

Retórica de

D-62-78

3-14

3

1-1

D-68-78

~~3-14~~

~~3-14~~

D. CYPRIANI

SOAREZ SOCIETATIS

IESV.

*De Arte Rhetorica libri Tres, ex Aristotele,
Cicerone, & Quintiliano præcipue
deprompti.*



Cæsaraugustæ excudebat Didacus Latorre : In Ty-
pographica Officina Regii Nosocomij Deiparæ
DE GRATIA.
Anno M.DC.XXIX,

THE CHURCH

OF THE LATTER DAY SAINTS

1844

OF THE CHURCH OF THE LATTER DAY SAINTS



THE CHURCH OF THE LATTER DAY SAINTS
OF THE LATTER DAY SAINTS
OF THE LATTER DAY SAINTS
OF THE LATTER DAY SAINTS

L I C E N C I A.

EL Doct̃or Don Iuan de Salinas, Col-
legial del Collegio de San Bartho-
lome de Salamanca, y en lo espiritual,
y temporal Vicario General de la Ciu-
dad, y Arzobispado de Zaragoza: por
el Illustrissimo, y Reuerendissimo Se-
ñor Don Fray Iuan de Peralta, por la
gracia de Dios, y de la santa Sede Apos-
tolica, Arzobispo de Zaragoza, del Con-
sejo de su Magestad, &c. Damos licen-
cia para que se pueda imprimir vn li-
bro intitulado, *D. Cypriani Soarez*. Con
esto, que al principio de cada vn libro
vaya esta nuestra licencia. Dat. en Za-
ragoza à 2. de Diciembre de 1627.

*El Doct̃or Don Iuan de
Salinas Vic. Gen.*

Por mandado de dicho señor V.G.
Por Antonio Zaporta Not.
Pablo Garcia Not.

SUMA DE LA TASSA.

EN las Cortes celebradas en la Ciudad de Calatayud el año 1626. se diò comission al Doctor Antonio Agustín de Mendoza, del Consejo de su Magestad, y Asessor del Illustrissimo Señor Don Juan Fernandez de Heredia, Regente el Oficio de la General Governacion del presente Reyno de Aragon, para tasar el Arte, y demás Libros pertenecientes à la enseñanza de la Gramática, de que tiene Privilegio privativo, y prohibitivo el Santo Hospital Real, y General de Nuestra Señora de Gracia de la Ciudad de Zaragoza, quien tasò cada pliego à quatro dineros, como consta de su Original, dado en Zaragoza, à 23. de Julio de 1627.

D. CYPRIANVS

SOAREZ.

Christiano Lectori. S.



LONGE profecto melius, atq;
prudentius studijs suis cōsulunt,
qui optimos auctores in omni di-
scipinarum genere legendo sibi
atq; imitandos proponunt, quam
qui his neglecti, delectu omni ac discrimine
remoto, quo suis cupidissime sequuntur. Quod
si quis vetera paullo altius repetere noluerit,
quocunque se animo & cogitatione conuertet,
hoc ita esse comperit. Ut enim alios omittam,
qui in bonarum artium studijs liberalissimis
sunt doctrinisq; versati satis constat Platonem
ingenio, doctrina, & copia dicendi longe om-
nibus superioribus præstitisse. Erga ex eius di-
sciplina quot viri, quanta scientia, quantaq;
in suis studijs varietate, & copia quam admi-
rabiles extiterunt. Atque ut alios sileam, quo-
rum scripta temporum iniuria perierunt, illi,
& Aristotelem summū philosophum, & De-
mosthenē omnium oratorum facile principem
proculdubio debemus. Si quidem Aristoteles
totos viginti annos Platonem audiuit. De-

moſthenes vero eundem non ſolum audiuit,
 ſed etiam leſtitauit. Quid Ciceronem ad tan-
 tum in philoſophia, & eloquentia decus eve-
 xit? An non Platonis, Ariſtotelis & Demo-
 ſthenis imitatio? Finis non ſit, ſi velim eos nu-
 merare, qui ex Ariſtotelis diſciplina in omni
 doctrina & Ingenij laude præſtantes prodie-
 runt. Tanti refert, quem imiteris, quem le-
 gas, quem admireris. Hoc intelligentes noſtræ
 ſocietatis præceptores, ex eo tempore quo iu-
 uentutem, virtute & litteris informant, eos
 auctores diſcipulis exponunt, qui præter cæ-
 teros in ſus genere floruerunt. Qua de cauſa
 moleſtius etiam ferebant nullum eſſe liberum
 veterum ſcriptorum, qui adoleſcentibus diſcē-
 di cupidis primum aditum ad eloquentiam
 aperiret. Non quod doctrina dicendi parum
 Latinis litteris ſit illuſtrata, nam & Quin-
 tilianus de ea diligentiffime ſimul & doctiſ-
 ſime ſcripſit, & in libris Ciceronis tantum eſt
 curæ, tantum ſuauiſſimæ, elegantie atque do-
 ctriinæ, ut ne apud Græcos quidem aut pluri-
 bus, aut melioribus præceptis orationis facul-
 tas ſit exornata; ſed quod ad primam tyronum
 institutionem eorum ſcripta minus ſint ac-
 commodata. Quid enim diſcipulis ad hac ſtu-
 dia ingredientibus explicarent? Quintiliani
 libros? ſunt illi quidem, ut dixi, ſumma diligē-

7
 tia, singulari iudicio summa etiā eruditione con-
 scripti, at ita sunt lōgi, sic nonnunquā obscuri,
 vt maius otium & acrius iudiciū desiderare nt.
 Partitiones oratorias? at ita sunt breues, &
 concisæ, vt multas & magnificas eloquentiæ
 opes constructas & reconditas nimis anguste
 coarctent. Libros de oratore ad Quintum Fra-
 trē? at in dialogo sunt scripti. Præcipuas autē
 in illis partes habent L. Crassus, & M. Anto-
 nius homines vt dignitate, sic eloquentia in Ro-
 mana Republica maximi, qui minora illa, sed
 discētibz in primis necessaria celeriter tran-
 sigunt, quæ vero sunt à vulgari intellingentiā
 magis remota, ea, non facile dixerim ornatius
 ne an copiosius persequatur. Huc accedit, quod
 dū Crassus profectum, Antonius communem in-
 format oratorem, magnis altercationibus, qui
 dialogorū est mos, in contrarias partes disseri-
 tur: quod mediocriter quidē eruditis, qui iudi-
 cij iā aliquid habent, non solū magnā & inge-
 nuā delectationē, sed mirabilis etiā utilitatis
 fructū affert, tyronibus nō itē, quid disputatio-
 nis vim atq; incitationē aspiciunt, vestigia in-
 gressumque vix intuentur. Duos de Inuentio-
 ne libros puero sibi inchoatos, & rudes Cice-
 ro excidisse affirmat, propterea quod nec ora-
 tionis expoliendæ & conformandæ rationem do-
 cēt, nec inueniendi fontes ab Aristotele demon-

stratos aperiunt. Itaque multa in eis præcepta sunt, quæ edstis postea libris idem Cicero improbauit. Libri vero ad Herennium, à quocunque illi sint scripti, similem inueniendi viam demonstrant, & quædam de statu, multa de verborum, & sententiarum continent ornamentis diversa ab his, quæ Cicero, & Quintilianus isdē de rebus tradiderunt. Topicorum liber tantummodo declarat viam ab Aristotele inuentatam ad reperiendum in omni ratione argumentum: & quoniam ad Trebatium iurisconsultum scriptus est, exempla habet ex intima iuris scientia desumpta, quæ usque eo sunt difficilia, vt sua obscuritate multos ab eius libri lectione reijciant. In oratore vero ad Brutum quæ sit optima species, & quasi figura dicendi Cicero discretissime exponit. Sed cum ad Brutum scriberet, vulgaria præcepta permulta, quæ discendi studiosis vehementer conducunt: breuiter percurrit, vel pena præterit. Quæ vero de orationis numero mirabiliter præcepit, vt aduentibus ad eloquentiam vtilia sint, ordinem alium, & exemplorum lumen desiderant. His de causis cupiebant nostri præceptores, vt omnes eloquentiæ partes explicatæ definitionibus, exemplis illustratæ ex Aristotelis sententia, Ciceronis vero & Quintilian

in non jententia jorum, que etiam
 verbis aliquo libro via, & ordine compre-
 henderentur. Futurum enim existimabant, si
 id fieret, ut discipuli simul cum vulgaribus
 Rhetoricæ præceptis illa magis recondita de
 argumentorum locis, de amplificatione, de
 orationis forma, & numero perciperent.
 Quam ego provinciam cum eorum volunta-
 tem suscepissem quibus libenter vitæ meæ
 rationes commissis, his tribus libris dicendi
 præcepta, quantum exiguæ ingenii mei vires
 efficere, & consequi potuerunt, complexus
 sum, ut iuwarem adolescentis ad legēdos Ari-
 stotelis, Ciceronis, & Quintiliani doctissi-
 mos libros, quibus eloquentiæ fontes conti-
 nentur. Neque vero ignoro multa horum,
 quæ à veteribus sunt tradita, ab his à qui-
 bus defendi æquius erat, editis etiam libris op-
 pugdari. Sed cum à multis, qui singulari do-
 ctrina sunt præditi, eadem defensa sint, mihi
 consilium fuit, de his, quæ tot doctissimorum
 sæculorum approbavit consensus, nihil sint ra-
 tione mutare. Imo vero te Christiane lector
 vehementer oro atque obsecro, ut hanc libidi-
 nem temere contradicendi veteribus scripto-
 ribus de animo tuo penitus euellas, ne ad eius
 perniciem longius deinde serpat. Non simul
 atque cupiditas hæc ad ingenium tamquam

fax ad materiam adhesit , incredibili di-
ctu est , quæ continuo excitet incendia. Il-
lud etiam tibi persuadeas velim , nos nihil
magis cupere , quam ut virtute & litteris ma-
xime sis ornatus , ut Christo Iesu , qui est
parens & salutis vita nostra gratus,
sis & iucundus.

IN LIBROS

DE ARTE RHETORICA

Auctoris Proœmium.



Ratio, & orationis tanta est
similitudo, vt Græci, qui non
intelligēdi solum, sed loque-
di solum, sed loquēdi etiam
principatum tenuerunt vno
vtrāq; vocabulo. Latini, Græcorum pru-
dentia æmuli, eodē pene nominarint. Est
enim oratio quasi rationis imago quædā.
Rationem in mente, cui regnum totius
animi tributū est, Deus Opt. Max. posuit,
orationis sedem idem somnium opifex in
celsissima ac nobilissima corporis parte
collocavit: ratio: est sicuti lux quædā lu-
menq; vitæ: oratio est rationis decus &
ornamentum: ratio tegit ac moderatur
propriū animū: oratio flectit etiam alie-
nos: rationis est species admirabilis: eam
tamen intus latentē orationis pulchritu-
do declarat. Ita quod lumē est soli, prin-
cipi ac moderatori luminum reliquorū,
id est oratio rationi dominæ ac reginæ
rerum

rerum omnium. Hinc nimirum fit, ut summi illius rectoris mundi huius bonitatem, sapientiam, vim & potestatem suspiciendam admirandamq; hominum generi, ut rationis sic orationis vis, & natura cogat confiteri. Quid enim admirabilius esse potest, quam cogitationes tam multas, tam excelentes, tam varias atq; multiplices oration. commendari? Orationem vero exceptam aere, quasi vehiculo incredibili celeritate, brevissimo temporis spatio ad quam plurimos pervenire? ac postremo per tenuissimos auriū meatus singulari opere artificioque perfectos in alienos animos introire, atq; in eis tam perfecte, tam insigniter imprimere speciem suam, venærentes consoletur, torpentes exciter, afflictos erigat, inani lætitia elatos cohibeat, & in quemvis denique motum auditorem impellat? Quod si orationis tanta præstantia est, nō potest non maxima esse dignitas Rhetoricæ, quæ ornandæ orationis doctrina continetur: Eadem enim hominis ratio; quæ cæteras artes inuenit, dicendi quoq; artificium illustravit. Nam primo terram peruagata non modo eius formam, situm, fecunditatem, sed eorum etiam quæ in ea gignatur

tur varietatem, vsum, natumq. cognouit. Tum mare ingressa profundum & immensum, quot genera, quamq; disparia degentium in eo bellarum inuestigauit? Ex in siderum ornatum & pulchritudinē admirans, cognito prius aere, & his, quæ ex eo generantur, in cœlum vsq; penetravit. In quibus rebus tam multis tam varijs, tã disiunctis, tam abditis atq; obscuris inuestigandis, si tanta fuit rationis sagacitas & solertia in expolienda oratione, quæ eius comes, & interpres est, non minori profecto fuit cura. Hic est eloquentiæ ortus, hæc nobilitas, hæc cum ratione coniunctio. Qua de causa vehementer vigilandum est ijs, qui sapientiæ flammam studio, enitendumq; omni cura ac diligentia, vt Rhætoricæ, Dialecticæque præceptis optime cognitis, ad reliquarum artium fastigium contendant. Quā viam iucundam, facilem, breuem & quasi compendiariam non modo non aspæram atq; arduam, aut longam esse cõperient. Quod vt facilius consequantur, hi tres libri artificium dicendi a veteribus traditū breuiter explicabunt. Et in primo quidem libro, qui de inuentione est, sedecim argumentorum loci sunt explicati, simul cum
his,

his, quæ ad permouendos animos ex eis de
 locis eruuntur. Præcepta etiam quædam
 sunt exposita ad exornationem & delibe-
 rationem accomodata. In secundo vero,
 quid dispositionis præcepta continet, de
 orationis partibus, de estatu, indicatione,
 & ea controuersia, quæ ex interpretacio-
 ne scripti existit: præterea de ratiocina-
 tione, enthymemate inductione, & exem-
 plo igitur. Et quoniam frequens mentio
 facta est ab antiquis auctoribus Epichere-
 matis, Soritis, & Dilemmatis, eorum vis
 explanatur. Tertius denique liber docet
 orationis ornatum, qui est in verbis vel
 simplicibus, vel coniunctis Itaque de ver-
 bis nouis; de inusitatis, de tropis, de lumi-
 nibus verborum, & sententiarum, de ori-
 gine, causa, natura & usu orationis aptæ,
 ac numerosæ, tum ad extremum de me-
 moria, & pronuntiatione in eo differitur.
 Sed quo maior utilitas ex eloquentia per-
 cipi possit, Christianis præceptis diligen-
 ter ea purganda est. Vt enim bonus agri-
 cola vitem, quæ sÿsuescit, & in omnes
 partes nimia funditur, ferro coercens tū
 fructu lætiores, tum aspectu pulchriore
 reddit: sic eloquentia si amputetur erro-
 rum inanitas, in quos delapsa est vitio ho-
 minum

minum diuinas leges ignorantium suam
 admirabilem speciem recuperabit. Excide-
 datur igitur mentiendi licentia, quam
 seuerè diuinis præceptis interdictam ora-
 tori Quintilianus, & antiqui Rhetores
 concedunt: amputetur procacitas, & vi-
 tium illud tetertimum lacerandi alios
 probris, contumelijs, maledictis, cui uti-
 nam ne Demosthenes, & Cicero tantope-
 re indulgissent: receletur arrogantia &
 inanis laudis appetitus, qui aciem animi
 perstringit: intelligatur iniquum esse te-
 nebras auditoribus offundere, ne verum
 perspiciant, & suffragium atque senten-
 tiam dicendo corrumpere: quod à Græ-
 cis & Romanis oratoribus est factitatum.
 His tot, tantisque deletis maculis, con-
 tinuo existet illa diuina & cœlestis Chris-
 tianæ eloquentiæ pulchritudo, quæ tanto
 erit præclara magis & eximia, & quanto
 diligentius ad omnium hominum vtilita-
 tem conferetur, & ad laudes celebrandas
 Dei Opt. Maxim. qui sermonem homini
 dedit ad societatem, & coniunctionem cū
 hominibus tuendam. Hæc est illa Chris-
 tiana eloquentia, qua Gregorius, & Basi-
 lius, nobilissimū par amicitiae, doctrinæ
 sanctitatis plurimū præstiterunt, & Iulia-
 ni

ni amentissimi, & profligatissimi hostis
 religionis imperus omnes fregerunt: hac
 excelluit Athanasius vir sanctissimus, quē
 nec sæuissima periculorum tempestas, nec
 humanorum commodorum aura potuit
 vnquam de suo cursu dimouere, quin Ar-
 rij impium & conscleratum comprime-
 ret furorem: ac floruerunt Chrysostomi,
 Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Cy-
 priani, qui Christianæ Reip. fuerunt lu-
 men longe clarissimum. Vt alios quam
 plurimos omittam, quorum est copia
 digna Christiani nominis gloria. Hos ra-
 les ac tantos viros qui volet imitari, co-
 lat Christianam eloquentiā, quæ ex diui-
 narum rerum cura, & contemplatione ex
 Christi Iesu amore, ex maximarum
 deniq; artium studijs
 efflorescit.

(.?.)

DE ARTE

RHETORICA.

LIBER. I.

Quid sit Rhetorica, quod eius officium, & finis. Caput. I.



RHETORICA est vel ars, vel doctrina dicendi. Ars est, quæ dat rationes certas, & præcepta faciendi aliquid, quæ habet ordinem, & quædam errare in faciendo non patientes vias. Esse autem eloquentiæ artem perspicuum est: cum enim rerum minimarum sine arte nulla sit hominum est parum consideratè iudicantium, credere maximarum rerum nullam esse artem. Dicere est, ornatè, grauitè, & copiose loqui. Rhetoricæ officium est dicere appositè ad persuasionem: finis persuadere diuisione. Vt enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria vt moderatori Reip. beata ciuium vita proposita est, vt opibus firma, copijs locuples, gloria ampla, virtute onesta sit: sic oratori nihil aliud propositum est, nisi vt dicendo persuadeat.

De vtilitate, dignitateque Rhetoricæ.

Caput. II.

Dignitas eloquentiæ, vel ex eo intelligi potest, quod in omni libero populo, maximeq; in paca-

ris, tranquillisq. ciuitatibus præcipue semper floruit; semperque dominata est. Quid enim aut tam iucundum cognitu, arque auditu, quam sapientibus sententiis, grauibsq. verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, tamque magnificum, quam hominum animos vnus oratione conuertit. Quid admirabilius quam res splendore illustrata verborum? Oratoris est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia eiusdem & languentis populi incitatio, & effrenati moderatio. Eadem facultate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius? quis a vitiis acrius reuocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatem vehementius frangere accusando potens? quis mœrorem leuare mitius cōsolando? Ac ne plura, quæ sunt penè innumerabilia, dicantur, breui statuendum est, perfecti oratoris moderatione, & sapientia non solum ipsius dignitatem, sed & priuatorum plurimorum, & vniuersæ Reip. salutem maximè contineri. Quo maior igitur est eloquentiæ vis, hoc est magis probitate iungenda, summaq. prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores fecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus.

De materia Rhetoriæ.

Cap. III.

ARtis materia est, in qua omnis ars, & ea facultas, quæ conficitur ex arte versatur: vt si medicinæ materiam dicamus morbos, ac vulnera, quod in his omnis medicina versetur. Item quibus in rebus

bus versatur ars, & facultas oratoria, eas res materiam artis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest inter alias artes, & eloquentiam: nam ceteræ ferè artes se ipsæ per se tuentur singulæ: bene dicere autem, quod est scienter, & peritè & ornatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cuius terminis septa teneatur. Omnia quæcunq. in hominum disceptationem cadere possunt, bene sunt ei dicenda, qui hoc se posse profiteretur, aut eloquentiæ nomen relinquendum est: Quam opinionem non solum Romanæ eloquentiæ parens Cicero, sed Philosophorum etiam facile Princeps Plato, & Aristoteles multo antea secuti sunt: materia enim oratori ad dicendum subiecta, quæstio est.

De Quæstione Cap. IIII.

Quæstionum duo sunt genera, alterum infinitum, quod Græci Thesin, Cicero propositum vocat, alterum certum & definitum, quod hypothesin illi, Latini vel causam, vel controuersiam solent appellare. Propositum est, in quo aliquid generatim queritur hoc modo, expetenda ne sit eloquentia? Causa est, quæ certis personis, locis, temporibus, actionibus, negocijsq; cernitur, hoc modo: An Socrates iure fuerit ab Atheniensibus damnatus? Propositi duo sunt genera, cognitionis alterum, cuius scientia est finis, ut, an solis magnitudine multis partibus terra superetur, alterum actionis, quod refertur ad efficiendum quid, ut si queratur, quibus officijs amicitia colenda sit. Causarum tria sunt genera, iudicij, deliberationis, exornationis, quæ quia in laudatione maximè conferuntur, proprium habet ex eo nomen laudationis.

De Exornatione, Deliberatione, & Iudicio. Caput. V.

IN Exornatione duę sunt partes, laus, & vituperatio. Tempus, tum præsens, tum præeritum. Spectat autem orator honestatem præcipuè cum laudat, turpitudinem cum vituperat, mouetq. auditores ad delectationem. Deliberatio continet in se suasionem, & dissuasionem tempus verò futurum. Finis, quem sibi proponit orator in suadendo, est dignitas mouetq; deliberantem ad spem maximè: in dissuadendo contrā indignitatem spectat, & in reformidatione pertrahit. Iudicium, in quo præeritum tempus maximè valet, habet in se accusationem, & defensionem: eius finis iustorum & iniustorum quæstione continetur, & ad seuitiam aut clementiam iudex est incitandus.

Quomodo hypothesis ad thesin reuocanda sit. Caput. VI.

Cum consultatio sit quasi pars causę quędam, & controuersię: inest enim infinitum in definito: debet orator causam ad infiniti generis quæstionē transferre, quod vt exemplo pateat, finita est, An Aristotelis philosophia sit per discenda: eius quasi pars quędam est illa infinita, An Philosophia sit per discenda, ad quam orator finitam transferet. Sunt enim ornatiſsimę orationes eę, quę latissimè vagantur, & à priuata ac singulari controuersia se ad vniuersi generis vim explicandam conferunt & conuertunt, vt ij, qui audiūt, natura & genere, & vniuersa recognita, de singulis rebus statuere possint. Quod vt facere possint

fit orator excellens, à proprijs personis, & temporibus semper, si potest, auocat controuersiam, & ad vniuersi generis orationem tradūcit. Sic Cicero cū de Archiæ poetæ facultate, summaque doctrina dicere instituisset, de humanioribus litteris & poeticæ laudibus, quæ vniuersi generis oratio est, ornatissimè disputauit.

De partibus Rhetoricæ.

Cap. VII.

Quinque sunt partes, & quasi membra eloquentiæ: inuentio, dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio. Oportet enim primū inuenire quid dicas, inuenta disponere, deinde ornare verbis: post memoriæ mandare, tum ad extremum agere. Inuentio est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddant. Dispositio est rerū inuentarum in ordinem distributio. Elocutio est idoneorum verborum, & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Memoria est firma orationis perceptio. Pronuntiatio est ex rerum & verborum dignitate corporis & vocis moderatio. Nec audiendi quidam, qui iudicium sextam, esse partem voluerunt, adeo enim tribus primis partibus est permixtum (nā nec inuentio sine eo, nec dispositio neq. elocutio fuerit) vt pronuntiatio quoque vel plurimum ab eorum tuetur. Nec inuenisse credendus est, qui non iudicauit. Quod similiter in alijs partibus, quibus iudicium permixtum est, existimare debemus. Hinc apparet quā præclara res, quā etiam difficilis, eloquentia sit quæ ex quinque rebus constat, quarum vnaquæq. est ars ipsa magna per se. Quare quinque artium con-

curfus maximarum, quātam vim, quātamq; difficultatem habeat existimari potest. Sunt igitur quinque Rhetoricæ partes omnino. At inuenire, disponere, eloqui, memoria complecti, & pronuntiare, opera sunt oratoris.

Quibus eloquentia compareretur, ac primū
de Natura. Cap. VIII.

Eloquentia, quæ quinque supra dictis cōstat partibus natura, arte, & exercitatione cōparatur. Imitationem enim, vel arti, vel exercitationi subiicere possis. De quibus singulis, quoniā maximi sunt momenti & ponderis, aliquid dicendum est. Natura igitur primum, atque ingenium ad dicendum vim affert maximam. Nam & animi & ingenii celeres quidam motus esse debet, qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumque sint vberes, & ad memoriam firmi ac diuturni. Quæ accendi ac commoueri arte possunt, inferi quidem, & donari ab arte nō possunt omnia: sunt enim dona naturæ. Illa etiam naturæ sunt, quæ cum ipso homine nascuntur, linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam, & figura totius oris & corporis. Quæ tamen ab arte limari possunt, & quæ bona sunt, fieri meliora possunt doctrina, & quæ non optima, aliquo modo acui, & corrigi possunt. Neque homines adolescentes, si quid naturale forte non habent, dicendi studium relinquunt: magni enim facere debent illam ipsam, quacunque habuerint mediocritatem in dicendo.

De Arte Cap. IXI.

Cum natura quæ optima est ars iungi debet, quæ natura profecta est. Notatio enim naturæ atque animaduersionio peperit artem. Habet igitur ars hanc vim, non ut aliquid, cuius in ingenis nostris pars nulla sit, pariat, & procreet: verum ut ea, quæ sunt orta iam in nobis, & procreata, educet, atque confirmet. Qua de causa studiose colenda est, ut quæ viam & rationem dicendi doceat: et si enim magnis ingeniis præditi quidam dicendi sine arte copiam sunt consecuti, ars tamen certior est dux, quam natura.

De exercitatione. Cap. X.

In præstanti natura, quam ars expoliuit, exercitatio absolutiorem perfectionemque dicendi consummat. Cum enim ad naturam eximiam & illustrem accesserit ratio quædam confirmatioque doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum ac singulare solet existere. Quo circa interest permagni, studium & ardorem quendam amoris assumere, sine quo cum nihil quicquam egregium, tum certe eloquentiam nemo unquam assequetur. Ex hoc ardore nascitur diligentia, quæ ut in omnibus rebus, sic in dicendi facultate plurimum valet. Hæc præcipue colenda est nobis, hæc semper adhibenda: hæc nihil est quod non assequatur. Quoniam de Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio, & materia dictum est, quotque sint eius partes explicauimus, & naturam, artem, exercitationem eloquentiæ consequendæ necessarias ostendimus, sequitur, ut de singulis eius partibus disseramus.

De inuentione. Cap. XI.

Quoniam igitur primum oratoris manus est inuenire, dabit operam ut inueniat, quemadmodum fidem faciat eis quibus volet persuadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. Fide facit orator argumentis, mouet incitando aut ad voluptatē, aut ad molestiam, aut ad metū, aut ad cupiditatē: tot enim sunt motus genera, partes plures generum singulorum. Cum enim omnis animi commotio ex opinione boni alicuius aut mali nascatur, letitia & cupiditas ex opinione boni nascuntur; egritudo & metus in malorum opinione versantur. Est igitur egritudo siue molestia opinio recens presentis mali, in quo demitti, contrahi, animo rectū esse videatur. Voluptas, opinio recens boni presentis, in quo efferri rectum videatur. Metus opinio impendentis mali, quod intolerabile videatur. Cupiditas opinio venturi boni, quod sit ex usu iam presentis esse, atque adesse. Opinio autem quæ in omnes superiores definitiones includitur, est imbecilla assensio. In proposito fidē, solum facit orator, in causa verò fidem, & motum, de quo mox dicemus.

Quid inuentio, quid argumentum, & argumentatio. Cap. XII.

Inuentio est ex cogitatio argumenti. Argumentum est probabile inuentum, ad faciendam fidem: vel aliter est ratio rei dubiæ faciens fidem. Fides verò est firma opinio, ut si velis fidem facere, eloquentiam esse expectandam, ex cogitesq. illud argumentum, nimirum esse artem benedicendi: possis hoc modo argumentationem concludere. Ars bene dicendi est expectanda.

tenda, ea est eloquentia, est igitur eloquentia expetenda. Est autem argumentatio, argumenti explicatio, qua dialectici presius, & religiosius, oratores ornatus & liberius vtuntur. Locus autem est sedes argumenti. Aristoteles enim proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inueniretur. Qui nihil aliud esse videntur, quam notæ quædam, quibus admonemur, quid in ipsis peruestigare debeamus.

Quotuplicia sint argumenta.

Cap. XIII.

ARgumenta partim in eo ipso, de quo agitur, hærent, quo circa insita, dicuntur; partim extrinsecus assumuntur quæ remota vocantur: quoniam absunt, longæq; ab eo, de quo agitur, disiuncta sunt: vt si dicas eloquentiam esse expetendam, quod bene dicendi sit ars, ratio est insita in eo, de quo agitur, eloquentia enim est ars benedicendi. Sin expetendam dicas, quod Aristoteli, vel Ciceroni, vel Platoni ita visum sit, ratio erit remota auctoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suapte natura esset expetenda sine illorum commendatione.

De numero locorum.

Cap. XIII.

LOci, unde argumenta insita eruuntur, numero sunt sedecim: alia enim ducuntur à definitione, alia à partium enumeratione, alia à notatione, alia coniugata appellantur, alia ex genere, alia ex forma, alia

alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex adiunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis, alia ex effectis, alia ex comparatione maiorum, aut parium, aut minorum. Argumenta extrinsecus assumpta Quintiliano sunt sex: præiudicia, fama, tormenta, tabulæ, iusiurandum, testes.

De definitione. Cap. XV.

Definitio est oratio, quæ id quod definitur explicat, quid sit: ut, Virtus est recta animæ affectio, Rhetorica est doctrinā dicendi. Definitionum multa sunt & genera, & præcepta, sed ad huius libri institutum ea nihil pertinet, tantum est dicendum, qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres præcipiunt. Cum sumpseris ea, quæ sunt ei rei, quam definire velis, cum aliis communia, eo usque persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit, ut hoc, Rhetorica est ars: cōmane adhuc, multa enim genera sunt artium ut grammatica, dialectica: unū adde verbum, Dicendū iam à cōmunitate res distincta videbitur, ut sit explicata definitio, Rhetorica est ars dicendi. Hęc facultas definiendi debet esse in eloquente, ut definire rem possit. Est enim explicanda sæpe uerbis mens nostra de quaque re, atque inuolutæ rei notitia definiendo aperienda est. Definitio enim quasi inuolutum euoluit id de quo quæritur, sed id non faciet tam presse, & anguste, quam in illis eruditissimis disputationibus fieri solet: sed cū explanari, tum etiā vberius, & ad cōmune iudicium, popularēque intelligentiā accōmodatius. Sic Cicero, qui sint optimates definit cum ait. Sed genus vniuersum (ut tollatur error) breui circumscribi & definiri potest. Omnes optimates sunt, qui neque nocentes, nec

natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis im-
 pediti. Argumenti à definitione talis est formula. Ius
 simile est æquitas constituta iis, qui eiusdem sunt ci-
 uitatis, ad res suas obtinendas, eius autem æquitatis
 utilis est cognitio, utilis est ergo iuris ciuilis cognitio
 Sæpe etiam definiunt & eratores, & poetæ per trans-
 lationem verbi ex similitudine cum quadam suauita-
 te, quos licet imitari si adolescentiam, florem ætatis,
 senectutem, occasum vitæ velis definire.

De partium distributione.

Cap. XVI.

Argumento à partium distributione sic est vtē-
 dum nullam vt partem relinquamus. Vt si
 velis probare calliditatem non esse, virtutem
 à virtutis partibus, quæ quatuor sunt: Prudentia,
 Iustitia, Fortitudo, Temperantia, sic probare pos-
 sis. Omne quod honestum est, id quatuor partium
 oritur ex aliqua: aut enim in perspicientia veri, soler-
 tiaq. versatur; aut in hominum societate tuenda, tri-
 buendoq. suum unicuique & rerum contractarum fi-
 de: aut in animi excelsi, inuictiq. magnitudine, ac ro-
 bore aut in omnium quæ fiunt, quæque dicuntur, or-
 dine, & modo, in quo inest modestia, & temperantia:
 calliditas ex nulla illarum partium oritur, non est igitur
 virtus.

De Notatione. Cap. XVII.

Etymologia, quæ verborum originem inquit, à
 Cicerone dicta est. Notatio. Ea sæpe vtuntur
 Oratores, & Poetæ vt Ouidius.

Est uia sublimis cælo manifesta sereno.

Lactea nomen habet candore notabilis ipso.

Et

Et alibi.

A senibus nomen mire senatus habet.

Et

*Nam quia uer aperit tunc omnia, densaq. cedit**Frigoris asperitas foetaq. terra patet,**Aprilem memorant ab aperto tempore dictum*

A notatione sumitur argumentum, cum ex vi nominis elicitur, hoc modo. Si consul est, qui consulit patriam, non igitur Piso consul, qui eam euerit.

De coniugatis. Cap. XVIII.

Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem. Eiusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab vno, variè commutantur, ut sapiens, sapienter sapientia. Ex hac verborum coniugatione huiusmodi argumento usus est Ouidius.

*Aurea nunc uere sunt secula plurimus auro
Venit bonos.*

Et iuuenalis.

*Summum crede nefas animum præferre pudori,
Et propter uitam uiuendi perdere causas.*

Cicero etiam. Cum enim esset omnis causa illa mea consularis & senatoria, auxilio mihi opus fuerat. & consulis, & senatus, est & illud elegans in primis, Homo sum humani nihil à me alienum puto. Cicero lib. de oratore secundo hoc utitur exemplo, Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moueri, cum Q. Metellum tam piè lugere videatis.

De Genere, & forma.

Cap. XIX.

Genus est quod duas, aut plures partes sui ipsius communiōe similes amplectitur. Partes, quas

genus amplectitur. formæ dicuntur, vt, Virtus est genus, plures enim formas quatuor scilicet complectitur, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem & temperantiam, quæ sunt similes virtutis communione: vt prudentia enim, sic iustitia sic temperantia virtus est. Hinc perspicuum fit, quid sit forma, est enim pars generi subiecta. Argumentum à genere sic tractatur. Virtutis laus omnis in actione consistit prudentiæ igitur laus omnis in actione consistit. Ex forma autem, Quod iustitia est, utique virtus est.

De similitudine, & dissimilitudine.

Caput. XX.

Similitudo est, quæ traducit ad rem, quampiam aliud ex re dispari simile: ex ea sumitur argumentum hoc modo. Cicero, Sed nimirum vt quidam morbo, & sensus stupore suauitatem cibi non sentiunt sic libidinosi, auari, facinorosi veræ laudis gustum non habent. Ouidius.

Scilicet ut fuluū spectatur in ignibus aurum,

Tempore sic duro est inspicenda fides,

Ex dissimilitudine siue differentia ducitur hoc modo argumentum.

Si barbarorum est in diem viuere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent. Eodem pertinet illud eiusdem Ciceronis. dies enim affert, & hora potius, nisi prouisum est, magnas sæpe clades, certus autem dies non vt sacrificij, sic consilij expectari solet. Quasi diceret. dissimilia sunt sacrificium, & consiliū: non igitur sicuti sacrificij, sic certi & statim dies debent esse consilij.

De Contrarijs. Cap. XXI.

Contrariorum genera sunt quattuor, aduersa, priu-
uantia, quæ inter se conferuntur, & contradicen-
tia. Aduersa sunt, quæ in eodem genere plurimum
differunt, vt virtus, vitium, quæ cum animi habitus
sint, plurimum tamen inter se differunt: & bellum
pax, sapientia stultitia, ex quibus argumenta talia
existunt. Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur
& bonitatem: si malitiam, Hinc illud Drancis apud
Virgilium.

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Perinde enim est, atque hoc: Bellum est nobis per-
nitiosum, pax igitur experenda est. Cicero, Quid? cū
fatentur satis magnam vim esse in vitiis ad miseram
vitam, nonne fatendum est, eandem vimin virtute es-
se ad beatā vitā? Contraria enim contrariorum sunt
consequentia. Priuātia sunt habitus, & eius priuatio,
vt lux tenebræ, vita mors, sciētia inscitia, humanitas
inhumanitas: præpositio enim, in, priuat verbū ea vi,
quam haberet si in. præpositum non fuisset. Ex his du-
ctū est illud Ciceron. in Miloniana, Eius igitur mor-
tis federis ultores, cuius vitam, si putetis per vos re-
stitui posse, nolitis? Terrio loco sunt ea, quæ inter se
conferuntur, vt duplum simplum, datum acceptum,
miles & imperator, docere & discere. Ex hoc loco est
illud Cicer. Ex quo profecto intelligi debet, quanta
in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit glo-
ria: & item hoc, Non igitur periculum est, ne quis pu-
tet, in magna arte, & honesta, turpe esse docere
alios id, quod ipsis fuerit honestissimum discere.
Huc pertinet Virgilianum illud.

Arma rogo genitrix nato.

Ultimo loco sunt negantia valde contraria aientibus
vt si hoc est, illud non est: ex quibus necesse est, alteru-
rum verum esse, alterum falsum.

De Adiunctis. Cap. XXII.

ADiuncta sunt ea, quæ cum re sunt coniuncta, vt
locus, vt tempus, vt ea, quæ rem circumstant: vt
vestitus & comitatus hominem circumstant, & appa-
ratus, colloquia, pedum crepitus, strepitus homi-
num rubor, palor, cæteraq;, quæ inspicionem pos-
sunt mouere. Latissimè itaq; patent adiunctatnam &
quæ in hominis sunt siue animo, quæ corpore, vt vir-
tus, vt vitia, vt oris vel pulchritudo, vel deformitas,
aliaq; innumera comprehendunt. Ab his sumit argu-
mentum Cicero pro Milone, cum ait, Videamus nunc
id, quod caput est, locus ad insidias ille ipse, vbi con-
gressi sunt, vtri tandem fuerit aptior, & multa de-
inceps; & paulo post, Videte nunc illum egredientē,
primum egredientem è villa subito cur vesperi? quid
necesse est tardè? qui conuenit, præsertim id tem-
poris? & pro Cornelio. Hunc quisquam incredibili
quadam atque inaudita grauitate, virtute, constantia
præditum fœdera sciens neglexisse, violasse, ru-
pisse dicere audebit? loquitur autem de Pompeio.

De antecedentib. & consequent.

Cap. XXIII.

ANtecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt con-
sequentia, vt cum ipsis necessario cohereant:
qua ratione ab adiunctis distinguuntur. Coniun-
ta enim nunquam necessariò cohærent cum his
his.

his, quibus adiuncta sunt. Argumenti ab antecedentibus talis est formula, Ortus est Sol, igitur dies est. Consequentia vero sunt, quæ rem necessario consequuntur: ab eis ducitur argumentum, cum ratio rei dubiæ faciens fidem sumitur à consequentibus, hoc modo, Dies est, igitur ortus est Sol. Ex hoc loco est illud Cicer. in Antonium, Luculentiam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix: probat enim, quoniam si cicatrix magna esset, vulnus quoque fuisse magnum.

De Repugnantibus. Cap. XXIII.

Repugnantia neque certa lege, neque numero inter se dissident: quæ ratione à contrarijs, atque dissimilibus discernuntur: Exempli gratia, amare, & odio habere contraria sunt: amare verò, & nocere, & lædere, & conuitijs insectari, repugnantia sunt Argumenti à repugnantibus talis est formula, Amat illum conuitijs. Hortensius non erat aduersarius Ciceronis, aut obrectator, semper enim est alter ab altero adiutus, & communicando, & monendo, & fauendo.

De causis. Cap. XXV.

Causa est, quæ sua vi efficit id, cuius est causa: ut vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardoris. Eius quattuor sunt genera, finis, efficiens, forma, materia. Finis est cuius gratia fit aliquid, ut domus finis est usus belli pax, hominis beata vita. Ab eo ducit argumentum hoc modo, Cic. contra epicureos. Hi non viderunt, ut ad cursum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem: sic hominem ad duas res, ut ait Aristoteles, intelligendum, & agendum esse natum, quasi mortalem Deum: contraque ut tardam aliquam & languidam pecudem ad pascuum, & procreandi voluptu-

luptatem hoc diuinum animal hortum esse voluerunt, quo nihil mihi videtur absurdius. Huius enim loci hæc vis est, Homo natus est ad intelligendum & agendum, non igitur ad pastum & voluptatem est ortus. Efficieus causa est à qua aliquid est, vt, Sol liem efficit toto cælo luce diffusa; Ab ea est illud Ciceronis contra senectutis vituperatores, Caret epulis, aiunt, extructisq; mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentia, cruditate, & insomnijs. Cuius loci vis in eo est, quod vbi causa deest, effecta quæ ex illa oriuntur, nullo esse modo possint. Et Nisus, vt Eurialum feruet, se auctorem cædis profitetur.

*Me me adsum, qui feci, in me conuertite ferrum
O Rutili, mea fraus omnis, nihil iste, nec ausus
Nec potuit.*

Forma est ratio rei & nota, per quam res est id, quod est, & à rebus alijs distinguitur, vt, Animus est hominis forma, hic enim causa est, vt homo sit, eumque à rebus alijs distinguit. Sic domus, sic nauis, sic ignis, sic terræ, cæterarumq; rerum sua forma est, vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumentum hoc modo, Animi hominū immortales sunt. homines igitur ad æternitatem, immortalitatemq; beatæ vitæ aspirare debet. Materia est, ex qua, & in qua res sunt vt statuæ æs, argentū patēræ, corpus hominis. Ex materia sic sumitur argumentum, Corpus hominis mortale est, ab eius igitur societate, & cōtagione immortalis animus seuocandus est. Ex hoc loco, Regia Solis apud Onidium, Arma Aenææ apud Virgilium, multa signa sublata à Verre à Cic. describuntur. Ex his causarum generibus tanquam ex fonte non modo in causis, sed in omni scribendi genere magna argumentorū suppetit copia. Licebit igitur diligenter eo cognitio non modo oratoribus, & philosophis, quorum est pro-

proprius: sed historicis etiam. & poetis multa, & varia, & copiosa, ex eo facile depromere.

De effectis, Cap. XXVI.

Efecta sunt ea, quæ sunt orta de causis. Eorum, ut causarum quatuor sunt genera, est enim suus effectus & finis, & efficientis causæ, itemq; formæ, ac materiæ. Quæ autem sint singularum causarum effecta, cognitis causis intelligitur: ut enim quod effectum est, quæ fuerit causa demonstrat, sic causa effectum indicat. Nam si finis belli pax, est bellum eius par is, quæ bello queritur effectus est. Eodemque modo dies solis effectus est: & homo corporis ac animi, quorum illud materia eius est, hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentum. Ex virtute laus, at ex voluptate nascitur infamia; sequenda est igitur virtus, & voluptas refutanda. Eodem illud Pertinet, si ærarii copiis & ad belli adiumenta, & ad ornamenta pacis utimur, vestigalibus seruiamus.

De comparatione. Caput. XXVII.

Locus à comparatione simplex quidem est, sed tripliciter tractatur: à comparatione nimirum maiorum, vel minorum, vel parium. A comparatione maiorum ducitur argumentum cum contendimus, ut id, quod in re maiori valet, valeat in minori. Virgilii.

O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.

Ab hoc loco ducitur illud Cic. Est ridiculum: ad ea, quæ habemus, nihil dicere, quæ habere nō possumus: & de hominum memoria tacere, litterarum memoriam flagitare: & cū habeas amplissimi viri religionē,

intègerrimi municipii iurandum, fidemq., ea, quæ deprauari nullo modo possunt: repudiare tabulas, quas idè dicis solere corrumpi, desiderare. Perinde enim est, atq; hoc, certiora testimonia in causa habemus, non sunt igitur à nobis tabulæ postulandæ. Idem pro eodè, Saxa, & solitudines vocè respondent, bestiarum sæpe immanes cantu flectuntur, atque consistunt, nos instituti rebus optimis non poetarum voce moueamur? A minoribus ad maiora ducitur argumentum, vt id, quod in minori re valet, valeat in maiori, Cic. in eadem oratione. Ergo ille corporis motu (loquitur autè de Roscio) tantum sibi amorem conciliarat à nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus celeritatemq. ingeniorum negligemus? idem enim est, ac si diceret. omnes Roscium. Comædum, cuius leuius erat artificium, magni faciebant, nos Archiam summum poetam negligemus? Idem in Anton L. Brutus regem superbum non tulit, D. Brutus sceletatum, atq. impium regnare patietur Antonium? Ouidius.

Vt corpus redimas ferrum patieris, & ignes,

Arida nec sitiens ora lauabis aqua.

Vt ualeas animo, quidquam tolerare negabis?

At pretium pars hæc corpore maius habet.

Et Horatius.

Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones,

Vt te ipsum serues, non expergisceris?

Pariū autem comparatio nec elationem habet, nec submissionē. est enim æqualis. Multa autem sunt, quæ æqualitate ipsa cōparantur, quæ ita ferè concluduntur. Si cōsilio iuuare ciues & auxilio æqua in laude ponendum est, pari gloria debent esse ii, qui consulunt, & ii qui defendunt. At quod primum, & quod sequitur igitur. Huc pertinet illud eiisdè Cic. *in Verrem, Si finem edicto prætoris afferunt cai. Ian.*

cur non initium quoq; edicti nascitur à cal. Ian. & in alia oratione Cur eadem resp. quæ me in amicos inflammare potuit, inimicis placare non possit.

De argumentis remotis Cap.
XXVIII.

Argumenta, siue remota, siue assumpta non edicuntur sine arte, quod ita sunt, sed quod ea non parit oratoris ars, sed foris ad se delata tamen arte tractat. Ea Cicér. in Top. testimonij nomine complectitur. Testimonium enim in eo loco dicit omne id, quod ab aliqua re extrinseca sumitur ad faciendam fidem. Sed ad intelligendum erit facilius, si cum Quint. in præiudicia, rumorem, & famam, tormenta, tabulas, iusiurandum, & testes ea diuidamus. Quæ ut ipsa per se carent arte, ita summis eloquentiæ viribus & alleluanda sunt plerumq. & refellenda. Quare genus harum rerum, quæ ad oratorem deferrebantur, meditari in perpetuum ad usum similium rerum, veteres oratores habebant. Nunc translatis ab oratoribus ad iurisconsultos iudicijs, ut veterum oratorum scripta intelligamus, cognoscenda sunt.

De præiudicijs, & testibus.
Cap. XXIX.

Cæteris quatuor omisis, quæ facile intelliguntur, de præiudicijs, & testibus dicamus. Præiudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur. Rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt iudicata,

quæ exēpla rectius dicuntur. Iudicijs ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen dictum est, qualia in Milonem à senatu facta dicuntur. Aut cum de eadem causa est pronuntiatum. Vereres oratores, & pro testibus & contra testes magno labore dicebant, ut è pluribus Ciceronis orationibus, maximeque oratione pro Flacco apparet. Nunc iudiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, & ut de rumore, fama tormentis, & iureiurando pluribus agendum non sit.

De usu, & utilitate locorum.

Cap. XXX.

HOs locos multa commentatione, atque meditatione paratos, atque expeditos, qui volet indicare excellens esse, habere debet. Atque ut quæque res ad discendum erit suscepta tum denique scrutari locos, ex quibus argumenta eruat. Quæ quidem ei qui mediocriter ea modo consideravit studio adhibito, & usu, pertractata esse possunt. Est enim utilissimum posse regiones intra quas venire, & peruestiges, quod quæras. Vbi eum locum omnem cogitatione sepersis, si modo usum rerum percallueris, nihil te effugiet, atque omne, quod erit in re, occurrer, atque incidet. Ut enim, si aurum cui, quod esset multifariam defossum commonstrare aliquis vellet, satis esse deberet, si signa & notas ostenderet locorum, quibus cognitis ille ipse sibi foderet, & id, quod vellet, paruo labore, nullo errore inueniret: sic has argumentorum notas indicare satis est, quæ illa quærenti demonstrant ubi sint. Reliqua cura & cogitatione eruuntur.

Qui modus in argumentis adhibendus?
Cap. XXXI.

NEc verò imprudenter quisquam utetur hac copia, sed omnia expendet & seliget. Non enim temper, nec in omnibus causis, ex eisdem argumentorum momenta sunt. Iudicium ergo adhibebit, nec inueniet solum qui dicat, sed etiam expendet. Nihil enim feracius ingeniis, his præsertim, quæ disciplinis exculta sunt, sed ut segetes fecundæ & vberēs, non solum fruges, verum herbas effundunt inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis, aut leuia quædam, aut causis aliena, aut non vtilia gignuntur. Quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Illud autem intelligendum est, ex his locis, & ad faciendam fidem, & ad afferendum motum auditorum animis materiam peti. Sed quia difficile est, etiam si locorum naturam cognoveris, ex illis ea, quæ ad mouendos animos valent, eruere, de affectibus mouendis separatim dicamus, illud iterum mouentes, nihil planè esse siue ad docendum, siue ad mouendum accomodatam, quod ex his supradictis fontibus non fluat.

De affectibus. Cap. XXXII.

Maxima vis existit oratoris in hominum mentibus permouendis, quod amplificatione fit. Est enim amplificatio grauior quædam argumentatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Quæ verba in amplificatione ponenda sint, tunc dicemus, cum ad elocutionis præcepta venerimus. Rerum amplificatio sumitur ex eisdem locis omnibus quibus illa,

illa, quæ dicta sunt ad fidem: maximeq; definitiones valent conglobatæ, & consequentium frequentatio & contrariarum & dissimilium. & inter se pugnantium rerum conflictio, & causæ, & ea, quæ sunt orta de causis, maximeq; similitudines, & exempla: fictæ etiam personæ, muta denique loquantur.

De amplificatione à definitionibus conglobatis. Cap. XXXIII.

A Definitionibus conglobatis est illa Cicerenis amplificatio. Historia verò, testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia veritatis, qua voce alia nisi oratoris immortalitati commendatur? Est & illud ex eodem loco in primis illustre exemplum eiusdem pro Sestio. Ignari quid gravitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virtus valeret, quæ in tempestate sæva quiesca est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen atque hæret in patria, splendetque per se semper, nec alienis vnquam sordibus obsolescit. Vbi sunt quinque quasi definitiones, tum historiæ, tum virtutis conglobatæ: raro enim adhibetur ab oratore definitio ad amplificandum, quæ genere declaretur, & proprietate.

De amplificatione à consequentium frequentatione. Cap. XXXIII.

A Consequentium frequentatione est illa in Verrem amplificatio. Constitue nihil opis esse in hac voce, Cuius Romanus sum, iam omnes prouincias

iam omnia regna iam omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maximè paruit, Ciuibus Romanis illa defensione præcluseris.

De amplificatione à contrariarum rerum
conflictione. Cap. XXXV.

ARerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium. Tam autè eras excors, vt tota in oratione tecum ipse pugnares: vt non modò non cohærentia inter se diceres, sed maximè disiecta atq; contraria: vt non tanta tecum, quanta tecum tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fatebàre, pœna affectum querere. Ita quod proprius meum est, laudasti quod totius senatus est, reprehendisti. Nam cum comprehensio fontium mea, animaduersio senatus fuerit: homo disertus non intelligit eum, quem contradicit, laudari à se, eos, apud quos dicit vituperari. Et in eisdem orationibus. Ospectaculum illud non modò hominibus, sed vñdis ipsis, & litoribus luctuosum, cedere patriæ seruatorem eius: manere in patriâ proditores. Et in Catilinam. Hoc verò quis ferre possit inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormientes vigilantibus? Ex hoc loco etiam est illud eiusdem in Pisonem, & Gabinium. Qui latrones igitur, si quidem vos Consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas Consulis, non capiunt angustiae pectoris tui: non recipit leuitas ista: non egestas animi non infirmitas ingenij sustinet: non insolentia

lencia rerum secundarum tantam personam, tam gra-
uem, tam, seueram.

De amplificatione à dissimilium & inter se
pugnantium rerum conflictione.

Cap. XXXVI.

A Dissimilium & inter se pugnantium rerum cō-
flictione sumpta est eleganter amplificatio Ci-
ceronis, Qua in re mihi ridiculè es visus esse incon-
stans, qui eundem & læderes, & laudares, & virum
optimum & hominem improbissimum esse diceret:
eundem tu & honoris causa appellabas, & virum pri-
marius esse dicebas, & socium fraudasse ar-
guebas.

De amplificatione à causis conglobatis &
his, quæ sunt orta de causis.

Cap. XXXVII.

Causæ etiam, & ea quæ sunt de causis orta, mul-
tæ valent ad amplificandû, si conglobentur. Cic.
multas, & varias causas propter quas multi essent ab
eo alieniores, iunxit hoc modo: Cum alij me suspicio-
ne periculi sui non defenderent, alij vetere odio bo-
norum incitarentur, alij inuiderent, alij obstare sibi
me arbitrarentur, alij vlcisci dolorè suum aliquè vel-
lent, alij rem ipsam publicâ, atq. hunc bonorum sta-
tû, ociumq; odissent, & ob hæc causas tot, tamque va-
rias, me vnum depotcerent. Orta verò de causis ad
amplificandum adhibuit contra M. Antoniû: Doletis
tres exercitus P. R. interfectos, interfecit Antoniûs:

Desideratis clarissimos ciues, eos quoque vobis eripuit Antonius : Auctoritas huius ordinis afflicta est, afflixit Antonius : Omnia denique que postea vidimus mala (quid autem mali non vidimus) si rectè ratiocinabimur, vni accepta referemus Antonio. Ex hoc loco Mezentij immanem crudelitatem auget Euander apud Virgilium.

*Quid memorem infandas cades? quid facta tyranni
Effera? Dii capiti ipsius generiq; reseruent
Mortuus quin etiam inungebat corpora uiuis,
Componens manibusq; manus, atque oribus ora,
Tormenti genus & scintille taboq; fluentes
Complexa in misero, longa sic morte necabat.*

De amplificatione à similitudine atque exemplo. Cap. XXXVIII.

Cero Verris auariciam, qua multorum bona euorauerat, exemplis exaggerauit his verbis. Non enim Charybdim tam infestam, neq. Scyllam nautis: quam istam in eodem freto fuisse arbitror. Virgilius etiam ex hoc loco pulchritudinem Aeneæ pulcherrimis carminibus amplificauit.

*Restitit Aeneas, clarq; in luce refulsit,
Os humerosque deo similis: namque ipsi decoram
Cæsariem nupto genitrix lumenq; iuuentę
Purpureum, & lætos oculis adsternat honores:
Quile manus adduat ebori decus, aut ubi flauo
Argentum Parius uel lapis circumdatũr auro.*

Idem in rificè expressit vim qua Aeneas in Turnum hastam coniecit.

*Cunstanti telum Aeneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet: murali concita nunquam*

Tor-

*Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Diffultant crepitus: uolat atri turbinis instar,
Exitium dirum hasta ferens.*

Ab exemplis verò est illa Ciceronis amplificatio pro Milone, Quamobrem vteretur eadem confessione Titus Annius, qua Hala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nos metipsi. Et in Catilinam, An verò vir amplissimis. P. Scipio Pontifex maximus Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. Privatus interfecit: Catilinam verò orbem terræ cæde atque incendiis vastare cupientem nos Consules perferemus: nam illa nimis antiqua prætereo: quòd Q. Servilius Hala Sp. Melium nouis rebus studentem manu sua occidit.

De fictis personis, & mutis rebus
Cap. XXXIX.

Cicero in oratione pro Cælio, Appio Cæco vita Colim functo sermonem attribuit. Illa etiam oratio ad perimouendos animos magnam vim habet, cum mutis personis sermonem damus, vt Cic. fecit contra Catilinam, Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multò est charior, si cuncta Italia, si omnis respub. loqueretur, M. Tulli, quid agis? & ea, quæ sequuntur. Eandem etiam in eadem oratione cum Catilina loquentem facit eleganti oratione. cuius initium est, Nullum iam tot annos facinus extitit, nisi per te? nullum flagitium sine te. Fecit & Lucanus eandem cum Iulio Cæsare loquentem: priusquam ille Rubiconem fluvium, qui dirimit Galliam ab Italia, transiret.

*Vi uentum est parui Rubriconis ad undas
 Ingens uisa duci patriæ trepidantis imago,
 Clara per obscuram uultu mœstissima noctem:
 Turrigero canis effundens uertice crines
 Casarie lacera, nudisq; astare lacertis,
 Et gemitu permixta loqui. Quo tenditis ul. ra,
 Quo fertis mea signa uiri: si iure uenitis,
 Si ciues: huc usque licet.*

Quæ sint ad amplificandum adhibenda.
 Caput. XL.

SI causa patitur, ea sunt ad amplificandum adhibenda, quæ magna habentur, quorum est duplex genus. Alia enim magna natura videntur, alia usu. Natura ut cœlestia, ut diuina; ut ea, quorû obscuræ causæ, ut in terris, mundoq; admirabilia, quæ sunt: ex quibus, similibusq; si attendas, ad augendum multa suppetunt. Usu habentur magna quæ videntur hominibus aut prodesse, aut obesse vehementius: quorum sunt genera ad amplificandum tria. Nam, aut charitate mouentur homines, ut Dei, ut patriæ, ut parentum: aut amore, ut fratrum, ut coniugum, ut liberorû, ut familiarium: aut honestate, ut virtutum, maximeq; earum, quæ ad communem hominum & liberalitatem valent. Ex his & cohortationes fumuntur ad ea reuocanda, & in eos, à quibus ea violata sunt, odia incitantur, & miseratio nascitur, proprius locus augendi in his rebus, aut amissis, aut amittendi periculo. Quamuis enim neque ad probandum, neq; ad amplificandum adhiberi quicquam potest, quod ex locis petitum non sit, tamen ea ipsa, quæ petuntur è locis ad amplificandum magna esse debent. Sic fecit Cicero

Cicero in Catilinam cum ait, Quapropter de summa salute vestra & populi Romani P.C. de vestris coniugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius urbis testis ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiae, deque vniuersa Republica decernite diligenter, vt institutis ac fortiter. Pleuraque omnia sumpta sunt è loco ab adiunctis, sed sunt vsu magna. Virgilius etiam cum Iulij Caesaris deplorat mortem à rebus natura magnis, quas ad locos supradictos referre tamen possis, amplificationem duxit.

Ille etiam extincto miseratus Cesare Romam,

Cum caput obscura nit dum ferrugine texit.

Impiaque æternam timuerunt secula noctem.

Quam vsque ad libri finem elegantissimè profequitur.

Quid in amplificatione seruandum.

Cap. XLI.

Nihil in amplificatione nimis enuciandum est. Minuta est enim omnis diligentia, huc autem locus grandia requirit. Illud est iudicii, quo quaque in causa genere vtamur augedi: in illis enim causis quæ ad delectationem exornantur, ii loci tractandi sunt, qui mouere possunt expectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum ac malorum enumerationes, & exempla valent plurimum. In iudiciis accusatori ferè quæ ad iracundiam, reo plerunque quæ ad miserationem pertinent. Nonnunquam tamen accusator misericordiam mouere potest, & defensor iracundiam.

Cur

Cur quædam inuentionis præcepta ad cau-
sarum genera dentur accommodata: &
de dignitate exornationis.

Caput. XLII.

ET si ex supradictis fontibus omnis ad omnem
orationem manat inuentio, tamen veteres ora-
tores de generibus causarum (vt discendum ibiue-
rent laborem) seorsum præcepta tradiderunt. De
præceptis autem exornationis in primis dicendum
est. Nam & latum genus est, saneq. varium, vt quod
ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperan-
dos suscipiatur: ad aliorum etiam, vel animalium,
vel carentium anima laudem vel vituperationem
adhibetur, vt Cicero laudes Pompei in Oratione
pro lege Manilia, Siciliæ in actionibus in Verrem,
studiorum verò humanitatis in oratione pro Archia
Poeta exornauit. Accedit etiam ad eius commen-
dationem, quod nullum est genus orationis, quod
aut vberius ad dicendum, aut utilius ciuitatibus esse
possit, aut in quo magis orator in cognitione virtu-
tum vitiorumq. versetur. Conficitur autem genus
hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos, ma-
gis qu' in ad fidem faciendam, aut confirmandum
accommodatè. Proprium enim laudis est res am-
plificare, & ornare. Quam ob causam Aristoteles,
& postea Cicero, & Quintilianus idoneam maxi-
mè inter omnia genera causarum existimauerunt ad-
scribendam, exornationem.

Ex tempore præterito quomodo laus ducatur. Cap. XLIII.

LAUS hominum, cuius cognita præcepta facile ad res alias transferentur, diuiditur in tempora, quodque ante eos fuit, quoque ipsi vixerunt. In his autem qui vita functi sunt, etiam quod est in seculum. Ante hominem patria, ac parentes, maioresque erunt quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitate pulchrum erit, aut humiliter genus nobilitasse factis. Illa quoque interim ex eo, quod ante ipsum fuit tempore trahentur, quæ responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, vt in duo Ioan. Baptist. multisque aliis viris sanctissim.

De tempore quo vixit is, qui laudatur.
Cap. XLIII.

IPSIUS laus hominis ex animo, & corpore, & extrapostis peti debet. Externa sunt, vt educatio, opes diuitique, propinqui, amici: potentia, gratia ceteraque huiusmodi. In corpore verò sunt hæc, forma, vires, valetudo, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quò bene illis sit usus: si non habuerit, quòd sapienter caruerit: si amiserit, quòd moderate tulerit. Et quauis & corporis, & fortuita quæ dicuntur, bona, in se veram laudem non habeant, quæ deberi virtuti vni putatur, tamè quòd ipsa virtus in earum rerum usu ac moderatione maximè cernitur, tractanda etià in laudationibus hæc sunt. In quibus est summa laus nò extulisse se in potestate, nan fuisse in-

so.

solentem in pecunia, non se prætulisse aliis propter abundantiam fortunæ: ut opes & copia, non superbiæ videantur ac libidini, sed bonitati, ac moderationi facultatem ac materiem dedisse. Inter corporis verò, bona, forma, quæ virtutem significat, facile laudatur quod elegantissimè Latinus poeta his verbis significauit.

*Tutatur fauor Eurialum lachrymaq. decoræ
Gratior & pulcro ueniens in corpore uirius,*

Sed horum omnium leuior, at animi semper vera est laus: quæ quoniam à virtute proficiscitur, de illa nunc dicendum est.

De animi bonis, & virtute scientia cernitur. Cap. XLV.

Virtutis duplex est vis: aut enim scientia cernitur virtus, auctoritate. Nā quæ prudentia, quæque grauissimo nomine sapientia appellatur hæc scientia pollet vna, quæ verò moderandis cupiditatibus, regendisque animi moribus laudatur, eius est munus in agendo. Prudentia est rerum experendarum, fugiendarumque scientia. Sapientia autem virtutum omnium princeps, est diuinarum, humanarumque rerum scientia. Sunt autem aliæ quasi ministre comitesque sapientiæ: quarum altera, quæ dialectica dicitur, quæ sint in disputando vera atque falsa distinguit, & iudicat: altera est oratoria. Nihil enim est aliud eloquentia, nisi copiose loquens sapientia, quæ ex eodem hausta genere quo illa in disputando vberior est, atque latior, & ad motus animorum, vulgi que sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.

De virtute quę in actione consistit.

Cap. XLVI.

Virtus, quę in actione posita est, trēs habet partes, Iustitiam, Fortitudinem, & temperantiam. Iustitia est virtus, quę in hominū societate tuēda, tribuendoq; suū cuiq; & rerū contractarū fide, versatur. Illa erga Deū religio erga parētes pietas, vulgo autē boni as, creditis in rebus fides, in moderatione animaduerrendi lenitas, amicitia in beneuolētia nominatur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpersio, cuius est liberalitas in vsu pecunię. Temperantia est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi firma, & moderata dominatio. Custos verō virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemque maximē consequens, verēcundia est.

Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda.

Cap. XLVII.

ET quoniam singularum virtutum sunt cęta quędam officia, ac munera, & sua cuiq; virtuti laus propria debetur: erit explicandum in laude iustitię, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum huiusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Huc spectat illa Ser. Sulpitij laus apud Cicero-nem, Nec verō filebitur admirabilis quędam, & incredibilis, & penē diuina eius in legibus interpretandis æquitare explicandis, scientia. Omnes, qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt si vnum in locum conferantur, cum Se. Sulpitio non sunt cōparandi. Neq; enim ille magis iuriscō-

D

quām

quàm iustitiæ fuit. Itaque quæ proficiscebantur à lē-
gibus, & à iure civili, semper ad facilitatem, & quita-
temque referebat, neque constituere litium a ctiōes
malebat, quàm controuersias tollere. Itemque in cæ-
teris res gestæ ad cuiusque virtutis genus, & vim, &
nomē accommodabūtur. Gratiſſima autem laus eorum
factorum habetur, quæ suscepta videntur à viris for-
tibus sine emolumento, ac præmio: quæ verò etiam
cum labore & periculo ipsorum, hæc habent vberri-
mam copiam ad laudandum, quod & dici ornatissimè
possunt, & audiri facillimè. Ea enim denique virtus
esse viderur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis,
ipsi autem laboriosa, aut periculosa aut certè gratui-
ta. Drances apud Virg. ita Aeneam alloquitur:

*O fama ingens, ingentior armis
Vir Trotæ quibus calo te laudibus equem?
Iustitiæ ne prius mirer, belline laborum?*

Hinc Seruium Sulpitium mirificè Cicero laudat:
quodd difficilimo Reip. tempore, graui periculoſoq.
morbo affectus, auctoritatem Senatus, salutem-
que pop. Rom. vitæ suæ præposuerit, contraque
vim grauitatemque morbi contenderit. vt ad castra
Antonij, quo Senatus eum miserat: perueniret. Ma-
gna etiam illa laus, & admirabilis videri solet, tu-
lisse casus sapienter aduersos: non fractum esse fortu-
na retinuisse in rebus asperis dignitatem; Sic Cice-
ro Milonis in graui ac difficili tempore vultum sem-
per eundem, & vocem & orationem stabilem ac non
mutatam commendat, & eius infractum & excellum
animum extollit. Sumendæ autem res erunt aut
magnitudine præstabiles: aut nouitate primæ, aut ge-
nere ipso singulares. Eiusmodi rerum plenæ sunt ora-
tiones Ciceronis pro lege Manilia, & pro M. Mar-
cello, in quarum altera Cn. Pompeium, in altera Lu-
lium

lium Cæsare laudat: neque enim parua, neq; vſitata; neq; vulgares admiratione, aut omnino laude dignæ videri ſolent. Eſt etiã cû ceteris præſtãtib; viris cõparatio ſin laudatione præclara. Sic apud Virgiliũ Auguſtus Cæſar cum his comparatur, quorum erant illuſtres victoriæ.

*Nec uero Alcides tantum telluris obiuit,
Fixerit æripidem ceruam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis uictor iuga flectit habenis,
Liber agens celſo Niſæ de uertice tigres,*

Et Cicero in Philippicis M. Antonium cum Tarquinio ſuperbo comparat: & D. Bruti, qui regnare nõ patiebatur Antonium, beneficia in Rẽp. maiora eſſe docet, quam L. Bruti, à quo Tarquinius expulſus eſt.

De tempore, quod finem hominis inſequitur. Cap. XLVIII.

NEc mors eorum, quorũ vita laudabitur, ſilentiõ præteriri debet: ſi modò, quid erit animadvertendũ, aut in ipſo genere mortis, aut in ijs rebus, quæ mortẽ erunt conſecutæ: in tempore autẽ, quod finẽ hominis inſequitur, inſunt habitũ poſt morte homines, decreta virtutis præmia, res geſtæ iudicijs hominum comprobatæ. Afferunt etiã laudem liberi parentibus, vrbes conditoribus, leges latoribus, artẽs inuẽtoribus, necnõ inſtituta quoq; auctoribus. Hinc eſt illud Ciceronis de Ser. Sulpitio. Quanquã nullum monimẽtum clariùs Ser. Sulpitius relinquere potuerit, quã effigiem morum ſuorum, virtutis, conſtantię, pietatis ingenij filium, cuius luſtus aut hoc honore veſtro, aut nullo ſolatio leuari poteſt. Et in alia oratione ~~qui Romulũ, qui hanc urbẽ cõdidit,~~ ad Deos immortales

beneuolentia famaꝑ. sustolimus Ouidius laudem eorum, qui astrorum scientiam inuenerunt, his elegantissimis carminibus celebrauit.

Felices animæ quibus hæc cognoscere primum

Inq. domos superum scandere cura fuit.

Credibile est illos pariter uitissq. locisq.

Aliius humanis exeruisse caput:

Non Venus & uinum sublimia pectora fregit,

Officiūq. fori militiæq. labor

Nec leuis ambitio, perfusaq. gloria fucco.

Magnarumue fides sollicitauit opum.

Admonere oculis distantia sydera nostris

Aetheraq. ingenio supposuere suo.

Omnis ordo supradictus in vituperatione constabit tantum in diuersum, id, quod in orationibus Ciceronis in Pisonem, in Vatiniū, in M. Antonium maximeq. ex secunda Philippica animaduertere licet.

De laude urbium. Cap. XLIX.

Laudantur urbes similiter atq. homines. Nam pro parente est conditor, & multum auctoritatis affert vetustas, & virtutes ac vitia circa res gestas, eademque in singulis. Illa propria, quæ ex loci positione, ac munitione sunt. Ciues illis ut hominibus liberi decori. Ad hunc locum pertinet illud Virgilii de urbe Roma.

En huius, nate, auspicijs illa inclyta Roma,

Imperium terris, animos æquabit olympo,

Septemq. una sibi muro circumdabit arces

Felix prole virum,

Idem etiam poeta Italiæ laudes elegantissime celebrauit ex his locis, in secundo libro Georgicorum.

De liberatione. Cap. L.

Quæ tradita sunt exornationis præcepta, multum ad sententiam dicendam valent: quia plerunque eadem illic laudari, hic suaderi solent. In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referuntur in consilio dando sententiaque dicenda. Sunt autem, & insuadendo & insuadendo tria primum spectanda: quid sit de quo deliberetur; qui sint, qui deliberet: qui sit, qui suadeat.

De re, qua deliberatur. Cap. LI.

Rem, de qua deliberatur, aut certum est posse fieri, aut incertum. Si incertum hæc erit quaestio sola aut potentissima. Sæpe enim accidit ut prius dicamus, ne si possit quid fieri, esse faciendum: deinde fieri non posse. Cum autem de hoc quaeritur, coniectura est, ut, An Rex Emanuel terras ultra Oceanum sit inuenturus. Sic ait Cicer. Pacé cum M. Antonio esse nolo quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria diligentissimè in oratione explicat. Quædam & fieri posse, & futura esse credibile est, sed aut alio tempore, aut alio modo, Partes suadendi in uniuersum sunt tres: prima est, ut doceamus effici posse id, quod suademus: secunda deinde honestum esse: postremo verò esse utile. In primis itaq. videndum est an effici possit id, quod suademus: nam si quid effici non possit, deliberatio tollitur. quauis & honestum & utile sit. videndum etià est quam facile possit: nam quæ perdifficilia sunt perinde habenda sunt, ac si effici non possint. Et cum de necessitate attendemus, & si aliquid non necessarium videbitur, videndum tum erit quam sit magnū. Quod enim permagni interest, pro necessario sæpe habetur. Est apud T. Liuiū præclara P. Scipionis ora

tio, in qua & posse Annibalem in Africa vincî dēmon-
strat: & ad dignitatē populi Romani, famamque apud
reges, gentesque externas pertinere, nō ad defenden-
dā modō Italiam, sed ad inferenda etiam Africæ ar-
ma, videri Romanis animum esse: & in primis esse vtī
le requiescere aliquando diu vexatam Italiam, vri
popularique inuicem Africam.

De his, qui deliberant. Cap. LII.

Diuersi sunt deliberantium animi: & siue consula-
rent plures, siue singuli, in vtrisque differentia
est. Quia & in pluribus multum intērest, senatu sit,
an populus: Romani, an Hispani, an Galli, & in singu-
lis, Cato an Cicero, Cæsar an Pompeius deliberet.
Prōinde intuenta sexus, dignitas, ætas, sed mores præ-
cipuè discrimen dabunt. Duo enim sunt hominum ge-
nera, alterum indoctum, & agreste, quod antefert sem-
per vtilitatem honestati, alterum expolitum, quod rē-
bus omnibus dignitatem anteponit.

De prima parte suadendi.

Cap. LIII.

Si honestatis pulchritudo cerni oculis posset, mira-
biles sui amores excitaret. Sed quoniam genus ho-
minum ad honestatem natum, malo cultu, prauisque
opinionibus corruptum est, diligenti cohortatione
opus est. Et honesta quidē apud honestos suadere fa-
cillimum est: si verò apud turpes recta obtinere hona-
bimur, ne videamur exprobare diuersam vitæ se-
cundum eam cauendum est. Et animus deliberantis non sola virtu-
tis cōmendatione permouendus, sed laude, vulgi opi-
nionē, & secutura vtilitate, aliquanto verò magis
obijciendū.

obijciēto aliquos, si diuerſa fecerint, metus. Nam præter id, quod his leuiſſimi cuiuſq; animus facili-
mè terretur, neſcō an naturaliter apud plurimos
plus valeant malorum timor, quàm ſpes bonorum.
Genus eſt enim eiſmodi (ait Cicer.) quod ventros
animos excitare atque inflammare debet, in quo
āgitur popul. Rom. gloria, quæ vobis à maioribus,
cū magna in omnibus rebus, tum ſumma in re mi-
litari tradita eſt, agitur ſalus ſociorum atq; amico-
rum, pro qua, multa maiores veſtri magna, & graui-
bella geſſerunt, aguntur certiffima pop. Rom. veſti-
galia, & maxima, quibus amiſſis, & pacis ornamenta,
& ſubſidia belli requiretis. Sola virtutis commenda-
tione incendit nil tum animos Cato apud Lucanum
ad aggrediēdum iter difficil. mū & periculoſiſſimum.

O quibus una ſalus placuit mea caſtra ſecuiſ

Indomita ceruice mori, componite mentes

Ad magnum uirtutis opus ſummoſq; labores.

Quam orationem pulchra illa cludit ſententia.

Serpens ſitis, ardor, arenæ.

Dulcia uirtuti Gaudet patientia duris.

Lætiſ eſt, quoties magno ſibi conſtat honeſtum.

Sæpe etiam controuerſia inter hominum ſententias
in illo eſt, utrum ſit honeſtius. Affirmant autem viri
ſapientiſſimi omne officium quod ad coniunctionem
hominum, & ad tuendam ſocietatem valet, antepo-
nendū eſſe illi officio, quod cognitione & ſcientia con-
tinetur. In ipſa autem communitate ſunt gradus, ex
quibus, quid cuique præſtet, intelligi poteſt, ut prima
Deo Optimo Max. ſecunda patriæ, tertia parentibus
de inceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Ex
quibus atque ſimilibus intelligimus, quomodo hanc
ſuaſionis partem, quæ ad honeſtatem pertinet, tracta-
re debeamus.

De vtilitate. Cap. LIIII.

AN sit autem facile, magnum, iucundum, sine periculo, ad quaestionem pertinet vtilitatis. Suasor itaque vel omnia hæc, vel eorum pleraque in eo, quod suadet, ostendet. Illioneus his verbis alloquitur Latinum regem apud Virgilium.

Dij sedem exiguum patrijs litusq. rogamus

Innocum & cunctis undamq. auramq. patentem.

Non erimus regno indecores: nec vestra feretur

Fama levis, tantiq. abolefcet gratia facti.

Qui verò dissuadet ille difficile, paruum, iniucundū, periculosum monstrabit. Hoc modo Fabius Maximus apud T. Linium ne P. Scipio in Africam trajiciat, contendit: cū Annibal hostis incolumi exercitu quartumdecimum annum Italiam obsideat. Nam nunc quidem præterquam quod, & in Italia, & in Africa duos diuersos exercitus alere ærarium non potest, præterquam quod vnde classes tueamur. vnde com meatibus præbendis sufficiamus nihil reliqui est: periculi tandem quantum adeatur, quem fallit? Deinde grauitè & sapienter difficultates multas, & pericula commemorat, quæ futura sint, ni consul vterq. in Italia retineatur. Eodem etiam modo propositis duobus vtilibus, vtrum sit vtilius controuersia est. Cum autè species vtilitatis cum honestate certat, qui vtilitatē defendet, enumerabit commoda pacis, opum, potentia, vestigalium, præsidij, militum, vtilitatesq. ceterarum rerum, quarum fructum vtilitate metimur: itemque incommoda contrariorum. Ex his locis Catilina apud Salustium ad nefarium facinus, quod ille maximum atq. pulcherrimum vocat, coniuratos hortatur, Vobis (inquit) est domi in opia, foris æs alienum, mala res, spes multò asperior deniq. quid reli-

qui

qui habemus præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? en illa, quam sæpe optastis, libertas: præterea diuitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt. Curio similiter apud Lucanum specie utilitatis Iulium Cæsarem ad ciuile bellum hortatur.

Bellantem geminis tenuit te Gallia iustis,

Pars quota terrarum: facili si prælia pauca

Gesseris euentu, tibi Roma subegerit orbem.

Qui ad dignitatem impellet maiorum exempla, quæ erant vel cum periculo gloriosa, colliget, posteritatis immortalem memoriam augebit, utilitatem ex laude nasci defendet, semperque eam cum dignitate esse coniunctam. Hæc autem exercitatio defendendi speciem utilitatis contra honestatem, in qua vna vera est utilitas, ad scholarum exercitationes utilis est, nam & iniquorum ratio noscenda est, ut melius æqua tueamur.

De eo qui suadet. Cap. LV.

Multum etiam refert, quæ sit persona dicentis: suadere enim aliquid aut dissuadere grauius me est personæ. Nam & sapientis est, consilium explicare suum de maximis rebus: & honesti & disertum, ut mente prouidere auctoritate probare, oratione persuadere possit. Nunc (ait Cicer.) cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus mandandum esse voluistis: & ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigilantum ex forensi usu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certè, & si quid in dicendo consequi possum, ijs ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo iudicio tribuerunt. Ante acta vita si illustris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut dignitas affert expectationem, videndum est ne quæ dicuntur, ab eo quid dicat, dissentiant.

Hoc egregiè seruauit Virgilius in Latino rege, quem sic dicenrem introducit.

*Olli sedatore respondit corde Latinus,
O prestans an mi rauenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius paruum est
Consulere, atq. omnes metuentè expendere partes.*

At his contraria summissio rem quendam modum potulant. Nam quæ in aliis libertas est, in alijs licentia vocatur, & quibusdam sufficit auctoritas, quosdam ratio ipsa egregè tuetur.

Quædam in deliberatione obseruanda.

Cap. LVI.

AD consilium de Repub. dandum caput est nosse & rem publicam, ad dicendum verò probabiliter noue mores ciuitatis, qui, quia crebrò mutantur, genus quoque orationis est sæpe mutandum. In senatu minori apparatu dicendum est, sapiens enim est consilium, multisque alijs dicendi relinquendus locus, vitanda etiam ingenui, ostentationisq. suspitio. Concio capit omnem viam orationis, & grauitatem desiderat, maximaque pars orationis ad mouendam animorum motus. Hoc videre est in quibusdam Ciceronis orationibus contra M. Antonium in senatu habitis, quæ cum sũ elegantes & diserte, nullũ tamen apparatus habent. At oratio pro lege Manilia, & orationes de lege Agraria, multò magnificentius habent, & ornatiùs genus dicendi. Vis autem ad suadendum exemplorum est maxima, aut recentium, quò notiora sunt, aut veterum, quò plus auctoritatis habent. Plerumque enim videntur respondere futura præteritis, habeturque experimentum velut quoddam rationis

tionis testimonium. Suadet Fabius Maximus in senatu, ne, P. Scipio Annibalem in Italia relicto in Africam traiciat: Dies me deficiat (inquit) si reges imperatoresque temere in hostium terras transgressos, cum maximis cladibus suis, exercituumque suorum enumerare velim. Deinde vetus affert Atheniensium exemplum, qui classe in Siciliam transmissa, rempublicam suam in perpetuum affligerunt. Et novum M. Atilii, qui in ea ipsa Africa annis ante quadraginta in prælio victus & captus est. Sequebatur, ut ea, quæ iudiciis accommodata sunt, explicarentur? sed quia iudiciorum mutata ratio, ut ea præcepta parum sint necessaria efficit, & ex orationibus Ciceronis, & locis supradictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facile cognosci possunt: sequitur ut de secunda parte Rhetoricæ dicamus.

DE ARTE

RHETORICA.

LIBER. II.

De dispositione. Cap. I.



SECUNDVS hic liber dispositionis præcepta continebit, quæ oratori perutilia sunt. & maxime necessaria. Quid enim diligenter argumenta inuenisse conferet nisi pari diligentia, quæ inuenta sunt, collocentur? Excellentis ducis viri non magis in diligendo fortissimo & strenuissimo quoque milite a bellum, quam in instruenda ad pugnam acie cernitur: & si quam in corporibus nostris, aliorum ve animalium partem permutes atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamen. Et artus etiam leuiter loco moti perdunt, quo viguerunt, vsum, & turbati exercitus sibi ipsi sunt impedimento. Sic oratio carens hac virtute, tumultuetur necesse est, & sine rectore fluitet nec cohereat sibi multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignotis locis errans: nec initio, nec fine proposito. casum potius quam consilium. Quapropter hic liber dispositioni seruiat. Est autem dispositio rerum inuentarum in ordinem distributio. Cuius in infinita questione ordo est ferè idem qui expositus est locorum, in definita autem adhibenda sunt illa etiam, quæ ad motus animorum pertinent. Atque id fit, vt utamur Exordio, Naratione, Confirmatione

tionē. Peroratione. Hæ sunt enim quattuor orationis partes. per quas inuenta distribuimus. Quarum duæ valent ad rem do endam, narratio & confirmatio: ad impellēdos animos duæ, principium & peroratio, de quibus sigillatim dicendum est.

De Exordio. Cap. II.

Exordium est oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem. Id fieri tribus maxime rebus inter auctores plurimos constat, si beneuolum, attentum, docilem auditorem fecerimus: quorum primus locus, id est, vt amicè audiamur, est in personis nostris, auditorū, aduersariorum, è quibus initia beneuolentiæ conciliandæ comparatur, aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis & maxime liberalitatis, officij, iustitiæ, fidei, contrariisque rebus in aduersarios conferendis, & cum auditoribus aliqua conjunctionis, aut causa, aut spe significanda. Cicero pro C. Rabirio perduellionis reo, Mè cum amicitia vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua, consuetudo, ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum verò vt id studiosissimè facerem, salus Reip. Consulare officium, Consularatus denique ipse mihi vna vobiscum omni salute Reipub. commendatus coegit: hæc autem accuratè in eo exordio & ornate explicat. In oratione verò pro P. Sylla sic ait: Quanquam ex humilis incommodis magnam animo molestiam capio, tamen in cæteris malis faciliè patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam, misericordiam que notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent, improbi ac perditii ciues edomiti atque victi præcipitante Rep. vehementem me fuisse atque fortè, conseruata mitè ac misericordè faterentur. Et

pro Cn. Plancio suā cū iudicibus coniūctionē significat his verbis, Nunc autē vester Iudices cōspectus & cōfessus iste reficit, & recreat mentē meā, cū intueor & contemplor vnumquemq; vestrum; video enim hoc in numero neminē cui mea salus chara nō fuerit, cuius non extet in me suum meritū, cui non sū obstrictus memoria beneficii sempiterna. Itaq; non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui me ipsum maximē saluum videre voluerunt. At in orationē pro P. Quintio vim aduersariorū & grātiā in inuidiā vocat, & C. Aquiliū, eosq; qui in consilio adiunt, oratq; obsecrat, vt multis iniuriis iactatā atq; agitatā æquitatē in eo tandē loco consistere atq; confirmari patiātur. Intelligenter autē vt audiamur, & attentē à rebus ipsis ordiendū est: sed facillime auditor discit, & quid agatur, intelligit, si cōplectare ab initio genus naturāq; causę, si definias, si diuidas si neq; prudentiā eius impediās confusione partiū, nec memoriā multitudinis. Sic exorditur Cicero pro A. Cluentio. Animę luerti Iudices, omnē accusatoris orationē, in duas diuisam esse partes: Quā distributionē ait certū sibi esse in defensione seruare, vt omnes intelligāt nihil eum nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicēdo. Vt attentē autē audiamur, triū rerū aliqua consequemur. Nam aut magna quēdā proponemus, aut necessaria, aut coniuncta cū ipsis, apud quos res agetur. Luculenter hunc locum Cic. tractauit in exordio nob. lissimę orationis pro Dōmo sua. Quod si vllō tēpore magna causā in sacerdotum pop. Rom. iudicio ac potestate versata est hæc prosecutō tāta est, vt omnis Reip dignitas, omnīū ciuū salus vita, libertas, arę, foci, dii penates, bona fortunę, domicilia, vestrę sapientię, fidei, potestatiq; commissa creditaq; esse videantur. Verū ex his, quę proposita sunt, aliud atq; aliud pro varietatē causarū desiderari palā est.

De generibus causarum.

Cap. III.

CENÉraporro causarū, plurimi quinque fecerunt, honestū, humile, dubiū vel anceps, admirabile, obicuriū. Sūt quibus recte videatur adici turpe, quod alii humili, alii admirabili subiiciūt. Admirabile autē vocant, quod est præter opinionē hominum constitutum. In accipit maxime beneuolum iudicem, in obscuro docilem, in humili atēū parare debemus: nam honestum quidem ad conciliationem satis per se valet; in admirabili & turpi remediis opus est: & eo qui dam exordium in duas diuidunt partes, principium, & insinuationem, vt sit in principiis recta beneuolentię & attentionis postulatio, quę quia esse in turpi causę genere non possit, insinuatio surrepat animis, maxime vbi frons causę nō satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probeatur. Et quidem quibus aduersus hæc remediis sit mendandum, consilium ex causis sumetur. Illud in vniuersum præceptum sit, vt ab iis quæ lædunt, ad ea, quæ profunt, refugiamus. Si causa laborabimus, persona subueniet, si persona, causa. His etiam de causis in sinuatione vtendum est, si aduersarii oratio auditorum animos occupauerit, vel si dicendum apud fatigatos est: quorum alterum promittendo nostras probationes, & aduersas eludendo vitabimur: alterum & spe breuitatis, & iis, quibus attentum fieri auditorem docuimus. Urbanitas etiam opportuna reficit animos, & vndecunque petita auditoris voluptas leuat tedium.

EXordia semper cum accurata, & acuta, & instructa sententijs, apta verbis, tum causarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio, & cōmendatio oratoris in exordio, quæ continuò eum qui audit permulcere atq. allicere debet. Maxima autem copia exordiorum ad auditore aut alliciendū, aut incitandum ex his locis trahitur, quia motus animorū cōficiendos inerunt in causa, quos tamen totos in exordio explicari non oportebit, sed tantum impelli primò auditorem leniter ut iam inclinato, reliqua incumbat oratio.

De vitijs exordij. Cap. V.

Haec autem sunt vitia certissima exordiorū, quæ summo opere vitare oportebit; vulgare, commune, commutabile, longum separatum, translatum contra præcepta. Vulgare est, quod in plures causas potest accommodari, ut convenire videatur. Cōmune est, quod nihilominus in hanc, quàm in contrariam partem causæ patet convenire. Cōmutabile est, quod ab adversario potest leuiter mutatum ex contraria parte dici. Longum est, quod pluribus verbis, aut sententijs, ultra quam satis est, producit. Oportet enim ut adibus ac tēplis vestibula & aditus, sic causis proportionem rerum principia præponere. Separatum est, quod non ex ipsa causa ductū est nec sicut aliquod membrum annexum orationi. Translatum est, quod aliud conficit quam causæ genus postulat, ut si quis docile faciat auditorem, cum benevolentiam causa desideret, aut si principio utatur, cum insinuationem res postulet. Contra præcepta est, quod nihil eorum efficit,

cit, quorum causa præcepta de exordiis traduntur: hoc est quod eum qui audit, nec benevolum, nec attentum, nec docilem reddit aut quo profectò nihil peius est, ut contra sit, facit.

De exordio quædam in genere iudiciali, Cap. VI.

Dictum est de exordio in commune, restat ut brevitè, si quid in singulis generibus in exordiendo proprium est adiciamus. Et ut à iudiciis incipiamus, veteres oratores diligenter id curabant, ut in genere iudiciali ex ipsis visceribus causæ sumerent exordia: iudicè conciliabant non tantum laudando eum, sed laudem eius ad utilitatem causæ suæ coniungentes, allegando pro honestis dignitatem illi suam, pro humilibus iustitiam, pro infelicibus misericordiam, pro læsis severitatem, & similiter cæteras metum nonnunquam amovebant, ut Cicer. pro Milone, ne arma Pompeij contra se disposita putarent, laboravit: nonnunquam adhibebant, ut idem in Verrem facit. Dabant etiam operam ne ostentarent in principiis curam. Non semper autem exordio utebantur, sed in honestis, in parvis etiam atque frequentibus causis ab ipsa re omisso exordio incipiebant.

De exordio in exoratione, & deliberatione Cap. VII.

Præter ea, quæ de exordio dicta in genus demonstrativum facile transferri possunt, illud est notandum, exordia in eo esse maximè libera, ut Aristoteles

reles existimat. Nam & longè à materia duci, & ex aliqua rei vicinia possunt. in deliberatione verò sæpe nulla, vel breuia esse debent. Non enim supplex, vt ad iudicem venit orator, sed hortator, atque auctor. Quare cū principio vtetur, proponere, qua mente dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit, debet hortariq; ad se breuiter dicentem audiendum.

De narratione. Cap. VIII.

Narratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes ac fundamentum constituendæ fidei. Oportebit autem eam tres habere res, vt breuis, vt aperta, vt probabilis sit: per quas efficitur, vt auditor intelligat, meminerit, credat. Erit autem breuis narratio si constet simplicibus verbis, & semel vnaquæque res dicatur. Tam etiam si resciderimus omnia, quibus sublati neque cognitioni quicquam: neque utilitati detrahatur. Non tamen inornata debet esse breuitas, alioqui sit indocta. Erit autem perspicua, si verbis vsitatis, si ordine temporum conseruato, si non interrupto narrabitur. Probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quæ narrabuntur consentient: cumque facti & euenti causa ponetur, si testata dici videbuntur: si cum hominum opinione, auctoritate, si cum lege, cum more, cum religione coniuncta: si probitas narrantis significabitur: si antiquitas, si orationis veritas, & vitæ fides. Ciceroni vehementer placet vt iucunda, & suauis sit narratio; eamque suauem esse narrationem ait, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, quæ interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, læticias, cupiditates.

Quando narratione vtendum fit.
Cap. IX.

IN iudiciis quando vtendum esset, aut non esset; in narratione, id erat consilij. Nec enim si nota res esset, nec dubium erat, quid gestū esset, narratio adhuc bebatut, nec si aduersarius narrauerat, nisi si refellebatur. In exornatione verò narratio nouerit vlla, quæ necessariò consequatur exordium, sed si qua incidet, cum aliquid eius, de quo loquemur, nobis narrandum sit, cum laude, aut vituperatione, præceptio narrandi de hoc loco petitur. Nec nullum sanè sæpe in deliberatione narrandum est: est enim narratio præteritarū rerum, aut præsentium: suasio autem futurarum. Privata certè deliberatio narrationem nunquā exiget eius dumtaxat rei, de qua dicenda sententia est, quia nemo ignorat id, de quo consulit: extrinsecus possunt pertinentia ad deliberationem multa narrari. In concionibus sæpe est etiam illa, quæ ordinē rei docet, necessaria. Nunc ad confirmationē trāscamus.

De confirmatione. Cap. X.

Sequitur confirmatio, in qua suggerenda sunt firmitamenta causæ coniunctæ & infirmendis contrarijs, & nostris confirmandis, namq. vna in causis ratio quædam est eius orationis, quæ ad probandam argumentationem valet: ea autem & confirmationem, & reprehensionem quærit. Sed quia nec reprehendi, quæ contra dicuntur, possunt, nisi tua confirmes: neque hæc confirmari nisi illa repræhendas: idcirco hæc, & natura, & tractatione, & vtilitate coniuncta sunt. Tota autē spes vincendi, ratioq; persuadendi in

hac parte posita est. Nam cum argumenta nostra exposuerimus contrariaq; dissoluimus, absolute nimirum erit à nobis oratoris muneri satisfactum. Vtrūq; igitur poterimus commodè facere si constitutionem causæ cognouerimus.

Quid sit status. Cap. XI.

Status est quæstio, quæ ex prima causarum constitutione nascitur, ut sit intentio accusatoris: Sylla coniurasti cum Catilina: depulsio verò defensoris: nõ coniurasti. Ex hac prima constitutione nascitur illa quæstio coniurauerit ne Sylla cum Catilina? quam quæstionem vel statum, vel constitutionem oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta vel ex eo, quod ibi sit primus causæ congressus, vel quod in eo causa consistat.

Quot sint status. Cap. XII.

Cum tria sint, quæ in omni disputatione querantur, sit nec ne, quid sit, quale sit: fit ut constitutiones quoque tres sint. Prima coniecturalis in qua, sit, nec ne, querimus, ut, sit nec ne infidatus Miloni Clodius? secunda autem nominis vel finitionis, cum quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum inuestigamus, ut, fuerit ne Iulius Cæsar rex, an tyrannus, an dictator? tertia in qua de utilitate honestate, æquitate differitur, deque his rebus, quæ his sunt contrariæ, ut, Recte ne fecerit Romulus cum fratrem interfecit? eius constitutionis partes sunt duæ, quarum una absoluta altera assumptiua nominatur. Absoluta est, cum id ipsum quod factum est, ut aliud nihil foris assumatur, rectè factum esse dicemus. Ea est eiusmodi: Pater filium verberauit, is iniuriarum cum patre agit, pater

pater nihil aliud defendit, nisi licere filium à patre verberari. Assumptiva est cum aliquid necessario foris assumitur, rectè factum esse aliquid confirmemus ut Milo damnetur nisi foris assumat à Clodio sibi esse factas invidias. Hæ tres constitutiones & in exornatione, & in deliberatione, & in iudicio reperiuntur.

De ratione, firmamento, & iudicatione.
Cap. XIII.

Rationem appellant oratores eam, quæ affertur à reo depellendi criminis causa, quæ nisi esset, quod defenderet, non haberet firmamentum autem quod contra ad labefactandam rationem refertur, sine quo accusatio stare non potest. Ex rationis autem, & firmamenti consuetudine, & quasi concursu, quæstio exoritur quædam, quam iudicationem appellant, in qua quid deueniat in iudicium, & de quo disceptetur, quæri solet hoc modo: Orestes cum confiteatur se interfecisse matrem, attulerit rationem, peruerit defensionem: ergo affert eam. Illa enim, inquit, patrem meum occiderat. Tum contra rationem defensoris firmamentum ab accusatore subiicitur: hoc modo: Sed non abs te occidi tamen neque indemnata pœnas pendere oportuit. Ex coniunctione rationis & firmamenti iudicatio constituitur, hoc modo: Cui dicat Orestes se patris vlciscendi causa matrem occidisse, rectum ne fuerit à filio sine iudicio Clytemnestram occidi? Ergo hac ratione iudicationem reperire convenit, ad quam omni ratione totius orationis conferri oportebit. Nam primus status diffusam habet quæstionem, rationem verò & firmamentorum contentio adducit in angustum disceptationem.

Ea in coniectura nulla est, nemo enim eius quod negat factum. rationem aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaque in his causis eadem & prima quaestio & disceptatio est extrema.

Quo statu quaestio, quæ in scripto existit
contineatur. Cap. XIII.

Sæpe ex scripti etiam interpretatione existit contentio, quod quatuor modis potest contingere. aut enim defenditur non id scriptum dicere, quod ad uersarius velit, sed aliud: id autem contingit cum scriptum ambiguum est, ut duæ differentes sententiæ accipi possint. Tum opponitur scripto voluntas scriptoris. Tum scripto scriptum contrarium assertur: aut ex eo quod scriptum est, aliud quoque quod scriptum non est ducimus. Ita sunt quatuor genera, quæ controuersiam in omni scripto facere possunt. ambiguum, discrepantia scripti & voluntatis, scriptura contraria, ratiocinatio. Ambiguum hoc modo. Testamento quidam iussit poni statuam auream hastam tenentem: quæritur, Statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta aurea in alterius statua materiæ. Ex discrepantia uero scripti & voluntatis eiusmodi oritur controuersia. Lex est. Peregrinus si murum ascenderit, capite puniatur: cum hostes murum ascendissent, peregrinus eos depulit, petitur ad supplicium, ille voluntatem allegat scriptoris. Ex contrariis scripturis hoc modo existit contentio lex est, Vir fortis optato præmium, quod uolet: & altera lex est, Magistratus ab arce ne disceditor: Magistratus qui fortiter egit, optat hoc præmium ut ab arce liceat discedere, lex illi posterior opponitur, ipse uero priore se

tuetur. In rationatione verò quaeritur, an ubi propria lex non est simili sit utendum? ut Lex est, lanas Taranto vehere non liceat: quidam oves vexit, & si nulla lex certa est, quæ factum eius nominatim prohibeat. tamen illa, quæ similis est, accusatur. Itaque ex eo, quod certum est, id, quod incertum est, ducit hæc controuersia, quod quoniam ratiocinando fit, nomen etiam rationationi accepit. Hæc quatuor controuersiarum genera, quæ in scripto nascuntur, semper in qualitatibus statum cadere cum Cic. debemus existimare, ut in primo genere status sit, Vtram æquum sit ex differentibus sententiis accipi in secundo verò, Verba ne plus, an sententia valere debeant, in tertio, Vtram legem sequi sit iustius: in quarto, Oporteat ne legem similem ad factum, quod venit sine lege in iudicium, accommodare.

Quomodo status tractetur. Cap. XV.

Iudicatio cum est constituta, proposita esse debet oratori, quo omnes argumentationes repertæ ex inueniendi locis conijciantur, quod satis est ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quique illos locos tamquam thesauros aliquos argumentorum notatos habet. Quibus in mēte, & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum posita excitatis, n hil erit quod in ullo dicendi genere, oratorē possit effugere. Diligenter tamen ordinē, collocationemque argumentorum attendet, & curabit, ut firmissimū quodque sit primū, dum ea, quæ excellent, seruentur ad extremū, si quæ erūt mediocria (nā vitiosis nusquam esse oportet locum) in mediam turbam conijciantur. Reliquum nunc est, quādo de argumentorum locis & causarū constitutionibus dictū est, ut rationē, qua expoliuntur ab oratore argumenta quorum propria sedes est in confirmatione, accuratè doceamus.

De argumentatione. Cap. XVI.

Argumentatio est argumenti vel explicatio, vel artificiosa expolitio. Sed ea conficitur cum ex locis, de quibus superiori libro dictum est, aut certa, aut probabilia sumpseris, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per se videtur dubiis enim probari dubia quomodo possunt? Pro certis autem habemus primum, quæ sensibus percipiuntur, ut quæ videmus, audimus: deinde ea, quæ communi hominum opinione atque sententia sunt comprobata, ut afficiendos esse honore parentes. Præterea, quæ legibus cauta sunt, quæ persuasionem, si non omnium hominum, eius certe civitatis aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta sunt. Si quid inter utramque partem convenit? si quid probatum est denique cuiusque aduersarius non contradicit. Probabilium autem genera sunt tria, vnum firmissimum, quod ferè accidit, ut liberos à parentibus amari: alterum velut propensius, eum qui rectè valeat, in crastinum peruenturum: Tertium tantum non repugnans, in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Ad probandum verò id, quod est dubium, hoc modo id, quod probabile est, potest adhiberi: sit dubium, an Catilina coniuravit, sumatur illud, quod credibile est: Homines aërie alieni magnitudine oppressos, eos denique egentes, & sumptuosos, facile adduci, ut coniurent: iam id quod dubium erat, efficitur probabile: Catilinam cōiurasse. Sed hæc oratores non tenuiter more Dialecticorum, sed copiosissimè expoliunt. Dicitur autem illa argumenti expolitio, argumentatio, de cuius quatuor partibus, ratiocinatione, inductione, enthymemate, & exemplo breuiter & enucleatè differemus.

De

De ratiocinatione. Cap. XVII.

Ratiocinatio quam & syllogismum & epichêrem
 Graeci vocant, constat propositione, cum qua
 eius ratio iungitur, deinde assumptione & eius pro-
 batione, postremo complexione. Propositio est, per
 quam breuiter locus is exponitur, ex quo omnis vis
 oportet, emanet ratiocinationis. Propositionis verò
 approbatio est, per quam breuiter id, quod exposi-
 tum est rationibus firmatum probabilius, & apertius
 fit. Assumptio, per quam id, quod ex propositione ad
 ostendendum pertinet, assumitur. Assumptionis ap-
 probatio, per quam id quod breuiter sumptum est,
 rationibus firmatur. Complexio, per quam id, quod
 conficitur ex omni argumentatione breuiter exponi-
 tur, hoc modo, sit propositio. Melius gubernantur ea,
 quæ consilio geruntur, quam quæ sine consilio admi-
 nistrantur: deinde subiiciatur ratio. Exercitus enim
 is cui præpositus est sapiens imperator, omnibus par-
 tibus commodius regitur, quàm is, qui stultitia & se-
 ñeritate alicuius administratur. Assumptio deinde
 ponitur. Nihil autem omnium rerum melius quàm
 omnis mundus administratur. Assumptioni probatio
 adiungitur: Nam & signorum obitus, & ortus defini-
 tum quendam ordinem seruant, & annuæ commutio-
 nes non modò semper eodem modo fiunt, verum ad
 utilitates quoque rerum omnium sunt accomodatæ.
 Terrio loco inducenda est complexio, quæ id infert,
 quod ex superioribus partibus cogitur, hoc modo:
 Consilio igitur mundus administratur. Hæc verius,
 & doctius dicuntur in oratione, sed præcipiendi ratio
 hanc simplicem, & apertam breuitatem requirit.

Quot sint partes ratiocinationis.

Cap. XVIII.

EX supradictis manifestum est, nihil teferre siue tripartitam, siue quinque partitam partes esse hanc argumentationem. Commodior tamen illa partitio videtur esse, quæ in tres partes distributa est, quod fit si propositione & eius rationem vnâ partem existimemus aliterâ verò assumptione & eius exornatione: ac si separe propositione à ratione, & assumptio nē ab exornatione, in quinque partes distributa erit. Cuius propositio ex se intelligitur, sine ratione assumenda est. Assumptio etiam cum perspicua est, nullius approbationis indiget. Quod si & propositio & assumptio perspicuæ sint, vtrique approbatione præterita ratiocinationem conficiemus. hoc modo: Summopere virtus experenda est: At prudentiam esse virtutem in confesso est: Summopere igitur prudentia experenda est. Vitare autem similitudinem, quæ satietatis est mater, poterimus non semper à propositione ordientes, sed interdum à complexione, ab assumptione nonnunquam.

De Enthymemate. Cap. XIX.

Enthymema est imperfectus syllogismus, vel ut alii definiunt, syllogismi pars. Ratiocinatio enim tripartita est, ex tribus igitur eius partibus si vna prætereatur, bi partita fit argumentatio, quæ est enthymema, ut, Omnes artes sunt experendæ, igitur experenda est eloquentia. Intelligitur enim assumptio. Propositione verò præterita fit enthymema, hoc modo Eloquentia est ars: igitur est experenda. Optimū autem

autem videtur enthymema quod fit ex pugnantis, quod etiam solum enthymema quidam vocant non quod non omnis argumentatio bipartita proprio nomine enthymema dicatur, sed ut Homerus Propter excellentiam commune poetarum nomen effecit apud Græcos suum sic cum omnis argumentatio bipartita enthymema dicatur quia videtur ea, quæ ex contrariis conficiatur, acutissima, sola propriè nomen commune possidet. Eius generis est illud Cic. Eius igitur mortis sedetis ultores, cuius vitæ si putetis per vos restitui posse nolitis? Et illud. Micipsæ ad Ingurtham apud Sallustium. Quæ alienum fidem inuenies, si tuis hostis fueris? Enthymemate sapius vtuntur oratores, quàm ratiocinatione: quod mouit Aristotelem, ut enthymema syllogismum oratorum esse diceret. Enthymema Quintilianus commentum, aut commentationem inter preratur, quo nomine cum possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita signatur. Alij propter ea credunt bipartitam argumentationem enthymemata appellatam, quod in animo maneat condita illa pars, quæ silentio est præterita.

De Inductione. Cap. XX.

Inductio est oratio, quæ rebus non dubijs captat affectionem auditorum, quibus assensionibus facit, ut illis dubia quædam res propter similitudinem earum rerum quibus assensuerint, probetur: vel, Inductio est argumentatio quæ ex pluribus collationibus peruenit, quo vult, hoc modo: Quod pomum generosissimum puto quod optimum: & equus qui velocissimus, & plura in eundem modum. Deinde: cuius rei gratia illa proposita sunt: ita hominum non qui claritate nascendi, sed qui virtute maxime excellet, erit generosissimus. Hoc genere

generè argumentationis plurimum Socratès vsus est, propterea quòd nihil afferre ad persuadendum volebat, sed ex eo, quod sibi ille dederat, quicum disputabat, aliquid conficere malebat: quod ille ex eo, quod iam concessisset, necessariò approbare debebat. Sed in oratione perpetua dissimile est. Etenim sibi ipsi responder orator. Poëtæ vehementer inductione deiectantur: Vergilius inducit Ænëam à Sybilla petentem, ut iter doceat ad patrem oratione fictis illa quidem fabulis plena, sed qua nihil esse possit vel blandius, vel magis artificiosum, in qua hæc est inductio.

*Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus,
Threicia fretus citbara fidibusque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties. Quid Theseus magnum
Quid memorè Alcides mi genus ab Ioue summo.*

Sed maximè omnium eam frequentauit: Quid us, apud què & multa & præclara sunt exèpla: nos vno erimus contenti. Probat ille ad consolandam uxorem hac inductione, asperas res & tristes segetem, ac materiam esse gloriæ.

*Materiamq; tuis tristem virtutibus imple
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nasset, felix si Troya fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.
Ars tua Tiphycæ, si non sit in æquore fluctus:
Si valeant homines ars tua Phœbe iacet.
Quæ latet, inque bouis cessat non cognita rebus,
Apparet virtus arguiturq; malis.*

Hoc in genere duo sunt diligenter cauenda, primùm ut illud, quod inducimus pro similitudine, eiusmodi sit, ut sit necesse concedi: Deinde ut illud, cuius confirmandi causa fiet inductio, simile ijs rebus sit, quas res quasi non dubias antè induxerimus.

De

De exemplo Cap. XXI.

EXemplum est inductio imperfecta, vel quod idem est, inductio Rhetorica. Cicero pro Milone. Negat in tueri lucem esse fas ei, qui ab se hominem esse occisum fateatur: in qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant: nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri, qui non dum libera ciuitate, tamen Po Ro. comitijs liberatus est. cū sua manu sororem esse interfectā fateretur. Aliqui Aristotelem summū in omni scientia virum temerè ausi sunt reprehendere, quod exemplum genus argumentationis fecerit: sed magnus ille vir, & acuta mente præditus, maius quidam perspexit, nimirum exemplum esse argumentum quidem à similitudine, sed in argumentatione positum efficere nouum argumentationis genus, quod à ratiocinatione, & inductiōe sine controuersia differt. Enthymema autem esse nō potest, cum in enthymemate semper generale aliquid vel ponatur, vel intelligatur: in exemplo verò ex vna re singulari alia inducatur. Vnde fit vt sit quartum argumentationis genus, quod ea ratione ab inductiōe seperatur, qua enthymema a syllogismo disiungitur.

De Epicheremate. Cap. XXII.

Quamuis argumentationis partes omnes sint iam exposte, tamen operæ precium fuerit, quid epichrema quid sorites, quid Dilemma sit, explicare. Nam auctores, & quidem grauissimi eorum mentionem fecerent. Ea vbi explicata fuerint, facile intelligitur, cur nouæ argumentationis partes non debeant existi.

existimari Epicherema igitur Græci aliquando argumentationē vocant. nonnuquā eam argumentationis partē, quam Cicero ratiocinationem appellauit, de qua paulò antè dictū est. Aliquando etiam epichere-
ma vocant breuiter comprehensam ratiocinationē, cuius omnes partes in vnam conferuntur, hoc modo: Sine causa dominū seruus accuset? Similis enim est locus apud Ciceronē pro rege Deiotaro, quē seruus apud Cæsarē accusabat: En crimen, en causa, cur re-
gē fugitiuus, dominū seruus accuset. Vbi vehemens argumentum Epicherematē inclusum & inuolutum est. Est autem absoluta ratiocinatio si hoc modo euo-
lueris: Sine causa non debet dominum seruus accusa-
re. hoc mediū est seruus Deiotari: non igitur debet sine causa dominum accusare.

De Sorite. Cap. XXIII.

Sorites contrā multas argumentationes acērua-
tum conuoluit, atque completitur, vnde nomen
etiā inuenit. Cicero scripsit de eo in libro de diuina-
tione his verbis: Si necesse sit, inquit, Latino verbo li-
ceat acerualē appellare: sed nihil opus est: vt enim
ipsa philosophia & multa verba Græcorū, sic sorites
satis Latino sermone tritus est. Pulchrum in primis
est eius exēplum apud eundem Cicer. Atque si etiā
hoc natura præscribit, vt homo homini quicunque
sit, ob eam ipsam causam, quod is homo sit consultum
velit: necesse est secundum eandem naturam, omniū
utilitatem esse cōmunem. Quod si ita est, vna conti-
nemur omnes, & eadem lege naturæ: idque ipsum si
ita est, certè violare alterum lege naturæ prohibe-
mur. verum autem primum, verum igitur & extre-
mū. Sed aperitiſsimè concludit sorites ille, qui est in
quia-

quinta Tusculana . propositum enim erat probare:
 Quod esset honestum, id solum esse bonum, id autem
 si probati: Etenim quicquid sit quod bonum sit, id ex
 petendum: quod autem expetendū, id certe appro-
 bandum: quod verò approbādum, id grātū, acceptūq;
 habendum: Ergo etiam dignitas ei tribuenda est. Bo-
 nū igitur omne, laudabile. Ex quo efficitur, vt quod
 sit honestum, id sit solū bonum. In quo sorire cum per
 sex quasi gradus ad complexione perueniatur, quinque
 ratiocinationes inclusæ sunt. Sed hoc argumentandi
 genus sæpe solet esse fallax atq; captiosum: dū enim
 minutatim, & gradatim multa adduntur, periculosissi-
 ma respondentī tela texitur: retexere igitur oportet,
 & seorsum singula considerare, sic facilius vniuer-
 sa franguntur. In hoc disputandi genere frequentes
 fuerunt Stoici, & Zeno, qui eorum inuentor, & prin-
 ceptus fuit. Sed maximè omnium illo delectatus dicitur
 Chrysippus, vt Socrates inductione.

De Dilemmate. Cap. XXIII.

Dilemma est, in quo vtrum concesseris reprehē-
 ditur. Cicero patriam cum Catilina sic agentem
 inducit: Quamobrem discede, atq; hunc mihi timo-
 rem eriperi si verus, ne opprimar: sin falsus, vt tandem
 aliquando timere desinam. Et in epist. ad Quantum
 fratrem. Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est
 acerbitas: sin autem exorabiles, summa lenitas. Di-
 ctum est autem dilemma, quod ita vtrinque premat,
 ac vrgeat, vt ex altera parte capiat aduersarium:
 qua de causa cornutus etiam syllogismus vocatur:
 sic enim argumentationis cornua in eo disponū-
 tur, vt qui alterum effugerit, in alterum incurrat.
 Cicero complexionem appellat. Ea si vera est,

nun-

nunquam reprehenderetur: si falsa, duobus modis diluatur, aut conversione. aut alterius partis infirmatione. Cum viderem, inquit Varro apud Ciceronem, philosophiam Græcis litteris diligentissimè explicata, existimaui, si qui de nostris eius studio teneretur, si essent Græcis litteris eroditi, Græca potius, quam nostra lecturos: si à Græcorum artibus & disciplinis abhorreret, ne hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione Græca intelligi non possunt: itaque ea scribere nolui quæ nec indocti intelligere possent nec docti intelligere curarent. Hoc dilemma deinde Cic. in eum conuertit hoc modo: Immo verò & Latina legēt, qui Græca non potuerunt, & qui Græca poterūt, non continent sua. Veterū scriptis celebrata est cōuersio ea, qua Euathlus discipulus Pythagoræ præceptoris dilemma elusit. Alterius partis infirmatione reprehederetur, si diceret Cicero: Et si doctis minus esset necessarium, tamen indoctis Latine scribendo consuli debere. Non est autem, cur quisquam existimet complexionem genus esse argumentationis à quatuor illis, de quibus supra dixi, diuersum. Est enim ratio cinatio imperfecta, quæ a duabus partibus contrariis ducitur, cui si assumptionem subiunxeris, efficiet ratio cinationem perfectam hoc modo: si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: si autē exorabiles, summa leuitas: Sed vel implacabiles sunt iracundiæ, vel exorabiles: igitur in illis summa est acerbitas, vel summa leuitas.

De confutatione. Cap. XXV.

EXpositis generibus argumētationum, reliquum est, ut rationem, qua refutandæ ac reprehendendæ illæ sunt, ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest. Nam & pars defensoris tota est posita in refutationes

tationē; & quæ dicta sunt ab aduersarij debent utrinque dissolui & hæc est propriè reprehensio, quam cū confirmatione, usu, & natura, & tractatione coniunctam esse diximus. Est autem reprehensio, per quam argumentando aduersariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut eleuatur. Hæc fonte inuentionis eodem utitur, quo utitur confirmatio: propterea quod quibus ex locis aliqua res confirmari potest, ipsam potest ex locis infirmari. Quare inuentionem & argumentationem expolitionem sumptam ex illis, quæ antè præcepta sunt, hanc quoque in partem orationis transferri oportebit. Sed ut facilius ea, quæ contradicentur, diluere, aut infirmare possimus, obseruare debemus, aut totum esse negandum, quod in argumentatione aduersarius sumpserit, si perspicuè falsum erit ut Procluentio Cicero eum, quem dixerat accusator epoto poculo concidisse, negat eodem diem mortuum: aut redarguenda esse ea quæ pro verisimilibus sumpta sunt. Primum dubia sumpta esse pro certis, deinde etiam in perspicuè falsis eadē posse dici. Tū ex ijs, quæ sumpserim nō effici, quæ velint. Accedere autem oportet ad singula, sic vniuersa facilius franguntur.

Quomodo sint argumentationes oratoris tractandæ. Cap. XXVI.

IN oratione in sunt aliquando & ratiocinationes breuiter conclusæ, & aperta enthymemata, & inductiōnes, atq; exempla subtili quadam & breui oratione comprehensa. Quod ut reprehendendum non est, ita diligentissimè est curandum, ne syllogismorū, & enthymematam turba conferta oratio sit: dialecticis enim disputationibus, quàm oratorijs actionibus erit

proprior ac similor, quod longè aliter esse debet. Locus enim & speciosa vult esse eloquentia: quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis & crebris, & in vnam propè formam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam seruitute, & ex copia satietatem, & ex amplitudine fastidium tulerit. Feratur igitur non semitis, sed campis: non uti fores angusti fistulis colliguntur, sed ut latissimi amnes totis vallibus fluat: ac si viam, si quando non acceperit faciat. Adhibeatur in argumentando varietas, & iucunda quædam distinctio: figuris verborum, & ornamentis sententiarum argumentatio expoliatur. Quò fuerit enim vberior, ac suauior, eò etià erit credibilior. Nunc sequitur ut de peroratione dicamus.

De peroratione. Cap. XXVII.

EXtrema pars orationis est peroratio, quæ diuisa est in duas partes, amplificationem, & enumerationem. Augendi autem, & hic est proprius locus in perorando, & in ipso cursu orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata re aliqua aut reprehensa. Omnes enim affectus etiam si quibusdà videntur in præmio atq; peroratione sedem habere, in quibus sanè sunt frequentissimi, tamen aliæ quoque partes recipiunt, sed breuiiores, ut cum ex his plurimæ sint referenda. At hic, si vsquam totos eloquentiæ aperire fontes licet: hic deniq; efficiendum est oratori, ut non modo auditores qui sua sponte se dāt, & quò impellit ipse, inclinant atq. propendent, penitus incitentur, sed ut quiescentes etiam, & languentes, possit vi orationis permouere. In quo etsi plus est operis, tantam vim habet tamen illa, quæ rectè à bono poeta dicta est, Flexanima, atque omnium re-

gina rerum oratio, vt non modo inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam aduersantem & repugnantem, vt imperator bonus ac fortis, capere possit. Quod vsque eo magnum est atque præclarum, vsque eo admirabile, vt in eo pene sint omnia. Ad id autem consequendum, quæ superiore libro de amplificatione dicta sunt, valde conducunt. Sed illud caput est, in quo optimi & grauissimi auctores vna voce consentiunt, vt omnes animi motus, quos orator adhibere voler auditoribus, in ipso oratore impressi sint atque inusti. Neque enim facile est perficere vt incitentur alij nisi is, qui dicit, ijs ipsis sensibus, ad quos illos adducere vult, permoueatur. Vt enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ nisi admoto igni, ignem concipere possit, sic nulla mens tam est ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam & ardens accesserit. Primum est igitur vt apud eum, qui dicit, valeant ea, quæ valere apud auditores volens afficiaturque priusquam afficere conetur. Nihil autem opus est simulatione & fallaciis, vt toties omni animi motu cõcitetur orator, Ipsa enim natura orationis eius, quæ suscipitur ad aliorum animos permouendos, oratorem ipsum magis etiam quam quenquam eorum, qui audiunt, permouet. Miram etiam vim habet in hoc ipsum imaginés rerum absentium ita cõplecti animo, vt eas cernere oculis, ac præsentés habere videamur: has quisquis bene cõceperit, is erit in affectibus potētissimus. Hæc, quæ dicta sunt, vera esse indicat multæ Ciceronis perorationes, vt pro Milone, vbi ait. Sed finis sit neq; enim præ lachrymis iam loqui possim, & hic se lachrymis defendi vetat. Et pro C. Rabirio Posthumo: Sed iam quoniã, ut spero fidẽ, quã potui, tibi præstiti Posthume, reddã etiã lachrymas, quas debeo. Et paulo

pōst: Tam indicat tot hominum fletus, quā si charus tuis, & me dolor debilitat. includiturque vocem. Alijs autem affectibus aliæ eiusdem perorationes sunt plenę. Enumeratio autem nonnunquam laudatori suātori non sępe, acusatori sepius, quam reo est necessaria. Huius tempora duo sunt: si aut memorię diffidas eorum apud quos agas, vel intervallo temporis, vel longitudine orationis, vel si frequentatis firmamentis vim est habitura causa maiorem: Quę autem reperimus, quā breuissimę dicenda sunt, & quod Gręco verbo patet, decurrendum per capita. Nam si morabimur, non iam enumeratio sed altera quasi fiet oratio. Quę autem enumeranda erunt, cum poudere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententijs, & figuris utique varianda: alioqui nihil est odiosius restā illa repetitione, velut memorię auditorum diffidentis. Est etiam in enumeratione vitandum, ne ostentatio memorię suscepta videatur esse puerilis.

DE ARTE

RHETORICA.

LIBER. III.

De Elocutione. Cap. I.



PROXIMO libro ratio inuenta collocandi atq; disponendi, explicata est. Hic iā elocutionis rationē tractabimus, in qua oratorē excellere, cetera in eo latere indicat nomen ipsum. Nō enim inuentor aut cōpositor, aut auctor hęc cōplexus est omnia, sed & Gracē ab eloquendo Rhetor, & Latine eloquens dictus est. Ceterarū enim rerū, quæ sunt in oratore, partē aliquā sibi quisq; vendicat dicendi autē, idest eloquendi maxima vis huic soli cōceditur. Eloqui autē est, ea, quæ inueneris idoneis verbis, ac sententijs perpolire, & exornare. Sine quo superuacua sunt priora, & similia gladio cōdito atq; intra vaginā hærenti. Hoc itaq; maxime docetur: hoc nullus nisi artē assequi potest: huc studiū adhibendū: hoc exercitatio petit, hoc imitatio, hic omnis ætas cōsumitur. hoc maxime orator ratorē præstator. Ideoq; M. T. inuentionē quidē, ac dispositionē prudentis hominis putat, eloquentiā oratoris. Eū autē eloquentē, idest in eloquendo excellentē, putat, qui ita dicit, vt probet, vt delectet, vt flectat. Sed probare necessitatis est delectare suauitatis flectere verō victoriæ. Hęc cū ita sint, merito tertius hic libet, qui elocutionis præcepta continet, vt duobus superioribus utilior est, sic etiā erit aliquanto longior.

Quæ in elocutione spectanda sint.

Cap. II.

HAec in elocutione spectanda sunt, ut latine, ut planè, ut ornate, ut ad id, quodcunq. agetur apte, congruenterque dicamus. De ratione puri, dilucidique sermonis, etsi permagni eam facere debemus cum verborum delectus origo sit eloquentiæ, locus hic præcipiendi non est. Nam traditur litteris, doctrinaque puerili, & consuetudine sermonis quotidiani, & lectione veterum oratorum, & poetarum confirmatur. Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenii, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus, quæ duæ partes, illustrandæ orationis ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici postulat ornate, altera aptè, hanc habent vim, ut sit quæ maximè iucunda, quàm maximè insensum eorum qui audiunt, influat, & quam plurimis sit rebus instructa.

De ornatu. Cap. III.

Ornatur igitur oratio genere primum, & quasi colore quodam & succo suo: nam ut grauis, ut suavis, ut erudita sit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut sensus, ut dolores habeat quantum opus sit, non est singulorum articulorum, in toto spectantur hæc corpore. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maximè teneat eos, qui audiant: & quod non solum delectet, sed etiam sine satietate delectet. Sed volenti ornate dicere diligentissime sylva rerum primum, sententiarumque comparanda est. Rerum enim copia verborum copiam gignit, & si est honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur, existit ex rei natura quidam splendor in verbis, facileque suppeditat omnis apparatus, ornatuque dicendi.

De ornatu orationis. Cap. III.

Omnis oratio conficitur ex verbis quorum primum nobis ratio simpliciter videnda est, deinde coniunctè. Nam est quidam ornatu orationis qui ex singulis verbis est, alius, qui ex continuatis coniunctisq. constat. Ergo utemur verbis, aut ijs quæ propria sunt & certa quasi vocabula rerum, penè una nara cum rebus ipsis, aut ijs quæ nouamus, & facimus ipsi.

De verbis simplicibus. Cap. V.

Verba simplicia natura sunt, alia consonantiora, grandiora, leuiora, & quodammodo nitidiora, alia contrà. Consonantiora enim sunt. quamquam moderatio & concertare, quàm & si, modestia & confingere Grandiora immanis, contrucidare, optimus, officiosissimus, quàm hæc magnus, necare, bonus, officiosus Nitidius etiam bos, quàm vacca. Ut syllabæ autem è l treris melius sonantibus clariore sunt, ita verba è syllabis magis vocalia, & quò plus quæque spiritus habet eò pulchriori & quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, ut aliud alii iunctum melius sonet. In vniuersum quidè optima simplicium creduntur, quæ aut maximè exclamant, aut sono sunt iucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis vnquam in oratione erudita locus. Clara, verò, ac sublimia materiæ modo cernenda sunt. Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & quæ humilia circa res magnas apta circa res minores videntur: & sicut in oratione nitida notabile est humiliter verbum, &

velut macula, ita à sermone tenui sublimè, nitidumq; discordat, sitque corruptum, quia in plano tumet. Sed ferè aurium quodam iudicio sunt ponderanda, in quo consuetudo etiam bene loquendi valet plurimū. Sed quoniam tria sunt in verbo simplici, quæ orator affert ad illustrandam, atque exornandam orationem, aut inusitatum verbum, aut nouatum, aut translatum, de singulis breuiter dicamus.

De verbis inusitatis. Cap. VI.

Inusitata sunt prisca ferè ac vetusta, ab usu quotidiana ni sermonis iam diu intermissa, quæ sunt poetarum licentię liberiora, quàm oratorum, eoq; ornamento acerrimi iudicij *P. Virgilius* vnicè est usus: omni enim, & quia nam, & pone, pellucet, & aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis inimitabilem arti auctoritatem. Habet etiam in oratione poeticum aliquod verbum dignitatem, si raro etiam & in loco adhibeatur. Neq; enim est, cur illud quiscumque fugiat dicere vt *Cælius* sobolem, aut effari, aut nuncupari, & alia multa: quibus loco positis grandior atque antiquior oratio sæpe videri solet.

De verbis nouis. Cap. VII.

Nouantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit ipso gignuntur, ac fiunt, aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adiunctione verborum Similitudine: vt *syllaturit*, à *Cicerone* formatum est: & ab *Asinio*, *simbriaturit*, ad similitudinem verbi proscripturitis: & à *Liuis*, *sobolescere*, ab *Horatio*, *iruenescere*, à *Virgilio* *lentescere*, & *ignescere* dictum est, vt *fernescere*. Imitatione facta sunt *tinio*, *rugio*, *clan-*

clāgor, murmur, aliaque perimulta. Inflexionē vta bibo bibosus inflexit Laberius Mimographus. Adiunctione versut loquus, & ex pectorare, nouauit Ennius. Sed Græcis magis concessum est fingere, audendum tamen aliquando, & si quid periculosius finxisse videbimur, quibusdam remedijs præmuniendum est, Vt ita dicam Si licet dicere, Quodammodo, Permittere mihi sic dicere. In quō non falli iudicium nostrum, solitudine ipsa manifestum erit. Nunc quoniam de verbis inuitatis & nouis dictum est, de tropis, nam illis verba transferuntur, exponamus.

De tropis. Cap. VIII.

TRopus est verbi, vel sermonis à propria significatione in aliam cum virtute mutatio: vt cum dicimus, lætas segetes, verbum, lætus, à propria significatione, qua lætos homines dicimus, ad segetes cum virtute transfertur. Sunt autem tropi numero vndecim, In vno verbo septem, Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopœia, Catachresis, Metalepsis. In oratione verò quatuor, Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton, & Hyperbole: de quibus, tametsi nondum de eo dicamus ornato, qui ex coniunctis continuisque verbis constat, breuiter scribemus, ne iterum de tropis differere cogamur.

De Metaphora. Cap. IX.

Incipiamus igitur ab eo, qui cum frequentissimus est, tum longè pulcherrimus, translatione dico, quæ Metaphora Græcè vocatur. Latissimè enim patet. Eam necessitas genuit inopia coacta, & angustiis, post autem delectatio iucunditasque celebravit. Nam vt vestis frigoris depellendi causa reperta primò, post adhiberi cœpta est ad ornatū etiam corporis, & digni-

tatem sic verbi translatio instituta est inopiæ causa; frequentata delectationis. Est autem translatio cum verbū in quandā rem transfertur ex alia, quod propter similitudinē rectē videtur posse transferri. Id facimus aut quia decētus, Nā gemmare vites, luxuriæ esse in herbis, ~~le~~tas segetes; etiā rústici necessitate dicunt. Oratores durū hominē aut aspērum. Non enim proprium erat, quod darent his affectionibus nomē. Jam iacensum ira, inflammatum cupiditate, & lapsum errore, significandi gratia. Nihil enim horum suis verbis, quam his accēssitis magis proprium erat. Illa ad ornatum, lūmē orationis, & generis claritatem, & concionum procellas, & eloquentiæ flumina, ut Cicerō pro Milone Clodium fontem eius gloriæ vocat, & alio loco segetes, ac materiam. Illud autem admirandam videtur, quid sit quod omnes translatis, & nis magis delectantur verbis, quā propriis & suis. Nam si res suū nomen, & proprium vocabulū nō habet, ut pes in naui, ut inuite gemma, necessitas cogit, quod non habeas, aliunde sumerē, sed in suorum verborum maxima copiā, tamen homines aliena multo magis sit, si sunt ratione translata delectant. Causa autem illa est, quod translatio est similitudo ad unum verbum contracta, similitudine autem mirifice capiuntur animi. Eo tamen distat, quod illa comparatur rei, quam volumus exprimere hęc pro ipsa re dicitur. Comparatio est, cum dico fecisse quid hominem ut leonem. Translatio, cum dico de hominē, leo est.

Quotuplex sit translatio. Cap. X.

Metaphoræ autem vis omnis quadruplex est. Cū in rebus animalibus aliud pro alio ponitur: ut
 Liviū

Liuius Scipionē à Catone allatrari solitum refert. Inanima pro alris generis eiusdem fumuntur, vt, concentu virtutum nihil est suauis. Aut pro rebus animalibus inanima, vt.

Duo fulmina belli.

Scipiadæ

Aut contrà.

Sedet inscius alto.

Accipiens sonitum saxi de uerice pastor.

Præcipueque ex his oritur mira sublimitas. quæ audaci & proximè periculum translatione tollitur, cum rebus sensu carentibus actum quædam & animos damus qualis est.

Pontem indignatus Araxes.

& illa Ciceronis: Quid enim rous ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? Cuius la tus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorū? In translatione primum fugienda est dissimilitudo, qualis est in illo Enii, Cœli ingentes fornices. Deinde videndum est, ne longe simile sit ductum, Syrtim patrimonii, scopulum libentius dixerim: Charybdim bonorum: voraginem potius. Facilius enim ad ea: quæ visa quam ad illa, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur. Sunt quædam & humiles translationes, vt Saxea est verruca: quædam maiores, quam res postulat, vt, Tempestas comessationis: quædam minores, vt, comessatio tempestatis. Vt modicus autem atque cpor tunus eius vsus illustrat orationem, ita frequens, & obscurat & tædio complet: continuus vero in Allego & ænigma exit. Quod si vereare ne paulo dutior translatione esse videatur molienda est præposito sæpe verbo, vt, Si olim M. Catone mortuo pupillū senatū quis reli ctudicat: paulo durius: sin, Vt itadicapupillū, aliquatō initius est, etenim verecūda debet esse traslatio, vt de ducta esse in alienū locū, nō irruisse, atq. vt precario, nō



vi venisse videatur. Diligenter etiam cauendum est, ne omniaque poetis permixta sunt, conuenire orationi putemus: nec enim pastorem populi, auctore Homero dixerim, nec volucres pennis remigare. licet Virgilius in apibus ac Dædalo speciosissime sit usus. Modus autem nullus est florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi, eoque in illo explicando merito longiores fuimus.

De Synecdoche. Cap. XI.

Synecdoche tropus est, in quo ex parte totum, aut contra, aut ex antecedentibus sequentia intelliguntur. Quæ descriptio octo illos modos comprehendit, quibus fit synecdoche, quos grauissimæ scriptores tradiderunt. Ex parte totum intelligitur, ut ex puppi naui, ensis ex mucrone: aut ex recto domus. Cicero: Mucrones eorum à iugulis vestris reiecemus. Huc pertinet, cum vel ex vno plures significantur. Lulius Romanus prælio victor: & Virgilius.

Hæstis habet muros.

Vel genus ex forma, id est parte illi subiecta: Virg.

Dentesque Sabelicus exaruit sus.

Pro quouis sue: vel ex materia res vniuersa: quæ ratione & ferrum pro gladio, & pinus pro naui, & aurum atque argentum pro aurea, & argentea pecunia sumitur. Cicero homines instructi & certis locis cum ferro collati. Contra verò ex toto pars declaratur, ut in illo Virgilij.

Fontemque ignemque ferebant.

De quo genere est, cum aut è pluribus vnus intelligitur. Cicero ad Brutum, Populo, inquit, imposuimus. & oratores visi sumus: cum de se tantum loqueretur: Aut è genere pars illi subiecta, Virgilius.

Præ-

Prædamque ex unguibus ales.

Proiecit fluuius. Pro aquila.

Ex antecedentibus sequentia monstrantur: vt cum ait idem poeta.

Aspice aratra iugo referunt suspensa iuuenti.

Vt ex his perspicuum est, quæ hoc & proximo capite dicta sunt. Translatio ad mouendos animos, & res penè sub sub oculos subiiciendas præcipue reperta est, ad synecdoche ad locupletandum sermonem magis pertinet.

De Metonymia. Cap. XII.

Metonymia est tropus, in quo causas per effecta vel effecta per causas, vel ex eo, quod continet, id quod continetur, vel rem e signo intelligimus. Per causas effecta declaramus, cum inuētor aut alicuius rei auctor, pro re inuenta ponitur. Virg.

Onerantque canistris,

Dona laboratæ Cereris.

Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthenem frequenter pro eorum scriptis ponimus; Cicero: Lectitasse Platonem studiose, audiuisse etiam Demosthenes dicitur. Ex effectis autem causa significatur cum sacrilegium deprehensum, & scelus dicimus pro scelurato. Hic mæstum timorem, tristem senectutem, & pallidam mortem eleganter optimi dicunt auctores. Virg.

Mæstumque timorem,

Mittite.

Horatius.

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,

Regumque turres.

Ex eo quod continet, id quod continetur venuste etiā intelligitur. Sic bene moratæ vrbes vocantur, sic seculū felix: sic Roma pro Romanis, Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponuntur, Virg.

Cælo

Cælo gratissimus amnis. Id est, cœlestibus.

Cicero: Vt omittam illas omnium doctrinarum inuen-
trices, Athenas, in quibus summa dicendi vis & in-
uenta est & perfecta: Athenas dixit pro Atheniensibus.
Huc referuntur etiam illa, cū ex possessores, quæ
possiderunt aut ex duce exercitus significatur, Virg.

Iam proximus ardet.

Vcalëgon.

Id est. Vcalëgonis domus.

Sic hominem deuorari, cuius patrimonium deuora-
tur: & ab Annibale apud Cannas cesa sexaginta mil-
lia dicimus, id est ab eius copiis e signo deniq. res
mō dratur: vnde toga, quæ pacis erat insigne & otii,
pro pace: & fasces vsurpantur pro magistratu Virg.

*Non illum populi fasces, non purpura Regum
Flexit.*

Metonymiam, vt ait Cicero, Rhetores hypallagē
vocant.

De Antonomasia. Cap. XIII.

ANtonomasia ponit aliquid pro nomine. vt, Euer-
sor Carthaginis & Numantiæ pro Scipione: &
Romanæ eloquentiæ princeps, pro Cicerōne. Epithe-
ton autem, siue Latine malis dicere appositum, non
est tropus, quia nihil vertit. Necesse est enim semper,
vt id, quod est appositum, si a proprio diuiseris, per se
significet, & faciat Antonomasiam. Nam si dicas, Ille
qui Carthaginem & Numantiam euerit, Antono-
masia: est si adieceris, Scipio, appositum. Apposito, &
frequentius & liberius poetæ vtuntur; namque illis
satis est conuenire verbo, cui apponitur: & ita, Den-
tes albi, & humida vina, apud eos non reprehendun-
tur. Apud oratorem nisi aliquid efficitur, redundat.
Tum autem efficitur, si sine illo, quod dicitur, mi-
nus

nus est, qualia sunt, ò scelus abominandum, ò deformem libidinem. Exornatur autem res tota maxime translationibus. Cupiditas effrenata, & insanæ substructiones. Solet etiam fieri aliis adiunctis Epitheton Tropis, apud Virgilium Turpis egestas, & tristis senectus. Veruntamen talis est ratio huius virtutis, ut sine appositis nuda sit & velut incompra oratio, ne oneretur tamen multis. Nam sit longa, & impeditur

De Onomatopœia. Cap. XIII.

Onomatopœia id est, fictio nominis Græcis inter maximas habita virtutes, Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per Onomatopœiam posita, qui primi sermonem fecerunt aptantes affectibus nomen. Nam mugitus & sibilus, & marmur, & vagitus, allaque quàm plurima inde venerunt. At nunc raro & cum magno iudicio hoc genere utendum est, ne novi verbi assiduitas odium pariat: sed si comode quis eo utatur, & raro, non modo non offendet novitate, sed etiam exornabit orationem. Cic. in Antonium Tuæ coniugis bonæ fœminæ, locupletis quidē certe, Bambalio quidam pater homo nullo numero, nihil illo contemptius, qui propter hesitantiam linguae, stuporemque cordis cognomen ex contumelia traxerit. Sed si quis tropi definitionem attente consideravit, Onomatopœiam in tropis nullo modo numerabit.

De Catachresi. Cap. XV.

Catachresis, quam recte dicimus abusionem, non habentibus nomen suum accommodat quod in proximo est. Sic,

Equum

Equum diuina Palladis arte Aedificant.

Et, Pyxides, cuiuscunque materiæ sunt, & parricida matris quoque aut sororis interfector dicitur. Valde similis est metaphoræ sed ab ea tamen distinguitur, quod abusio nomen ex vicina ac finita re accomodat alter rei, quæ sine nomine est; metaphoræ verò, etiam si nomen non deest, vndecunque, modò similitudinem res habeat, alienum nomen a se sevit. Quid tam propinquum patris interfectori, quàm matris aut sororis aut fratris interfectori ergo is, quia nomen Latino sermone non habet per abusionem parricida vocatur. Quid rursus magis seiunctum, quam arbor atque. Resp. quæ florere verbo ab arbore translato dicitur? Vnde apparet duos hos tropos ita similes esse, vt tamen sint diuersi.

De Metalepsi. Cap. XVI.

Superest ex his, qui aliter significant, Metalepsis, Si est, transumptio ex alio in aliud velut viam præstans. Tropus autem eum rarissimus, & maxime improprie, Virg.

Post aliquot mea regna uidens mirabor aristas.

Gradatim enim ab aruitis ad spicas, à spicis ad segetes, ab his ad ætates, ab ætatibus ad annos acciditur. Idem etiam poeta in primo libro Aeneid. sic ait.

Spelunci sq. abdedit atris.

Vbi speluncæ nigræ, ac per hoc crassæ & obscuris tenebris circumfusæ, ad extremum denique infinita altitudine depressæ intelliguntur.

De Allegoria Cap. XVII.

Allegoria, quam inuersionem interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam in
rim

rim contrarium. Virgilius.

Sed nos immensum spaciis confecimus æquor.

Et iam tempus equum spumantia soluere colla.

Habet vsum talis allegoriæ frequenter oratio, sed raro totius, plerumque apertis permixta est. Tota apud Cic. talis est; Hoc miror enim querorque quemquam hominem ita pessundare alterum verbis vellet, ut etiam nauem perforet, qua ipse nauiget. Illud coministrum frequentissimum. Equidem ceteras tempestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum, semper Miloni putavi esse subeundas: nisi adiecisset, fluctibus concionum, esset allegoria, nunc eam miscuit. Illud verò longè speciosissimum genus orationis, in quo trium permixta est gratia, similitudinis, allegoriæ, & translationis. Quod frerum, quem Euripum tot motus, tamque varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitorum. Dies intermissus vnus, aut nox interposita sepe perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnunquã commutat aura rumoris. Nam id quoque in primis est custodiendum, ut quo genere cœperis translationis, hoc desinas. Multi enim cum initium à tempestate sumpserunt, incendio, aut ruina finiunt, quæ est in consequentia rerum fœdissima. Cæterum allegoria paruis quoque ingeniis, & quotidiano sermone frequentissimè seruit, nam illa in agendis causis trita: Pedem conferre: &, iugulum petere, & Sanguinem mittere, inde sunt. Allegoria quæ est obscurior, anigma dicitur, vitium profecto, siquidem dicere dilucidè virtus, quo tamen & poetæ vtuntur, Virgilius.

*Dic quibus in terris es eris mihi magnus Apollo,
Treis pateat cœli spatium non amplius vlnas.*

Et oratorēs nonnunquam: ænigmata enim sunt illa; quæ Cic. contra Verris nequitiam, & iniquitatem in ore vulgi, atque in communibus prouerbijs dicit esse versata. Negabant (ait ille) ius tam nequam esse Ver-
 rinum: & paulò post: Sacerdotem execrebantur, qui Verrem tam nequam reliquisset. Sed illud peracut-
 tum, & eruditum, quod per iocum scripsit ad Tre-
 barium iure consultum familiarem suum, qui ad Cæ-
 sarem imperio Gallias tenentem idcirco venerat à
 Cicerone commendatus, vt augeret facultates suas.
 Sic igitur ait, Treuiros vites, censeo audio capitales
 esse: mallem auro, argento, ære essent. Sed aliàs uoca-
 bimur. Erant enim Romæ triumuiui capitales, qui
 carceris erant cùstodes, & iudicia rerum capitalium
 exercebant, & cum supplicium de sentibus sumeba-
 tur, præsentēs adderant. Erant triumuiui monetales,
 quorum officium his ipsis Ciceronis uocabulis signi-
 ficabatur, vt veterum quoque numorum inscriptiones
 declarant. Ad utrosque autem respexit Cicero,
 cum monet Trebarium, vt Treuiros, qui erant feri,
 & bellicosi Galliæ populi, uideret. Nam Romani trium-
 uiros, tresuiros quoq. dicebāt. Est & illud Plauti ænig-

Vbi uiuos homines mortui incurfant boues.

De Ironia. Cap. XVIII.

IRONIA quam illusionem vocant, allegoria est quæ
 non solum aliud sensu, aliud uerbis ostendit, sed
 contrarium. Ea aut pronuntiatione intelligitur, aut
 persona, aut rei natura. Nam si qua earū uerbis dis-
 sentit, apparet diuersam esse orationi voluntatem.
 Cic. in Clodium: Integritas tua te purgauit, mihi cre-
 de pudor eripuit, uita antea cæta seruauit, & Turnus
 apud Virgilium.

Meque

*Meque timoris**Argue tu Drance. quando sot cædis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit*

De Periphrasi. Cap. XIX.

CUm pluribus verbis, id quod vno, aut pauciori-
bus dici potest, explicatur, Periphrasim vocant,
circuitum loquendi, qui est apud poetas frequentis-
simus. Vt,

*Tempus erat. quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono diuum gratissima serpit.*

Et apud oratores non rarus, semper tamen astrictior,
quicquid enim significari breuius potest, & ornatu la-
tius ostenditur, periphrasis est. Verum vt cum deco-
rem habet, periphrasis, ita cum in vitium incidit pe-
rissologia dicitur: obstat enim quicquid non adiuuat.

De Hyperbato. Cap. XX.

Hyperbaton, id est, transgressio, tropus est solis
poetis concessus, qui etiam verborum diuisionem,
& transgressionem faciunt. Virgilius.

Hyperboreo septem subiecta trioni.

Quod oratio nequaquam recipiet. Est autem diligen-
ter animaduertendum hyperbaton, vbi nihil ex signi-
ficatione mutatum est, sed structura sola decoris gratia
variatur, tropum non esse, id quod tropi definitio de-
clarat, imo, vt Quintilianus quoque faterur, hyper-
baton multi tropis omnino eximunt, quorum senten-
tia verior est Tropi enim definitio ad nomen ipsum,
non ad eius partes accomodanda est, Nemo autem in-
ficiabitur septentrionem eo carmine suam significa-
tionem tueri, & conseruare.

De hyperbole. Cap. XXI.

Hyperbole est ementiens superiectio, cuius virtus est ex aduerso par augēdi ac minuēdi: Virg.
Geminique minantur In cælum scopuli.

Et, Fulminis ocyor alis

Cicero in Antonium, Quæ Charybdis tam vorax? Charybdis dico quæ si fuit, fuit animal vnum: Oceanus medius fidius vix videtur, tot res, tam dissipatas, tam distantibus locis positas, tam citò absorbere potuisse. Illud Virgilij ad minuendum.

Vix osibus hærent.

Sed tam in augendo quàm in minuendo seruetur mensura quedam. Quamuis est enim omnis hyperbole ultra fidem, non tamen esset ultra modum.

De ornatu qui est in verbis coniunctis.

Cap. XXII.

Sequitur continuatio verborum, quæ duas res maxime, collocationem primum, deinde modum quendam formamque desiderat. Tum, & verbis & sententijs oratio confirmanda est, de quibus post tropos aptissimè dicemus, deinde de collocatione, postremò de modo & forma, id est numeris qui sunt adhibendi in oratione, differemus.

De figuris. Cap. XXIII.

Figura (sicut nomine ipso patet) est conformatio quedam orationis, remota à communi, & primum se offerente ratione. Differt autem a tropis figura

ra, quia propriis verbis figura fieri potest, quod in tropos non cadit: vt, Fuit hoc quondam, fuit propriū populi Romani: figura est in verbo geminato in sua significatione permanente. Illud tamen notandum, coire frequenter in easdem sententias & tropum & figuram. Tam enim translatis verbis quam proprijs figuratur oratio. vt, Qui spem Catilinæ mollibus sententijs aluerunt, coniurationemque nascentem non credendo corroborauerunt. Aluerunt, & corroborauerunt, translata sunt, & similiter desinentia, similiterque cadentia.

De generibus figurarum. Cap. XXIIII.

Sicut omnem rationem, ita figuras quoque necesse est versari in sensu & in verbis. Vt verò natura prius est concipere animo res, quam enunciare: ita de iis figuris ante loquendum esset, quæ ad mentem pertinent: sed facilitatem secuti, de figuris verborum Prius dicemus. Est autem verborum exornatio, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpositione. Inter conformationem verò verborum & sententiarum hoc interest, quòd verborum conformatio tollitur, si verba mutaris: sententiæ permanet quibuscunque verbis vti velis: vt, Nunc verò quid agat, quid molia-
tur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio est verborum figura, & interrogatio figura sententiarum (persæpe enim vnus & idem locus, & verborum & sententiarum ornamento illuminatur) muta verba, Quid agat, & molia-
tur, ac denique quid cogitet quem ignorare nostrum putat? Repetio tollitur, interrogatio permanet, semperque permanebit quibuscunque verbis vti velis. Sed quoniam parum inter auctores conuenit de numero

& nominibus figurarum, & in eo etiam magna differentia est quod aliquæ à quibusdam inter verborum exornationes ponuntur, quæ ab aliis inter sententiarum ornamenta numerantur, nos mediam viam secuti, ea de quibus gravissimorum scriptorum maior consensus est, explicabimus.

Quot modis fiant figuræ verborum.

Cap. XXV.

Figuræ verborum tribus maximè fiunt modis, per adiectionem, detractionem, similitudinem. Per adiectionem, ut Cicero Pro Miloste: Occidi, occidi non Sparium Melium quo loco, verbum, occidi, figuratè geminatum est. Et in Catil. fuit, fuit ista quondam in hac Rep. virtus. Et in eadem oratione. Viuis, & viuis non ad deponendam, sed, ad confirmandam audaciam. Per detractionem etiam fiunt figuræ, in quibus multum est venustatis Cicero in eundem Catilinam: Abijt, excessit, erupit, euasit, vbi coniunctiones prætermittuntur. Sed tertium genus figurarum quod quandam vocum habet similitudinem, & aures præcipuè in se vertit, & animos excitat. Cicero in oratore: Itaque efficis, ut cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis.

De figuris quæ fiunt per adiectionem.

Cap. XXVI.

Repetitio est cum ab eodem verbo ducitur sæpius oratio: vel ut Cicero describit, Est eiusdem verbi crebra à primo repetitio. Quod acriter & instanter

tër fit. Cicero in Catilinam, Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas. quod ego non modò audiam, sed etiam videam, planeque sentiam. Idem contra Rullum: Quid enim est tam populare, quam pax? qua non modò ij, quibus natura sensum dedit, sed etiam testa atque agri mihi letari videntur. Quid tam populare, quam libertas? quam non solum ab hominibus, verum etiam à bestiis expeti, atque omnibus rebus anteponi videsis, Quid tam populare, quam otium? quod ita iucundum est, vt & vos, & maiores vestri, & fortissimus quisque vir maximos labores suscipiendos putet, vt aliquando in otio possit esse, præsertim cum imperio ac dignitate.

Conuersio est cū in idem verbū coniicitur sæpius oratio Cic. in Antoniū, Doleris tres exercitus populi Romani interfectos? Interfecit Antonius. Desideratis clarissimos ciues? eos quoque, eripuit vobis Antonius. Auctoritas huius ordinis afflicta est? Afflixit Anton.

Cóplexio est, quæ repetitione & conuersione completitur. Qui sunt, qui fœdera sæpe ruperūt; Carthaginēses. Qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt; Carthaginēses. Qui sunt, qui Italiā deformauerūt; Carthaginēses. Qui sunt qui sibi postulāt ignosci? Carthaginēses. Videte ergo, quid oporteat eos impetrare Cic. pro lege agraria: Quis legem tulit? Rullus. Quis maiore populi partem suffragiis priuauit? Rullus. Quis comitis præfuit? idem Rullus. Quis tribus, quas voluit, vocauit, nullo custo de sortitus? Quis decem viros, quos voluit renouauit? idem Rullus.

Conduplicatio est verborum geminatio, quæ habet interdum vim, leporem alias. Geminantur autem verba modis pluribus: aut enim adiungitur idem iteratum, vt Cicero in Catilinam, Viuis & viuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.

Aut & idem ad extremum refertur: Cicero in Verrem. Multi & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis multi. Aut continenter vnum verbum nō in eadem sententia ponitur: Cicero pro Ligatio, Principum dignitas erat penē par. non par fortasse eorum qui sequebantur: Aut post aliquam interiectionem repetuntur. Cicer. Bona, miserum me (consumptis enim, lachrymis tamen infixus animo hæret dolor) bona inquam Cn. Pompei acerbissimæ voci subiecta præconis. Possunt quoque media respondere, vel primis, vt Virg.

Tenemus Angitiæ, vitrea te Fucinus unda.

Vel vltimis Cicero in Verrem, Hæc nauis onusta ex præda Siciliensi: cum ipsa quoque esset ex præda. Interim sententia tota repetitur Cicero in eadem acti. Quid Cleomenes facere potuit? non enim possum quēquam insimulare falso. Quid inquam Cleomenes magnopere facere potuit? Ille verò apud Ciceronem locus est pulcherrimus, in quo & primo verbo longo intervallo redditū est vltimum, & media primis, & mediis vltima congruunt. Vestrum iam hic factum reprehenditur P. C. non meum: ac pulcherrimum quidem factum, verum vt dixi non meum sed vestrum.

Traductio est cum verba paululum immutata ponuntur. Cicero, Homines propè confitente r iudicio liberauerant: hominibus iniuria tui stupri in ipsos dolori non fuit: Homines tibi arma, alij in me, alij post in illum iniustum ciuem dederunt: hominum beneficia prorsus concedo tibi ac maiora non esse querenda. Et præ Archias Pleni sunt omnes libri, plenæ sapientium voces plena exemplorum vetustas.

Synonymia est cum verba idem significancia congregantur. Quæ cum ita sint Catilina, perge quod cœpisti: egredere aliquando ex vrbe, patent portæ, pro-

proficiscere. Et alio libro: Abiit, excessit, erupit, euasit. Nec verba modo, sed sensus quoque idem facientes acervantur. Perturbatio istum mentis & quædam scelerum offusa caligo, & ardentes furiarum faces excitarunt.

Polysyndeton est schema quod coniunctionibus abundat.

Tectumque laremque.

Armaque Amycleumque canem. Cressamque pharetram.

Cicer. Atque idem tamen stuprorum, & scelerum exercitatione assuefactus, frigore, & fame, ac siti, & vigiliis perferendis, fortis ab his istis suis sociis prædicabatur. Idem. Senatus est summum populi Romani, populorumque, & gentium omnium, ac regum concilium. Er alibi. Virtus hominibus instituendo, & persuadendo, non minis, & vi, ac metu traditur.

Gradatio repetit quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat in pluribus resistit, Vel, ut cum Cicerone definiamus, Gradatio est cum gradatim sursum versus reditur. Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit. C. c. pro Milone: Neque verò se populo solum, sed etiam senatui tradidit: nec senatui modo, sed publicis prædiis, & armis: neque his tantum, verum etiam eius potestati, cui senatus totam Remp. omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani arma commiserat. In tertio loco, cum dicendum fuisset: nec publicis prædiis & armis tantum: consulto, quoniam id longum erat & iniuauē, pro eo dixit: neq; his tantum. Idem pro Sex. Roscio Amerino. In vrbe luxuries creatur ex Luxuria auaritia existat, necesse est, ex auaritia erumpit audacia.

Hec figura apertiore habet artem & magis affectu etiam, ideoque esse rarior debet.

De figuris verborum, quæ fiunt per deductionem. Cap. XXVII.

Sequuntur figuræ, quæ per deductionem fiunt, quæ breuitatis nouitatisque maximè gratia petuntur.

Dissolutio, quam articulum alij vocant, est cum demptis coniunctionibus dissolutè plura dicuntur. Cicer. Sit in eius tutela Gallia, cuius virtuti, fides, felicitati commendata est. Apra est hæc figura non in singulis modò verbis, sed sententiis etiam, vt Cicero pro Archia: Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Dissolutionis autem, & polysyndetis fons vnus est, quia actiora faciunt, quæ dicuntur, & vim quandam per se ferentia velut sapius erumpentis affectus.

Adiunctio est in qua vnum ad verbum, quod primum aut postremum collocatur, plures sententiæ referantur, quarum vna quæque desideraret illud, si sola poneretur. Fit autem præposito verbo ad quod reliqua respiciant, hoc modo: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia, aut illato, quo plura clauduntur. Nec enim is es Catili. vt te, aut pudor vnquam à turpitudine, aut metus à periculo aut ratio a furore reuocauerit. Medium quoque potest esse quod & prioribus, & sequentibus sufficiat, vt formæ dignitas, aut morbo deflorescit, aut veritate

state.

statè. Quod cum sit, contructio figura est.

Diffractio (quam per specuitatis gratia, quoniam superioribus contraria est, hoc loco tradimus) est, cum eorum, de quibus dicimus vnum quodque certo concluditur verbo. Cicero pro Archæ: Me autem quid pudeat, qui tot annos ita viuo, Iudices, vt ab illis nullo me vnquam tempore, aut commodum, aut ocium meum abstraxerit, aut voluptas auocarit, aut denique somnus retardarit. Et in eadem oratione. Homerum Colophonii ciuem esse dicunt suum, Chij suum vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi verò esse suum confirmant.

SYnecdoche, cuius, & Cicero, & Quintilianus meminerunt, non tropus modò de quo antedictum est, sed verborum etiam est exornatio. Ea fit quæ subtractum aliquod verbum satis ex cæteris intelligitur. Præcisionem vocat auctor ad Her. Cicero ad Brutum: Sermo nullus scilicet nisi de te. Quid enim potius? Simul enim intelligitur in priori quidem parte, est: in posteriori verò faciamus, aut aliquid simile. Differt ab Apostrophi, quæ sententiarum est exornatio, quod in ea vnum verbum, & manifestum quidem desideretur, vt superiori exemplo, & in illo etiam Ciceronis: Data Lupercalibus, quo die Antonius Cæsari: vbi nihil aliud intelligi potest quàm hoc, diadema imposuit. At in Apostrophi aut incertum est, quod taceretur, aut certè longiore sermone explicandum. Syneciosis est quæ duas res diuersas colligat, hoc modo. Tam de est avaro, quod habet, quàm quod non habet.

De figuris verborum tertij generis.
Cap. XXVII.

Tertium est genus figurarum, quæ aut similitudine vocum aut paribus, aut contrariis, vertunt in se aures & animos excitant.

Annominatio, quam Græci Paranomastiam vocant, est cum paululum immutata verba atque deflexa, in oratione ponuntur. Ea multis, & variis rationibus conficitur: Adiectione hoc modo, Cicero pro Cluentio: Si in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma. Et, Emit morte immortalitatem. Detractione sic, contra eum, qui se legationi immoriturum dixerat, Pater Quintiliani, non exigo ut immoriaris legationi, immorare. Commutatione, hoc modo: Cicero in Catilinam, Hanc reipublicæ pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Et in M. Antonium. Hem cur magister eius ex oratore arator factus sit. Translatione videt ludices utrum homini nauo, an vano credere malitis. Hæc figura, levis alioqui, sententiarum pondere implenda est. Merito igitur illa exempla vitandi potius, quam imitandi gratia ponit Quintilianus, Auium dulcedo ducit ad auium, &, non Pisonum, sed Pistorum: pessimum verò, Ne patres Conscripti, eircunscripti videantur, & raro euenit, sed vehementer venit aliaque similia.

Similiter cadens exornatio est, cum in eosdem casus verba cadunt. Græci Homoiopoton appellant. Cicero, Ac primum quanta innocentia debent esse imperatores? Quanta deinde omnibus in rebus temperantia? Quanta felicitate? Quanto ingenio? Quanta humanitate? Et alibi: Hunc ergo non diligam? non ad-

admirer? non omni ratione defendum putem? Similiter cadens est in illis verbis, diligam, admirer, putem. Nam & verborum vt nominum sui etiam sunt casus.

Similiter desinens est cum siue casus sit in verbis, siue non, tamen similes exitus sunt Cicero: Itaque non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi militæque terra, marique quantaque felicitate gesserit, vt eius semper voluptatibus non modò ciues assenserint, socii obtemperarint hostes obedierint, sed etiam venti, tempestatesque obsecundarint. Et pro Milone, Non modò ad salutem eius ex inguendam, sed etiam gloriam per tales viros infrigendam. Differt hæc figura à superiori, est enim similiter cadens, tantum casus similis, etiam si dissimilia sint, quæ declinentur at similiter desinens in eodem exitus cadit, vt, Audacter terribitas, humiliter placat. Atque eo fit, vt similiter cadens in verbis & nominibus tantum esse possit, cum similiter desinens non modò in his, sed in illis etiam, quæ declinari non possunt, repetiatur, vt proximum declarat exemplum.

Compar Græci vocant Isocolon, habet membra orationis, quæ constant ex pari ferè numero syllabarum. Hoc non de enumeratione nostra fiet, nam id quidem puerile est: sed tantum affert vsus & exercitatio facultatis, vt animi quodam sensu par membrum superiori referre possimus. Cicero pro lege Manilia: Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe, lateque dispersum, quo bello omnes tenebantur, Cn. Pompeius extrema hyeme apparauit, inunte vere suscepit, media æstate confecit. Loquitur autem de bello, quod Pompeius gessit contra Piratas.

Contrapositum autem, vel, ut quidam vocant Contentio (antitheton Græcis dicitur) non vno fit modo. Nam & fit, si singula singulis opponuntur, ut, Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Et bina binis. Non nostri ingenii vestri auxilii est. Et sententiæ sententiis: Odit populus Romanus priuatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit. Nec semper contrapositum subiungitur, ut in hoc Ciceronis pro Milone, Est enim hæc iudices non scripta, sed nata lex. Sed crebra etiam crebris opponuntur, ut in eo, quod sequitur, quam nō didicimus accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus. Sunt quidam auctores, qui duplicem faciunt cōtentionem, vnam verborum, quam Antithesim appellant: sententiarum alteram, quam Antitheton vocat. Eas autem ita discernunt, contentionem verborum figuram esse dicāt, cum ex verbis contrariis conficitur oratio, ut, Inimicis te placabilem, amicis inexorabilem præbes. Et quod Cæcil. Metellus dicit apud Liuium: amicitias immortales, inimicitias mortales debere esse sententiarum verò cum sententiæ contrariæ ex comparatione referuntur. Sed cum Quintilianus Ciceronem secutus Antitheton inter verborum numeret exornationes, & discrimen illud tenue sit, & exile, satis esse debet, quod de contentione dictum est Magnæ veteribus curæ fuit, gratiam dicendi & quatuor his proximis figuris acquirere. Gorgias in hoc immoidicus, copiosus utique prima ætate Isocrates fuit. Delectatus est his etiam Marcus Tullius, verum, & modum adhibuit non ingrata (nisi copia redundet) voluptati, & rem alioqui leuem. sententiarum pondere impleuit. Nam per se frigida, & inanis affectatio, cum in acreis incidit sensus, innata videtur esse, non accersit.

ra. Et quoniam contra positum sæpe fit assumpta pariter commutatione, de ea hoc loco dicamus.

Commutatio est, cum duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, ut à priori posterior contraria priori proficiatur. Non ut eadem viuo, sed ut viuat edo: item, si poema loquens pictura est, pictura tacitum poema debet esse. Et apud Ciceronem: Ut & sine invidia culpa plectatur & sine culpa invidia ponatur. Hac de verborum figuris dicta sunt, in quibus illud notandum est, multas earum cadere frequenter in easdem sententias, idque cum magna venustate. Cicero. Si quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro ac iudiciis impudentia valeret. Compar est, & similiter cadens: Non minus nunc in causa cederet Aulus Cecinna Sexti Ebutii impudentiæ, quam tunc in vi facienda cessit audaciæ. Compar similiter cadens, similiter desinens. Accedit & ex illa figura gratia: qua mutatis casibus verba repetuntur. Non minus caderet, quam cessit

Quid verborum figuræ orationi conferant,
& quid in eis cauendum sit.

Cap. XXIX.

Si quis autem parce, & cum res poscit, verborum figuris utatur, iucundorem faciet orationem. Qui verò immodicè & sine iudicio eas adhibuerit, ipsam illam gratiam veritatis amittet. Danda igitur opera est, ut nec multæ sint supra modum, nec eiusdem generis, aut iunctæ, aut frequentes quia satietas ut paucitate earum, ita varietate quoque vitatur. Quod de his verborum figuris, quæ nobiles sunt, atque insignes intellegendum est, non de illis quæ valde sunt vilitate, ac vulgares, quæ etiam si sunt crebriores, consuetas

aures

aures minus feriunt. Ridiculum etiam est neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum inania verba in hos modos deprauari. Cū enim figuræ sint quasi quidam gestus orationis, eas sine sententia sectari ita est ridiculum: quàm quærere habitum gestumque sine corpore. Non sunt etiam nimis densanda. Sciendum verò imprimis, quid quisque in orando postulet locus quid persona, quid tempus. Maior enim pars harum figurarum posita est in delectatione: vbi verò atrocitate, inuidia, miseratione pugnandum est, quis feret contra positus, & pariter cadentibus, & confimilibus irascentem, flentem rogantem: cum in his rebus cura verborum derogat affectibus fidem, & vbi-
cunque ars ostentatur, veritas abesse videatur.

De figuris sententiarum. Cap. XXX.

Nunc res ipsa monet, vt deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. Est autem sententiarum exornatio, quæ non in vrbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem. Atque ea de causa sententiarum ornamenta maiora sunt. Quo genere, quia præstat omnibus Demosthenes, idcirco à doctis oratorum est princeps iudicatus. Schemaia ea vocant Græci, quæ maxime ornent orationem, eaque vt definitio demonstrat, non tam in verbis pingendis pondus habent, quam in illuminandis sententiis, Nec aliud quicquam est dicere, nisi omnes aut certè plerasque aliqua specie illuminare sententias.

Interrogatio figura est quoties non sciscitandis assumitur, sed instaudi: Quo usque tandem abutere Catilina patientia nostra? & Patere tua consilia non sentis? Et totus denique hic locus. Quanto enim magis ardet, quam si diceretur. Diu abuteris patientia

postea

noſtra: & patent tua conſilia. Interrogamus etiam,
quod negari non poſſit. Cicero pro Cluentio. Dixit
ne tandem cauſa in C, Fidiculanus falcula? Aut ubi
reſpondendi difficilis eſt ratio, vt vulgo vti ſolemuſ
Quomodo? Qui fieri poteſt? aut inuidiæ aut miſera-
tionis, vt Si non apud Virgil.

*Heu que nunc vellut, inquit, quæ me æquora poſſunt
Accipere?*

Conuenit etiam indignationi.

Et quiſquam numen Iunonis adoret:

Et admirationi.

Quid non mortalia pectora cegis

Auri ſacra fames?

Eſt interim acrius imperandi genus.

Non arma expedient, totaq. ex urbe ſequentur.

Et ipſi noſmet rogamuſ: Quale eſt illud

Turni apud Virgiliuſ:

*Quid agam? aut quæ iam ſatis ima debiſcat
Terra mihi.*

Reſponſio figura eſt cum aliud interroganti ad
aliud quia ſic vtiliſ ſit, occurritur, tum augendi cri-
minis gratia: Vt teſtis in reum rogatuſ an à reo ſaſti-
buſ vapulaſſet? Et innocens, inquit: Tum declinandi,
quod eſt frequentiſſimuſ. Quæro an occideriſ homi-
nem? reſpondetur latronem,

Subiectio eſt cum orator vel interrogat ſeiſum,
& reſpondet ſibi vel cum aliuſ rogauerit, non expe-
ctat reſpoſuſ, vt Cic. pro Ligario: Apud quem igitur
hoc dico? nempe apud eum, qui cum hoc ſciret,
tamen me antequam vidit, rei publicæ reddidit. Et, do-
muſ tibi deerat? at habebas: pecunia ſuperabat? at
egebam. Sunt autem interrogandi, & reſpondendi ſibi
non ingratiſ viceſ,

Occupatio, quam Quintilianus Præsumptionem, Græci Prolepsin dicunt, est cum id quod obijci potest, occupamus. Huc pertinet illa Ciceronis præmunio contra Quint. Scipilum, Quod ad accusandum descendat, qui semper defenderit. Verborum quoque vis, ac proprietas confirmatur, vel præsumptione: Quamquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit, vel reprehensio, quam alii correctionem appellant.

Correctio est quæ tollit sententiam aliquam, & eam alia quæ magis idonea videtur, emendat & corrigit. Cicero Italiam ornate, quam domum suam multo: quamquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatior: loquitur autem de L. Mummio. Est etiam correctio in verborum exornationibus, quæ tollit verbum, quod dictum est, & pro eo id, quod magis idoneum videtur, reponit, hoc modo: O virtutis comes invidia, quæ bonos insequeris, atque adeo insectaris. Et illud: atque hæc ciues, ciues in quam, si hoc eos appellari nomine fas est, de patria sua, & cogitant, & cogitauerunt. Præclarum illud Cicero in Verrem, Non enim furẽ, sed raptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitia: non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumque: non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium, sociorumque in vestrum iudicium adduximus.

Dubitatio est, cum querimus unde incipiendum, ubi desinendum, quid potissimum dicendum, an omnino dicendum sit. Cicero pro Cluentio. Equidem, quod ad me attinet, quod me vertam, nescio Negem, fuisse infamiam, iudicij corrupti, & quæ sequuntur. Est egregium tunc subiectionis, tum huius figuræ exemplum apud Livium in P. Scipionis ad milites con-

clum

silium, nec oratio suppeditat, quos nē quo nomine quidem appellare debeat, sciōtciues? qui à patria vestra desciuiſtis, An milites? qui imperium, auspiciumque abnuistis, sacramenti religionem rupistis. Hostes? corpora, ora, vestitum, habitum ciuium agnosco: facta, dicta, consilia, animos hostium video.

Communicatio non procul abest à dubitatione, cum aut ipsos aduersarios consulimus. Cicero: Tu denique Labiene quid faceres tali in re ac tempore? cum ignauia ratio te in fugam atque in larebras impelleret, improbitas & furor. L. Saturnini in Capitolium arcesseret, consules ad patriæ salutem, ac libertatem vocarent, quam tandem auctoritatem, quam vocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum velles? Aut cum Iudicibus deliberamus, vt Cato, Si vos in eo loco essetis, quid aliud, fecissetis?

Protopopœia est personarū ficta inductio, vel grauiſſimum lumen augendi: hac & aduersariorū, & nostros cum aliis, sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus: & suadendo, obiurgādo, quæredo, laudando, miserando personas idoneas damus. Quin mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est. Vrbes etiā, populiq. vocē accipiunt: in quibus hoc modo mollior fit figura: Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multo est charior, si eūcta Italia, si omnis respub. sic loqueretur: M. Tulli quid agis? & quæ sequuntur. Sed magna quædā vis eloquētiæ desideratur. Falsa enim & credibilia naturaneceſſe est, aut magis moueāt, quia supra vera sunt, aut pro vanis accipiantur quia vera nō sunt. Formas quoq; fingimus sæpe, vt famæ Virgilius: vt voluptatis ac virtutis (quemadmodum à Xenophonte traditur) Prodicus, vt multarum aliarum rerum Ouidius.

Apostrophè est auersus à iudice sermo: mirè autem valet, siue aduersarios inuadimus: Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? Cuius latus ille mucro petebat? Qui sensus erat armorum tuorum? Quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? Quid cupiebas? Quid optabas? Siue ad inuocationem aliquam conuertimur. Vos enim iam Albani tumuli atque Luci: Siue ad inuidiosam implorationem, Oleges Porciæ, legesque Sempronæ.

Ypotyposis, quam illustrem explanationem Cicero appellat, est proposita quædam forma rerum ita expressa verbis, ut cerni potius videatur, quam audiri vel. Est rerum quasi gerantur, sub aspectum penè subiectio ut actio in Verrem septima: Ipse inflatus scelere, ac furore in forum venit, ardebant oculi toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solum quæ facta sint, aut fiant, sed etiam quæ futura sint, aut futura fuerint dicendo exprimimus. Mirè tractat hæc Cicero pro Milone, & ut facturus fuerit Clodius, si præturam inuasisset. Hæc translatio temporum, erit verecundior, si proponamus talia: Credite vos intueri ut Cicero: Hæc, quæ non vidistis oculis, animis cernere potestis.

Apophoresis, quam Cicero reticentiam nonnulli interruptionem appellant, & ipsa ostendit affectus, vel iræ, ut Virg.

Quos ego sed motos præstat componere fluctus.

Vel sollicitudinis, & quasi religionis: An huius ille legis, quam Clodius à se inuentam gloriatur, mentionem facere ausus esset, viuo Milone, ne dicam consule? de nostro enim omnium, non audeo tantum dicere.

Ethopeia est imitatio vitæ, ac morum alienorum, magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maximè, sæpe autem ad permouendos Cicero contra Rullum: Ineunt tandem magistratus tribuni plebis, concio tandem expectata P. Rulli, quod & princeps erat Agrariæ legis, & truculentius se gerebat, quam cæteri. Iam designatus alio vultu, alio vocis sono alio incessu esse meditabatur. vestitu obsoletere, corpore incultu & horrido, capillatior quàm ante, barbaq; maiore, vt oculis & aspectu denuntiare vim Tribunitiam, & minitari Reip. videretur.

Emphasis est cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, vt Cicero definit quæ plus ad intelligendum, quam dicitur, relinquit Virgilius.

Demissum lapsi per funem. Idem de Cyclope:

Iacuitq. per antrum

Immensum.

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem & loci spatium intelligimus.

Sustentatio est figura, qua diu suspenduntur auditorum animi, atque aliquid deinde inexpectatum subiungitur, vt in Verrem Cicero: Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam aliquam? Deinde cum diu suspendisset iudicum animos, subiecit, quod multo esset improbius. Aliquando etiam cum expectationem alicuius rei grauissimæ orator concitauerit, ac aliquid, quod leue sit, aut nullo modo criminofum, descendit.

Prætermissio, vel præteritio est, cum dicimus nos præter re, aut non scire, aut nolle dicere id, quod tunc maximè dicimus, Cicero in Rullum: Non queror diminutionem vestigalium non flagitium huius iacturæ atque damni. Prætermitto illa, quæ nemo est, quin grauissimè, & verissimè conqueri possit, nos ca-

put patrimonii publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonę, horreum belli, sub signo claustrisq. Reip. positum vectigal seruare non potuisse; eum denique nos agrum P. Rutilo concessisse, qui ager ipse per sese & Syllanę dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico hoc solum in Remp. vectigal esse, quod amissis alijs remaneat. intermissis nunquam quiescat in pace nitent, in bello non obsolescat, militem sustentet, hostem non pertimescat; prætermitto omnem hanc orationem, & concioni referuo. De periculo salutis, ac libertate loquor. Et in alia oratione Omitto iurisdictionem in libera ciuitate contra leges, senatusque consulta: cædes relinquo, libidines prætereo.

Licentia est, cum apud eos, quos aut vereri, aut metuere debet orator, tamen aliquid pro iure suo dicit, quod eos minimè offendat. Cicero pro Ligario: Vide, quam non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis, & sapientię tuę mihi apud te dicenti oboriatnr: quam tum potero voce contendam, vt hoc populus Romanus exaudiat. Suscepto bello Cęsar, gesto etiam magna ex parte, nulla vi coactus, iudicio meo ac voluntate ad ea arma profectus sum, quę erant sumpta cautra te.

Concessio est, cum aliquid etiam iniquum videtur orator pati atque concedere, vt quę deinde dicturus est, grauiora videantur. Cicero in Verrem. I euia sunt hec in hoc rēo crimina: metum virgarum Nauarchus nobilissimę ciuitatis pretio redimit: humanum. Alius ne comdenaretur pecuniam dedit: usitatum est. Non vult Popul. Rom. obsoletis criminibus accusari Verrem: noua postulat, inaudita desiderat: non de Prætore Sicilię, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. Interruptio

ruptio est brevis declinatio à proposito: Nam longior illa digressio, quæ multis pars causæ videtur, inter figuras numeranda non est, Virgil.

Vare tuum nomen superet in òdo Mantua nobis.

Mantua uæ misere nimum vicina Cremonæ)

Cantantes sublime ferent ad sidera cygni.

Hæc breuior à re digressio plurimis fit modis. Sed hoc exempli gratia sufficiat.

Ironia & à Quintiliano & à Cicerone inter sententiarum exornationes numeratur. Differt autem ab illa, quæ tropus est, quòd tropus breuior sit, & apertior. At in figura totius voluntatis fictio est. Cicerone pro Ligario Nouum crimen C. Caesar & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero derulit, Q. Ligarium in Africa fuisse: idque C. Pansa præstanti vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quæ est ei tecum ausus est confiteri, Itaque quò me veritam nescio. Paratus enim veneram, cum tu id neque per te scire, neque atdire aliunde potuisses. vt ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer.

Distributio, quæ ad sententiarum exornationes pertinet, est, cum aliquid in partes plures tribuitur, quarum unicuique ratio deinde sua subiungitur, vt, Alexandro Macedoni neque in deliberando consilium, neque in præliando virtus, neque in beneficio benignitas deerat. Nam quum aliqua res dubia accideret, apparebat sapientissimus: quum autem confli-gendum esset cum hostibus, fortissimus: quum verò præmium dignis tribuendum, liberalissimus.

Permissio est, cum alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus nos eam tradere atque cõcedere alicuius voluntati, hoc modo: Sed ego iam iudices summum ac legitimum meæ causæ ius omitto: vobis

quod æquissimum videatur, vt constituatis, permittito. Non enim vereor quin etiam si nouum sit vobis instituendum, libenter id quod postulo, propter utilitatem communis, consuetudinis sequamini. Cicero in Catilinam, Quid expectas? proficiscere, nimium iam diu te imperatorem illa tua Manliana castra considerant. Et in eadem oratione: Egredere cum inportuna sceleratorum manu; confer te ad Manlium, concita perditos ciues, fecerne te à bonis, infer patriæ bellum, exulta impio latrocicinio.

Deprecatio, quam vel obsecrationem, vel obtestationem alij appellant, est cum opem alicuius implo-ramus. Cicero pro Deiotaro: Quamobrem hoc nos primum metu C. Cæsar perfidem, & constantiam, & clementiam tuam libera ne residere in te vllam parentiracundie suspicemur. Per dexteram, te istam oro quam Regi Deiorato hospes hospiti porrexisti; istam, inquam, dexteram non tam in bellis & in præliis, quam in promissis & fide firmiorem.

Execratio est, qua malum alicui precamur. Cicero pro Deiorato: Dij te perdant fugitiue, ita non modo nequam, & improbus, sed fatuus, & amens es.

Epiphomëna est rei narratæ vel probatæ summa acclamatio. Virgilius.

Tante molis erat Romanam condere gentem.

Exclamatio est quæ conficit significationem doloris aut indignationis alicuius per hominis aut rei cuiuspiam compellationem; Cic. in Antonium; O miserum me consumptis enim lachrymis, infixus tamen pectori hæret dolor. Et in eundem. O ciuem natum Reip. memorem sui nominis, imitatoremq; maiorum; loquitur autem de D. Bruto. Et paulò post in eadem orat. O admirabilem impudentiam, audaciam,

semperitatem. Idem contra Rullum : O perturbatam rationem, o libidinem refrenandam, o consilia dissoluta atque perditâ. Et in Catilinam o tempora, o mores, Senatus hoc intelligit Consul videt, hic tamen vivit.

Sunt & illa iucunda, & ad commendationem cum varietate, tum etiam ipsa natura plurimum valent, quæ simplicem quandam & non præparatam ostendunt orationem. Quæ quoniam nullum habent latino sermone nomen, breuiter hoc loco explicabuntur. In primis quasi pœnitentia ducti, ut Cicero pro Cælio. Sed quid ego ita gravem personam induxi? Introduxerat autem Appium illum cœcum, qui pacem Pyrrhi quondam dirimerat, cum muliere suæ familiæ parum pudica gravius expostulantem. Et quibus utimur vulgo, Imprudens incidi. Vel cum quærimus, quid dicamus, Quid reliquum est? &c. Nunquid omni? Et cum aliqua velut ignoramus Cicero in Verrem. Sed earum rerum artificem quem? quem nam? recte admones. Polycletem esse dicebant. Et cum deponimus apud memoriam auditoris aliqua, & reposcimus quæ deposuerimus. Hæc omnia dant orationi varios velut vultus. Gaudent enim res varietate : & sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis detinentur, ita semper animis præstant aliquid, in quod se velut novum conuertant.

Hæc de tropis, & ornamentis cum verborum, tum sententiarum dicta sint, in quorum numero, nominibus, vi & natura explicanda usque adeo dissentiunt auctores vel Græci, vel Latini, ut non modo inter se dissentiant, sed, quod maius est, Cicero qui ut ornatissimus in dicendo, sic in præcipiendo fuit diligentissimus, ipse sibi discrepet. Nam ut Quintilianus animaduertit, multas figuras in tertio de Ora-

tore libro posuit, quas in Oratore postea scripto, quoniam de illis mentionem non fecit, videretur repudiasse. Quasdam posuit inter verborum exornationes quæ sententiarum sunt lumina. Quædam ne figuræ quidē sunt. Non tamen est cur quisquam vel illum, vel alios auctores hac de causa temere reprehendat. Ea enim quæ de tropis & figuris precipi possunt, valde minutata sunt & exilia: ideoque non multum interest, hoc ne, an illo modo sentias. Quam ego causam fuisse puto cur idē Cicero strictim semper & cursim illas attigerit, & nullis nec definitionibus explicatas, nec exemplis illustratas quasi per transennam ostenderit. Iam numerus illarum nec fuit olim certus, nec verò unquam esse poterit. Cuius rei duas ego reperio causas. Altera est, quod novæ figuræ Quintiliano etiā auctore fieri adhuc & excogitari possunt. Altera. quod tam verborum quam sententiarum figuræ non in formas, quarum certus, sed in partes & quasi membra quorum infinitior est numerus, distribuuntur. Quod optimè vidit Cicero: in topicis enim cum aliud divisionem esse docuisset, dixissetque non esse vitiosum in partitione, si partem aliquam prætermittas, quod idem in divisione vitiosum est. Sic deinde causam eius rei addit. Formarum enim certus est numerus, quæ cuique generi subiiciantur: partium distributio sæpe est infinitior, tanquam rivorum à fonte deductio. Itaque in oratoris artibus quæstionis genere proposito. quot eius formæ sint, subiungitur absolute: at cum de ornamentis verborum sententiarumque præcipitur quæ vocantur *Schmata*, non fit idem: Res enim est infinitior: hæc esse in causa puto ut omnis hæc de tropis & figuris disputatio, non solum dubia & incerta, sed controuersia etiam plenaque dissensionis semper fuerit. In qua ego quod similitimum verivisum sum securus.

De collocatone. Cap. XXXI.

Sequitur collocatio, quę erit optima, si vinctam orationem efficiet, si coherentē, si lenem, si æqualiter fluentem. In ea necessaria sunt ordo, & iunctura: primum igitur de ordine. Sed illud prius dicam, studiosis dicendi imprimis esse necessaria ea, quę de inceptu de ordine iuncturaque traduntur. Valde enim conducunt ad formandum stylium, qui dicendi profectio est, & magister.

De ordine. Cap. XXXII.

Ordinis obseruatio est in verbis singulis & contextis: in singulis cauendum est ne decreascit oratio, & fortiori subiungantur aliquid infimus. vt sacrilego fur, aut latroni petulans. Augeri enim debent sententię & insurgere, vt optimē Cicero, Tu inquit istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria rotius corporis firmitate: aliud enim alio maius superuenit: At si cœpisset à toto corpore, non bene ad latera, faucesque defenderet. Est alius naturalis ordo, vt diem ac noctem ortum & occasum dicas, potius quàm retrorsum. Quaedam ordine permutato sunt super vacua, vt fratres gemini: nam si præcesserint gemini, fratres addere non est necesse. Verbo sensum claudere, si compositio patiat, longē optimum est. Cicero in Verrem: Itaque ille M. Cato sapiens, cellam penariam Reip. nostrę, nutricem plebis Romanę Siciliam nominauit. At si id asperum erit, decori potius orationis consulendum, vt sit apud summos Gręcos Latinosque oratores frequentissime: Cicero in actione eadem: Nam cum.

cum omnium sociorum. prouinciarum rationem diligenter habere debetis. tum præcipuè Sicilia, Iudices. plurimis, iustissimisque de causis. In oratione non sunt ad pedes verba dimensa, ut in carmine, ideoque ex loco transferuntur in locum, quo maximè congruit, sicut in rudium structura saxorum fieri consuevit.

De iunctura. Cap. XXXIII.

Iunctura verò ut concinna, & elegans sit assequemur, si verba extrema cum consequentibus primis ita iungemus, ut neue asperè concurrant, neue vastius diducantur. Asperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, ut, S. vltima cum. X. proxima, ut exercitus Xerxis: quarum tristior, etiam si bina collidantur, stridor est: ut, Ars studiorum, Res Xerxes. Hiulcam vero reddit orationem vocalium concursus, Pessimè longæ quæ easdem inter se litteras committunt, sonabunt, ut, Viro optimo obtemperare. Præcipuus tamen erit hiatus earum, quæ cauo, aut patulo maximè ore proferuntur, ut, Sensu humanitatis. E, plenior littera est, I, angustior: ideoque obscurius in his vitium. Minus peccabit, qui longis breues subijciat: & adhuc, qui præponet longæ breuem: non tamen id, ut crimen ingens expauescendum est. In quo nescias negligentia ne an sollicitudo sit peior. Necessè enim est, ut hic metus impetum dicendi retardet, & ab his, quæ potiora sunt, auertat. Quare ut negligentis est oratoris hiulca subinde oratione vitii ita humilis est animi, atque dimissi ubique hoc perhorrescere. In quo meritò quidam Isocratem, & eius discipulos, atque præcipuè Theopompum reprehendunt, quod eas litteras tantopere fugerint. At Plato in populari etiam ora-

oratione crebram habet vocalium concursiōem. Cicerō certē & demosthenes modicē respexerunt ad hanc partem. Nam hiulca nonnunquam etiam decent faciuntque ampliora quadam. Habet enim ille tanquam hiatus & concursus vocalium molle quiddam, quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis, quam de verbis laborantis. Itaque ille in oratione pro Marcello sic ait: Dolebam enim P. C. ac vehementer angebar cum viderem virū talē, qui in eadem causa, in qua ego, fuisset non in eadem esse fortuna, nec mihi persuadere poterā, nec fas esse ducebam, versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore studiorum, ac laborum meorum, quasi quondam socio à me & comite distracto. Vnde apertē intelligimus crebram & nimiam vocalium concursiōem esse quidem vitandam, modicam verò & quæ in loco sit, non esse reprehendendam. Videndum etiam est, ne syllabæ verbi prioris ultimæ, sint primæ sequentis, quod Cicer. in Epistolis excidit Res mihi inuisæ, visæ sunt Brute. Et in carmine: O fortunatam natam me consule Romam. Etiam monosyllaba, si multa sint male continuabuntur. Breuium præterea verborum ac nominum vitanda cōtinuatio est, ne compositio minuita sit atque concisa: Et ex diuersis, longorum, afferunt enim tarditatem. Illa quoque vitia sunt, si cadentia similiter & similiter desinentia, & eodem modo declinata multa coniungantur. Nec verba quidem verbis, aut nomina nominibus, similiaque his continuari debent. Cum virtutes etiam ipsæ egdium pariant, nisi gratta varietatis adiutæ. Illud postremo addamus, hanc orationis quasi structuram, quæ ordine, iuncturaque constat, maximam quidem desiderare diligentiam, ea lege tamen ne fiat opere. Nā esset cū infinitus, tum puerilis labor. Stylus enim

enim exercitatus efficit facilem hanc viam componendi. Nam vt in legendo oculus, sic, animus in dicendo prospiciet, quid sequatur: ne inconditis verbis, & malis coagmentatis offendantur aures, quarum est iudicium superbissimum.

De modo & forma verborum,

Cap. XXXIII.

Non est ex multis res vna, quæ magis oratorem lib. imperito dicendi ignaroque distinguat, quam quod ille rudis inconditè fundit, quantum potest, & id, quod dicit, spiritu non arte determinat. Orator autem sic illigat sententiam verbis, vt nihil inane, nihil curtum, nihil claudicans, nihil in oratione sit redundans. Hoc oratorio fit numero, qui aptam & concinam, & suauem efficit orationem. Breuiter igitur origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum vsus ipse explicetur orationis aptæ, ac numerosæ.

De origine orationis numerosæ.

Cup. XXXV.

Priniceps inueniendi aptam verborum, & numerosam conclusionem fuit Thrasymachus: cuius omnia nimis etiam erant scripta numerosæ. Isocrates autem ita scienrer moderateque rem totam temperauit, vt multi existimarint illum huius concinnitatis auctorem & principem extitisse. Vbi vero hæc formandæ orationis ratio cognita, & inuenta est, sic omnibus placuit oratoribus, vt Aristoteles, quo nemo nec doctior, nec acutior, nec in rebus vel inueniendis,

vel indicandis acrior vnquam fuit, verſum in oratione vetet eſſe numerum iubeat. Eius auditor Theodeſtes in præmiſis, vt Ariſtoreles ſæpe ſignificat, polituſcriptior atque artifex, hoc idem & ſentit & præcipit. Theophraſtus verò iſdem de rebus etiam accuratius. Romani Ciceronis ferè tempore agnouerunt, cum iam anni propè quadringenti eſſent apud Græcos, cum hoc probaretur. Uſque adeò autem hanc orationis conformandæ rationem ipſe Cicero probauit, vt non ſolum eius hoc modo faciendæ & ordinandæ ſummus ipſe artifex fuerit, ſed diligentiffimè etiam de tota ea re præceperit.

Cur numerofa oratio inuenta ſit.

Cap. XXXVI

Quoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes ac doctoresque, quos diximus, & origo inuenta eniſcauſa quærat, quæ facilis, & aperta eſt. Aures enim, vel animus potius aurium nuncio naturalem quandam in ſe continet vocum omnium mentionem. Itaque, & longiora & breuiora iudicat, & perfectæ ac moderatæ ſemper expectat, mutila ſentit quædam & quaſi decurtata, quibus tanquã debito frandetur. offenditur, productiora alia & quaſi immoderatiuſcurrentia: quæ magis etiam aſpernâtur aures. Cũ igitur fortuito ſæpe, vt ſit, aliquid concluſe apteque initio diceretur, animos hominum auresque pellegebat, vt intelligi poſſet id, quod caſus effuſiſſet, ceciſſe iocundè: tunc notatum genus eſt. Notatio autem & animaduerſio peperit artem. Itaque vt poetica, & verſus inuentus eſt terminatione aurium, obſeruatioque prudentium: ſic in oratione animaduerſum eſt multò

multò illud quidem terius sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus conclusionesque verborum. Itaque cum ea qua aptè concludere dicebantur, magnopere auditores tenerent, ob eam causam aptè, numerosque dicendi præcepta quoque sunt inventa. De quorū natura ut differere possimus, necesse est ut de incisīs, membris & periodo prius dicamus.

De incisīs membris, & periodis.

Cap. XXXVII.

Incisum est sensus non expleto numero conclusus, plerisque pars membri. Tale est quo Cicero utitur, Domus tibi dēerat? at habebas? Pecunia superabat? at egebas? ubi incisa sunt quatuor. Fiunt & singulis verbis iocosa, ut, Diximus, testes dare volumus. Incisum est, diximus. Membrum autem est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens, ut, O callidos homines! O rem excogitatam! O ingenia metuenda? quem quæso nostrum fefellit, id vos ita esse facturos. O callidos homines? perfectum est, at remotum à cæteris vim non habet ut per se manus, & pes, & caput: & o rem excogitatam: o ingenia metuenda. Quando ergo incipit corpus esse? cum venit extrema conclusio: Quem quæso nostrum fefellit, id vos ita esse facturos; Periodū Cicero tum ambitum, tū circuitum tum cōprehensionē aut continuationē aut circumscriptionē dicit. Cum cēperetur autē membris omnis paulò longiori circuitus, tamen aliud est cēsim & membratim, aliud circūscriptè dicere. Circumscriptio enim est, cum ab initio ad finem usque quasi in orbē inclusa fertur oratio, do

nec consistat in singulis perfectis abso-^lutisque senten-
tijs. Cice. pro lege Man. quanquam mihi semper fre-
quens conspectus vester multò iucundissimus. hic au-
tem locus ad agendum amplissimus, a t dicendum or-
natissimus est visus, *Quirites*, tamē hoc aditu laudis,
qui optimo cuiq. semper maxime patuit, nō mea mē
voluntas sed vitæ meę rationes ab mēte atate sus-
ceptę prohibuerunt. Mébrarim verò dicimus, cum in
singulis mébris liberior insistit oratio. Cic. pro Milo-
ne: itaque quando illius postea sic illa, quā a Catili-
na acceperat, conquireuit? Hęc intentata nobis est
huius ego vos obijci pro mē non sum passus: hæc insi-
diata Pompeio est. Hęc istā Apianam viam monumen-
tum sui nominis necē Papirij cruentavit. Incisim ve-
rò dicimus, cum in singulis incisim insistit oratio. Cice-
ro in Catilinam, Tenentur litteræ, signa, manus, deni-
que vniuscuiusque cōfessio. Quomodo autem cum in
incisim & membris, tum in circuitu numerus sit ad-
hibendus, paulò pōst dicetur. Sed quia nullus extra
poeticos numerus esse potest, pedes, quibus & poe-
ma fit, & oratio numerosa temperatur, ponamus, mox
enim intelligetur inter versum & orationem nume-
rosam permagnum esse discrimen.

De pedibus. Cap. XXXVIII.

Pedes qui duas habent syllabas, numero sunt qua-
tuor, Spondeus, Pyrrichius, Choreus, & Iambus.
Spondeus est è longis duabus, vt, dicunt, mores: illi
contrarius est Pyrrichius, vt, nouus, tulit. Choreus
est è longa & breui, vt scribit, semper. Huic iam-
bus est contrarius, vt, legunt, reos. Trium verò syl-
labarum pedes sunt octo, Molossus ex tribus longis,
vt dicendi, conseruant, Trochæus, quem Tribra-
chym

chym alij appellant, è tribus breuibus, vt, facimus.
 Dactylus ex longa & duabus breuibus, vt littora. Anapæstus ex duabus breuibus & longa vt, pietas peragunt (Bacchius ex breui, & duabus longis vt, aniores: Antibacchius ex duabus longis & breui, vt, audisse. Crenicus, quem alij Amphimacrum vocant, ex longa breui, & longa, vt, possident: Amphibrachys ex breui, longa, & breui: vt, petebant. Cicero ex alijs pedibus tres tantum ponit, nec tamen ipse dissimulat, quibusdā numeros videri, non pedes: nec immerito (quicquid enim supra tres syllabas habet, id ex pluribus est pedibus) Pæonas duos, & Dochimum, quibus, & nos erimus contenti, Est igitur Pæon prius ex longa & tribus breuius, vt aspiciat. Pæon vltimus ex tribus breuibus & longa, vt, facilius. Dochimus vero ex Bacchio constat, & iambo, vt, perhorrescerent.

De numero oratorio. Cap. XXXIX.

Quid intersit inter oratorium numerum atque poeticum, itemque inter orationē & poema diligenter nunc attendendū est. Numerum oratorium Græci Rhythum, poeticum metrum vocant. Quod etiam si constat vtrumque pedibus, habet tamen non simplicem differentiam. Nam Rhythmi spatio temporum constant, pedes etiam ordine. In Rhythmo si nihil refert Dactylus ne sit an Anapæstus, cum eodem temporum spatio vterque constet, in versu pro Dactylo poni non potest Anapæstus. Est & illud discrimen, quod metri semper idem est cursus, vt in Heroico carmine, Dactyli, & spondæi. In oratione alius atque alius numerus est adhibendus, ita vt nullus sit, qui non aliquo loco adhiberi possit. Ex his facile est intelligere, quam multum interrogationem numero-

ſam, & poema interſit. Verſus certis legibus aſtrictus eſt, vt nihil fiat extra praſcriptum at in oratione nihil eſt certum, niſi vt aptè, verbis comprehendatur ſententia. Itaque omnis, nec claudicans, nec quaſi fluctuans, & æqualitet: conſtanterque ingrediens numerofa habetur oratio. Atque id in dicendo numerofum putatur: non quod conſtat totum è numeris, ſed quod ad numeros proximè accedit. Quò etiam difficilius eſt oratione vti, quàm verſibus, quòd in illis certa quædam, & definita lex eſt, quam ſequi ſit neceſſe: in dicendo autem nihil eſt propoſitum, niſi aut ne immoderata: aut anguſta, aut diſſoluta, aut fluens ſit oratio. In quo illud eſt vel maximum, quòd verſus in oratione ſi efficitur coniunctione verborum, vitium eſt, & quidem graue, ac longa animi promiſſione fugiendum, & tamen eam coniunctionem ſicuti verſum numerofè cadere, & quadrare. & perficere volumus. Quod quomodo faciendum ſit deinceps explicemus.

In qua parte ambitus debeat in eſſe numerus. Cap. XL.

Eſt igitur intelligendum in toto verborum ambitu numeros tenendos eſſe: Falluntur enim qui cenſent cadere tantum numerofè oportere, terminarique ſententiam. Etſi enim id maximè decet, quoniam aures ſemper extremum expectant, in eoque ac quieſcunt: adhuc exitum tamen à principio ferri debet verborum illa comprehenſio, & tota a capite ita fluere vt ad extremum veniens ipſa conſiſtat. Cum autem omnes in oratione ſint quaſi permiſti, & conſuſi pedes, nec enim effugere poſſet

orator animaduersionem si semper eisdem vteretur, qui numeri & ad principium & ad medium & ad extremum periodi sint magis accommodati, explicandum est.

De initio periodi. Cap. XLI.

Clausulas diligentius, quàm cætera omnia, seruandas esse, inter omnes conuenit, quòd in his maximè perfectio atque absolutio iudicatur. Proximam autem clausulis diligentiam initia postulant. Nam & ad hæc intentus est auditor: Optime hæc nascuntur à proceris numeris, ac liberis, maxime Dactylo, quem Heroi vocat Aristoteles, & Pœone priore, què idem auctor vt optimum probat. Cicero molissimum quidem numerum, eundemq. amplissimum esse faretur, sed Creticum anteponit. Anapæstus etià qui Dactylo est spatio par ordine contrarius, rectè orationem incipit: Cicero pro lege Maniliæ, quam mihi semper frequens conspectus vester. Exorsus est à spondæo, Anapesto & Cretico: Et in eadem oratione. Testis est Italia: à Cretico, &, Ita tantum bellum ab Anapæsto & spondæo, &, Qui Sicilia adiit: à Pœone priore. Initia versuum initiis orationis non conueniunt, etsi Titus Liuius exametri exordio, cœpit: Facturus ne operæ precium sim. Dochimus quouis loco aptus est, dum semel ponatur, iteratus aut cōtinuatus numerum apertum & nimis insignem facit: Cicero de lege Agraria. Est illud amplissimum quod paulò ante commemoravi, Quirites. Vbi à spondæo & Dochimo ducitur initium.

De fine periodi. Cap. XLII.

In extremo autem circuitu duo aut tres sunt ferè seruandi & notandi pedes: quos aut Choreos, aut
spon-

spondeos, aut alceinos esse oportebit. Asia geminatum Choreum qui dichoreus vocatur, maxime secuta est. Ca sit autem ille præclarè: sed in orationis numero nihil est tam vitiosum quàm si semper est idem. Spondeus est in clausulis firmus & stabilis quo plurimum est usus Demosthenes. Pæona alterum orationi cadenti aptissimum putat Aristoteles, quem Cicero non reiecit sed aptiorem eo loco iudicat Creticum. Qui siue gemmetur, siue spondæum præcedat, multum decoris habet in clausulis, Cicero pro Mar. Pristino more dicenti. Creticus est gem natus, & spondeus, & conseruatâ ac restitutâ puio: spōdeus, & duo Cretici. Et, Nec vlla vnquam ætas de tuis laudibus conticescer, Duo Cretici & dichoreus. Nihil habet nec fortuna tua maius, quàm vt possis, nec natura tua melius, quam vt velis conseruare quæ in plurimos. Duo item Cretici. Optimè etiam est sibi iunctus Anapæstus. Nam vbi lib do dominatur, innocentia leue præsidium est: Nam synalæphe facit, vt vltimæ syllabæ pro vna sonet. Est & Dochimus stabilis in clausulis, & seuerus Cic in Antonium, Te miror Antoni quorū facta imitère, eorum exitus non perhorrescere. Sed tuas Cn. Pompei, (te enim iam appello ea voce, vt me audire possis) tuas in quā suspiciones perhorrescimus. Quia postrema syllaba brevis an longa sit. ne in versu quidē refert. Multæ sunt aliæ clausulæ, quæ numerosè & iucundè cadant, quas diligentissimè ostendit Quintilianus. Etiam intelligendū est clausulas versuum non conuenire clausulis orationis, quod Bruto excidit. Quanquā sciunt placuisse Catoni, & vitandum esse ne plurimū syllabarū verbis vtamur sæpe sine, quod etiam in carminibus est permolle. Non desunt enim qui Cic. vituperet in his: Familiaris cœperat esse balneatori. Et pro Cælio, Non minus dura Archiparata. Nec

illud quidem prætereundum est, clausulas maximè apparere, & intelligi. quòd aures continuam vocem secutæ, ductæque velut prono decurrentis orationis flumine, tum magis iudicent, cū ille impetus stetit & intuendi tempus dedit. Variandæ sunt igitur, ne aut animorum iudicio repudientur, aut aurium satierate. Hoc vicissitudines numerorum efficient, qui præstabunt, vt neque ij facientur, qui audient fastidio similitudinis, nec orator id, quod faciet, opera debita facere videatur.

De media periodo. Cap. XLIII.

Cum verborum comprehensio à principio ferri debet, & tota à capite ita fluere, vt ad extremum veniens ipsa consistat, dicendum est nunc, qui maximè cadant in orationem aptam numeri, Et Aristoteles quidem spondeum numerum grandiorè iudicat, quàm desideret soluta oratio: lambuum autem nimis, è vulgari esse sermonè. Ita neque humilem, & abiectam orationem, nec nimis altam & exaggeratam probat. plenam tamen eam vult esse grauitatis, vt eos, qui audient, ad maiorem admirationem possit traducere Trochæum autem, quem alij Tribrachym appellant, ab oratione segregat, quia contractio & breuitas dignitatem non habent. Ita Pœona probat, quem orationi vel orienti, vel mediæ, vel cadenti aptissimum indicat. Cicero autem sentit omnes in oratione esse permixtos & quasicōfusus pedes. Nec enim effugere posset animaduersionem orator, si semper ijdem vteretur. Cum igitur (vt suprà etiam dictum est) permixta & temperata numeris, nec dissoluta, nec tota numerosa oratio esse debeat, Pœone maximè, quem, am optimus auctor ita cēset, sed etiam reliquis
nu

numéris, quos ille præterit, réperanda est, In his quæ demisso atque humili sermone dicentur Iambus erit frequentissimus, Pœon in amplioribus, in utroq. Dactylus. Ita varia & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi & temperandi, sic in n. m. e. animaduertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis industria. Nec verò nimis is cursus numerorum esse debet, id enim in dicendo numerosum putatur, nō quod totum constet e numeris, sed quod ad numeros, proxime accedit. Nullus enim pes est, qui non aliquādo veniet in orationē, Miscēdi ergo sunt, curādoniq. ut sint plures, qui placeant & circumfusi bonis deteriores lateant. Dochimus quovis loco est aptus, dummodo non iteretur. Plurimum etiam venustatis habet Creticus, Cicero pro Mar. Nullus est tantum flumen ingenij, nulla dicendi aut scribendi tanta vis tanq. copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare C. Cæsar res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in his laudem esse ampliorē, quam eam, quam hodierno die consecutus es: in hæc periodo sunt quidem alij pedes, sed qui eam iucundissimam efficiunt, sunt Cretici, Dochimus, Pœon, Dactyli & spondei.

De his quæ suapte natura numerosa sunt.

Cap. XLIII.

Aliquando suapte natura numerosa sunt, quæ dicuntur, etiam si nihil factum est de industria. Cū enim sunt casus in exitu similes, aut paribus paria referuntur, quasi sua sponte concinnitatem habet oratio, ut in illo Ciceronis pro Milone, Est enim iudices hæc non scripta, sed nata lex quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus,

expressimus haubmus : ad quam non docti, sed facti : non in illi, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, ut quia referuntur ad ea, ad quæ dnbēt referri, intelligamus non quæsitū essē numerū, sed secutū. Quod sit itō referendis cōtrariis In hoc genere Cic. frequens est, ut illa sunt in quarto accusationis: Conferre hanc pacem cum illo bello : huius Prætoris aduentū cum illius Imperatoris victoria: huius cohortem impuram, cū illius exercitu inuictō : huius libidines cum illius continentia: ab illo qui cepit conditas, ab hoc qui cōstitutas accepit, capras dicetis Syracusas, quæ sunt venustissima. Semper enim hæc, quæ à Græcis antitheta nominari supra diximus, cum de figuris ageremus, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & eam sine in lustria.

Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa. Cap. XLV.

Hæc tamē vitia in tota hac re diligentissimē sunt vitanda, imprimis ne apertē verba traiciātur, quōd melius aut cadat, aut voluatur oratio: deinde ne inania quædam verba, quasi complementa numerorum inculcentur, tertio ne minutis concidatur, infringaturque sententia. Sed verba iam probata & electa concinne coagmententur. Nam vel dura inter se commissa potiora sunt inutilibus. Multa sunt autem quæ iis vitis declinatis, numero se componendi laborem minuunt. Sunt enim multæ figuræ, quibus & casus & numeri possint variari. Sunt multa etiam quæ idem valent atque significant, ex quibus exercitari faciliē illud eligunt, quod institutæ verborum cōprehensioni maxime quadrat.

De magnitudine ambitus.

Cap. XLVI.

Habet autē periodus membra minimū duo, sepe triam & tria: Cicer pro leg. Man. Nam cum antea per ætatem nondum huius auctoritatem loci contingere auderem statueremq; nihil huc nisi perfectum ingenio, elaboratum industria afferri oportere: omne meum tempus am coram temporibus transiitendum putaui Cicero eum ambitum mediocritatem habere ait, qui quatuor ferē membris constat. Nam & aures implet, & nec breuior est, quā satis sit, nec longior. Vult autem, ut ē quatuor, quasi hexametrorum versuum instar quod sit, constet ferē plena comprehensio. Eius generis est illud pro Milone. Ego cum tribunus plebis Republica oppressa me, senatui dedissem, quem extinctum acceperam: equitibus Romanis, quorum vires erant debiles; bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abiecerant: mihi vnquam bonorum præsidium defuturum putarem? Debet autem periodus sensum concludere, sit etiam aperta, ut memoria contineri possit.

De numero, qui est in membris, & eiusmodi ea esse debeant. Cap. XLVII.

Quid sit membrum quid quid incisum, quid ambitus, antea dictum est. Illud etiam est explicatum, aliud esse circumscriptū aliud membratim dicere. Illic enim circumscribitur verborum comprehensio, donec in clausula semel cōsistat: hic in singulis membris oratio insistit. Quod in pronuntiando magnopere reficit

spiritum, unde fit, ut oratio quam membris carpitur, longior multo esse possit, quam ea, quæ constat circuitu. Ita ut aliquando ad quindecim, aliquando ad viginti membra excurrat, cuiusmodi est locus ille elegantissimus in oratione Ciceronis pro Milone, Occidi, occidi non Spurium Melium, qui annonæ leganda, iacturisque rei familiaris, quia munis amplecti plebem videbatur, in suspicionem incidit regni appetendis non. T. Gracchum, & quæ sequuntur. Nihil autem tam debet esse numerosum, quam hoc quod minime appareret. Sed non tam aperte & palam in inscriptionibus & membris numerus est adhibendus, quam aperte & palam in ambitu adhibetur.

In quo scribendi genere circumscripse, in quo sit membratim dicendum.

Cap. XLVIII

IN historia, laudationibus, totoque eo genere, quod Græci epidiſticon nominant, quod quasi ad inspicendum delectationis causa comparatum sit, omnia Isocrateo, Theopompæoque, more illa circumscriptione & ambitu dicenda sunt, ut tanquam in orbe inclusa currat oratio. Itaque posteaquam est cognita hæc vel circumscriptio, vel comprehensio, nemo qui aliquo esset in numero, scripsit orationem eius generis, quod esset ad delectationem comparatum, remotumque à iudicijs, forensique certamine, quin redigeret omnes in quædam numerumque sententias. Genus autem hoc orationis nec totum assumendum est ad contentiones, & causas veras, nec omnino repudiandum. Si enim semper utare, cum satietatem affert, cum quale sit ab imperitis etiam cognoscitur. De-
trahit

trahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem & fidem. Sed quouiam adhibenda nonnunquam est, primum videndum erit quo loco, deinde quandiu retinenda sit, tum quorū modis commutanda. Adhibenda est igitur non merosa oratio si aut laudandum est aliquid ornatus, vt Cicer in accusationis secundo de Sicilia laudē dixit, aut exponenda narratio quæ plus dignitatis desiderat, quā doloris, vt in quarto accusationis. Idem Cicer. de Syracensarum situ dixit. Est etiam apta pro multis maiorum causarum vbi sollicitudine, miseratione, commendatione res eget. Sæpe etiam in amplificatione concessu omnium funditur numerosa & volubiliter oratio. Id autem tūc valet, cū is, qui audit ab oratore iam obsessus est, ac tenerur. Non enim id agit, vt insidiantem obseruet, sed iam fauet, processumque vult, dicendique vim admirans non inquirat, quod reprehendat. Hæc autem forma perorationes quidem includit, sed in reliquis orationis partibus retinenda non diu est. Nam cum locis supra dictis ea fuerimus vsi, tota dictio est ad incisa & membra transferenda. Incisim autem & membratim tractata oratio, in veris causis plurimum valet maximeque his, locis cum aut arguas, aut refellas.

Qua ratione pareretur hæc facultas apte,
ac numerosè dicendi.

Cap. XLIX.

Hæc autē facultas aptè atq; numerosè dicendis, non est tanti laboris quāti videtur. Nec ideo hæc tractantur a summis viris, vt oratio, quæ ferri debet ac fluere, dimetiēdis pedibus, ac perpēdēdis syllabis.

con-

conferenscat. Satis enim in hoc oratorum formabit
 multa scribendi exercitatio, ut ex tempore etiā apte
 numeroſeque dicat. Ante enim circunſcribitur men-
 te ſententia conſeſtimq; verba concurrunt, quæ mens
 aedem qua nihil eſt celerius, ſtatim dimittit, ut ſuo
 quodq; loco reſpondeat. Quod ſi Antipater ille Sido-
 nius ſolitus eſt verſus Hexametros alioſque variis
 modis ac numeris fundere ex tempore, tantumq; ho-
 minis ingenioli ac memori; valet exercitatio, ut cū
 ſe mente ac voluntate conieciſſet in verſum, verba
 ſequerentur, quantū id facilius in oratione exercita-
 tione & conſuetudine adhibita cōſequemur? Nihil eſt
 enim tam tenerum neque tam flexibile neque quod
 tam facile ſequatur, quocunq; ducas, quā oratio.
 Ex hac verſus, ex eadem diſpares numeri conſiciun-
 tur, ex hac hæc etiā ſoluta variis modis multorūq;
 generū oratio. Et ut moliffimam cerā ad noſtrum ar-
 bitrium formamus, ſic orationis genus ad omnem ra-
 tionē, & ad aurium voluptatem, & an morū morū fa-
 cile mutatur, & vertitur. Neminē itaque Pœon aut
 Creticus ille, aut Dichoreus conturbet, ipſi occurrēt
 orationi, ipſi in quā, ſe offerent, & reſpondebunt non
 vocati, conſuetudo modò adſit ſcribendi hoc modo
 atq; dicendi. Ut enim muſici accurate primò & cogi-
 tate ſuæ artis præſcripta & formulas obſervant, ut
 ubi uſus acceſſit, ſine cogitatione etiā & cura ea-
 dem illa incredibile celeritate efficiunt. ſic ubi ora-
 tor hoc modo ſcribere inſitio conſueuerit, ſine ullo la-
 bore poſtea ſimiliter ſcribet ac dicet.

Quanti momenti ſit apte dicere.

Cap. L.

Quāto autem ſit apte dicere. experiri licet, ſi
 aut compoſiti oratoris bene ſtruſtam collationē
 diſ-

dissolus, permutatione verborum corrumpitur enim
 tota resivt hæc Ciceron in Corneliana: Neq me dui
 tia mouent quibus omnes Africanos & Lælios, multi
 venalitiu mercatoresq. superarunt: immutata paulu
 lum, vt sit, Multi superarunt mercatores: venalitiuq;
 perierit tota res. Et quæ sequuntur: Neque vestis, aut
 cælatum aurum & argentû, quo nostros vereres Mar
 cellos, Maximosq, multi Eunuchi e Syria, Aegyptoque
 vicerunt. Verba permuta sic, vt sit, vicerunt Eunuchi
 e Syria, Aegyptoque Adde tertium, Neque vero or
 namenta ista villarum, quibus L. Paulum, & L. Mum
 mura, qui rebus his urbem Italiamque referferunt,
 ab aliquo video perfacile Delia co aut Syro potuisse
 superari: fac ita potuisse superari ab aliquo Syro, aut
 Delia co. Vides ne vt ordine verborum paulum com
 mutato, iisdem verbis stante sententia, ad nihilum
 omnia recidant, cum sint ex aptis dissoluta? Aut si ali
 cuius inconditi arripias dissipatam aliquam senten
 tiam, eamque ordine verborum paulum comutato in
 quadrû redigas. efficiatur aptum illud, quod fuerit an
 tea diffuens ac solutum. Age sume de Grachi apud
 Censores illud, abesse non potest, quin eiusdem
 hominis sit probos improbare, qui improbos pro
 bet. Quanto aptius si ita dixisset: Quin eiusdem ho
 minis sit. qui improbos probet, probos improbare?
 Hoc modo dicere nemo vnquam noluit, nemoque po
 tuit quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc as
 sequi non potuerunt. Res autem se sic habet, vt bre
 uissime dicam, quod sentio, cõpositè & aptè sine sen
 tentiis dicere, insania est: sententiose autem sine ver
 borum & ordine, & modo, infantia: sed huiusmodi ta
 men infantia, vt ea qui vt: tar. non stulti homines ha
 beri possint etiam plerumque prudentes: quo, qui est
 cõtinentus, vtatur. Eloquês verò, qui nō applicat res
 solum

solum sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, mouere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe sit quicquam aut spectari, aut audiri libetius. Hæc Cicero in oratore. Quare cum Aristoteles, qui aureum fundit flumē orationis: cum Theophrastus, qui diuinitate loquendi nomen inuenit cum Isocrates, quem eloquentiæ patrem Cicero appellatum Demosthenes, cui sine dubio summa vis eloquentiæ conceditur, cum Cicero qui primum cum Græcorum gloria Latine dicendi copiam æquauit, hanc eloquentiæ partem tanti fecerint, etiam nobis summa debemus industra, summo etiam studio comparare.

De tribus generibus dicendi. Cap. LI.

Perspiciuum est aliud dicendi genus in paruis causis aliud in modicis, aliud in grauibz desiderari. Nec solum variæ causæ varium dicendi genus efflagitant, sed diuersæ orationis partes, diuersam quoque orationis formam postulant. Quod cum ita sit, quot sint genera dicendi, & in quibus tum causis, tum orationis partibus ea sint adhibenda dicamus. Tria sunt igitur dicendi genera in quibus omnibus per æquē debet florere excellens & perfectus orator: Vnum subtile, acutum, & tenue: Alterum vehemens, copiosum & grane. Tertium est interiectum inter medium, & quasi temperatum, in quo neque est acumen superioris generis, nec vis posterioris. Cum autem oratoris tria sint officia, docere, mouere, & delectare subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo versatur. In genere subtili forma debet esse orationis a vinculis numerorum libera & soluta non tamen vaga, ut ingredi liberè, non ut licenter videatur errare. Diligentia etiam conglutina-

di verba præternitenda est, & omnis insignis ornatus remouendus. Ponentur tamen acutæ, crebræque sententiæ, & ornamenta verborum & sententiarum cum tropis verecundè parceque adhibentur: translationes tamen potuerunt esse crebriores, nec tam crebræ tamen, quam in genere dicendi amplissimo. Genus temperatum vberius est aliquanto & robustius, quam hoc humile, de quo dictum est: summissius autem, quam illud, de quo diceretur amplissimum: Huic omnia dicendi ornamenta conueniunt, plurimumque est in hac oratione suauitatis. In idem verborum cadunt lumina omnia, multa & sententiarum. Hoc in genere neruorum vel minimum, & suauitatis autem est, vel plurimum. At illud amplum, graue, copiosum, ornatum, vim profecto habet vel maximam: modò enim perfringit, modò irrepit in sensus, inserit nouas opinionones, euellit iustas. Hic orator & defunctos excitabit, vt Appium Cæcum. Apud hunc & patria ipsa exclamabit, aliquemque (vt apud Cicëronem in oratione contra Catilinam in senatu) alloquetur, Hic & amplificationibus extollet orationem, & vi superlatiominim quoque eriget; vt, Quæ Charybdis tam vorax? & Oceanus medius tidius ipse, hic irâ, hic misericordiam inspirabit: hic dicet, Te vidit & fleuit, & appellauit, & per omnes affectus tractatur. His tribus generibus vti orator, vt res exigit, nec pro causa modò, sed pro partibus causæ. Magni igitur iudicij, summæ etiam facultatis esse debet moderator ille & quasi temperator huius tripartitæ varietatis. Nam & iudicabit, quid cuique opus sit, & poterit quocumque modo postulat causa, dicere. Ad causas tenues, cuiusmodi est causa pro Cecinna, summissum ad graues; qualis est Rabirij, vehemens: ad mediocres, ex quo genere pro lege Manilia, temperatum di-

dicendi genus accommodandum est in eadem etiam ratione ad conciliandum quidem mediocre: ad do-
 dum verò atque probandum, subtile & enucleatum,
 ad mouendum graue debet adhiberi. Est enim eloqué-
 tis proprium, parua sumisse, modica temperatè ma-
 gna grauer dicere. Multum etià refert quæ sit per-
 sona eius, qui dicit, & eorum, qui audiunt. Non enim
 omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctori-
 tas, non omnis ætas, nec verò locus aut tempus, aut
 auditor omnis eodem aut verborum genere tractan-
 dus est, aut sententiarum in omnibus etiam rebus vi-
 dendum est, quateus. Erhi enim suus cuiq; modus est,
 tamen magis offndit nimium, quam parum. Vnde fit
 vt eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamen-
 tum sit sapientia. Hæc de elocutione dicta sint. Nunc
 quoniam omnia conformandæ & expoliendæ oratio-
 nis præcepta exposita sunt, ordine, vt institutumus, ad
 memoriã transeamus.

De memoria. Cap. LII.

MEmoriæ artem primum omnium instituisse fe-
 runt Chium Simonidem. Cum enim celebri &
 frequenti cōiuiio interesset, de trichinio egressus est.
 Eo egresso trichinium supra conuiuas corruit, atque
 ita contundit, vt cum eos humare velllent sui, non
 possent obrutos internoscere vlllo modo. Tunc Simo-
 nides dicitur ex eo, quod meminisset, quo eorum lo-
 co quisque cubuisset, demonstrator vniuscuiusq; sepe-
 lecti fuisse. Ex hoc Simonidis facto notatum viderur,
 iugari memoriã signatis animo sedibus. Quod suo
 quisque etiam experimento credere potest. Nam cū
 in loca aliqua post tempus reuerfi sumus, non ipsa
 agnoscimus tantum, sed etiam quæ in us fecerimus,

reminisceamur, personæque subeunt nonnunquam tacitæ quoque cogitationes in animum reuertuntur.

An memoria sit eloquentiæ pars,

Cap. LIII.

Etiam si memoria, eloquentiæ cum alijs artibus sit communis, tamen artificiosa memoria oratoriæ artis meritò pars existimatur. Nesciretur enim quanta vis eius esset, quanta diuinitas, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset. Non enim rerum modò, sed etiam verborum ordinem præstat, nec ea pauca conrexit, sed propè in infinitum, ita vt in longissimis actionibus prius audiendi patientia, quam memoriæ fides deficiat. Non immerito igitur thesaurus hic eloquentiæ dicitur, cum exemplorum, legum, sapienter dictorum, beneque tactorum velut quasdam copias, quibus abundare, quasque in promptu semper habere debet orator, incredibilis eius vis representet.

De artificio memoriæ. Cap. LIIII.

Artificio igitur memoriæ à veteribus traditum locis constat & imaginibus, Itaque ijs, qui hanc ingenij partem exercent, loca multa prius animò capienda sunt spatiosa, multa varietate signata, illustria, explicata modicis interuallis, vt adium ferè magnarum, aut alterius ædificij, Hæc animo diligenter sunt affigenda, vt sine cunctatione ac mora partes eius omnes cogitatio possit ordine percurrere, Plus enim quàm firma debet esse memoria, quæ aliam memoriam adiuuet. Tum ea, quæ fuerint scri-

K

pta

pra, vel cogitatione cōprehēsa. ordine his locis sunt
 commendanda. signis, quæ memoriā eorum exci-
 tent notata ita fiet vt res ordine teneantur. Exempli
 gratia, si sit de nauigatione, re militari, & agricultu-
 ra dicendum, nauigationis anchora, rei militaris gla-
 dius vel spiculum, agriculturæ spica vel simile ali-
 quid imago esse potest. Hæ imagines si prae-
 dictis locis ordine sunt committendæ. Deinde, cum repetē-
 ds fuerit memoria, incipies ab initio loca recensere,
 & quod cuique credideris, reposces. Imago enim cu-
 iusque admonebit, vt quamlibet multa sint quorum
 meminisse oporteat, sint singula connexa quodā cho-
 ro. Sic enim fit vt ordinem rerum locorum ordo cō-
 seruet, res autem ipsas rerum effigies notent. Vten-
 dum est autem imaginibus aliquid agētibz, acribz,
 insignitis, quæ occurrere, celeriterque percutere ani-
 mum possint. Loca quæ assumpseris, egregiè commo-
 diterque notare oportebit, vt perpetuò hærere pos-
 sint. Nam imagines pro rerum varietate subinde sunt
 mutandæ, at loca perpetuò remanere debent.

Quid conferat hoc memoriæ artificium.

Cap. LV.

VT ad quadam prodesse hæc non est negandum;
 vt si rerum nomina multa per ordinem audita
 reddenda sint vel res diuersę ordine complectendę
 sic in ediscendis orationis perpetuę verbis nihil ferè
 profunt. Singulorum enim verborum imagines me-
 moriæ mandare, & inutile esset & infinitum. Si lon-
 gior complectenda memoria oratio fuerit proderit
 per partes ediscere. Non est autem inutile, quò fa-
 cilius

tilius hæreant, aliquas apponere notas, quarum recordatio commoveat, & quasi excitet memoriam. Illud neminem non iuauit, iisdem, quibus scripserit chartis, ediscere. Si tamen quis vnâ maximamque artem memorię quærat, exercitatio est & labor. Multa ediscere multa cogitare & (si fieri potest) quotidie potentissimum est. Quantum autem natura stud. oq; valeat memoria, vel I hemistocles testis est, quem intra annum o. timè locutum esse Persicè constat: vel Mithridates, cui duas & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse: vel Crassus ille diues, qui cum Asiæ præesset, quinque. Græci sermonis differentias sic tenuit, vt qua quisq; apud eum lingua postulasset, eadem sibi ius redditum ferret: vel Cyprius, quem omnium militum tenuisse creditum est nomina. Quin semel auditos, quamlibet multos versus protinus reddidisse dicitur Theodectes. Explicatis memorię præceptis, restat vt de pronuntiatione dicamus.

De pronuntiatione & eius vtilitate.

Cap. LVI.

Pronuntiatio à plerisque actio dicitur, sed prius nomen a voce, sequens à gestu videtur accepisse. Hæc autem pars est, quæ in dicendo vna dominatur. Sine hac summus orator esse in numero nullo potest, mediocris hac instructus summos saepe superare. Nā & infantes actionis dignitate eloquentiæ saepe fructum tulerant, & diserti deformitate agendi multi infantes putati sunt. Vt iam non sine causa huic pri-

mas dedisse Demosthenes dicatur, cum rogaretur, quid indicendo esset primum: huic secundas, huic tertias, est enim actio quasi corporis quædam eloquentia. Cum sit autem in duas diuisa partes, vocem gestumque, quorum altera oculos, altera aures mouet, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus, prius de voce, deinde de gestu, qui voci etiam accommodatur, dicendum est.

De voce. Cap. LVII.

Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime voce mouentur. Itaque perfectus orator utcumque se affectum videri, & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit sonum. Aliud tamen vocis genus iracundia postulat, acutum, incitatum crebro incidens. Aliud miseratione, ac mærorum flexibile plenum interruptum, flebili voce. Aliud metus, demissum & hæsitans & abiectum. Aliud vis, contentum, vehemens, imminens, quædam incitatione grauitatis. Aliud voluptas effusum, lenè, tenerum hilaratum, ac remissum. Aliud molestia siue commiseratione, graue quiddam & vno pressu ac sono obductum. Ac vocis quidem bonitas opranda est (non est enim in nobis) sed tractatio in nobis. Ergo bonus orator variabit & mutabit, omnes sonorum tum intendens, tum remittens persequetur gradus. Nec modo in diuersis rebus, sed etiam in iisdem partibus, iisdemque affectibus, quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas cum gratiam præbet, ac renouat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

De gestu. Cap. LVIII.

Vocem subsequi debet gestus, & an mo simul cū ea parere Gesto sic vtendum est, vt nihil in eo superfit. Status erit erectus & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eaque rara, nulla mollicia ceruicū, nullæ argutiæ digitorum: non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterum flexione: brachij projectione in contentionibus, contractione in remissis, pedis suppositione in contentionibus, aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia. In eo autem ipso dominatus est color. Animi enim est omnis actio, & imago animi vultus est, indices oculi. Hęc est vna pars corporis, quæ, quot animi motus sunt, tot significationes, & commutationes possit efficere. Nam oris non est nimium miranda species, ne aut ad ineptias, aut ad prauitatem aliquam deferamur. Oculorum igitur tum intentione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorum significabimus aptè cū genere ipso orationis. Est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.

Quoniam in his tribus libris breuiter, vt vires nostræ tulerunt, quid esset Rhetorica, quod eius officium, quæ materia, atque finis dictum est: & de singulis eius partibus, earumque vi & præceptis est disputatum, illud solum nunc superest, vt omnes ad eloquentiam, quæ nihil aliud est, quàm copiose loquens sapientia, cohortemur. Ex qua illi profecto maximos & vberrimos fructus percipient, qui eam ad Dei Optimi. Maxim. cultum ac venerationem diligen-

tissimè contulerint. Cui enim potius eloquentiæ studia consecrentur quàm illi, qui ut hominis decus ingenium, sic ingenij lumen esse voluit. eloquentiam? Hoc igitur agamus, hoc curemus, in hoc conatos, cogitationesque nostræ semper euigilent, ut tum eloquentiæ, tum cæterarum artium studia parenti virtutis nostræ deferuant. Cui omnia honoris, omnia viriutis, omnia ingenij, sine vlla exceptione, debentur ornamenta.

FINIS.



8 T A B V L A

PRIMI LIBRI RHET. P. DO-
CTO. CYPRIANI SVAREZ, BRE-

uem singulorum Cap. summam continens
Scholasticis ediscendam.



Rhetorica est ars, vel doctrina dicēdi.

Ars est quæ dat rationes certas
& præcepta faciendi aliquid, quæ
habent ordinem, & quasdam erra-
re in faciēdo non patientes vias.

Officiū Rhetoricæ est dicere
apposite ad persuasione. Finis persuadere dictione.

Huius autem vis quo maior est, hoc est, magis cum
probitate, summaque prudentia iungenda.

Materia oratoriam dicendum subiecta, quæstio est.

Questionum duo sunt genera: alterum infinitum;
quod Græci thesim, Cic. propositum vocat: alterum
certum, & definitum quod hypotheseim illi, Catini vel
causam, vel controuersiam appellare solent. Illud est
in quo aliquid generatim quæritur, vt, Expetenda ne
sit eloquentia? Causa est quæ certis personis, locis,
temporibus, actionibus, negotijsque cernitur, vt, An
Socrates iure fuerit ab Atheniensibus damnatus?
Causarum tria sunt genera, Exornationis, Delibera-
tionis, & Iudicij.

Exornationis partes duę sunt laus & vituperatio,
tempus tum præsens, tum præteritum, spectau autem
orator honestatem præcipue cum laudat: turpitudi-
nem cum vituperat, mouetque auditores ad dele-
stationem.

SV MMA CAPITVM.

Deliberationis partes duæ, suasio, & dissuasio tēpus futurum, finis, quem sibi proponit orator, dignitas insuadendo: mouerq; deliberantem ad ipem max. In dissuadendo contra indignitatem spectat, & in reformationem pertrahit.

Iudicij partes accusatio, & defensio, eius finis iustorum, & iniustorum quæstione continetur, & ad sæuitiam aut clementiam iudex est inuandus.

Hypotesis ad thesim reuocabitur, si à proprijs personis, & temporibus auocata, ad vniuersi generis ordinem traducatur.

Rhetoricæ partes, & quasi membra eloquētiæ, Inuentio, Dispositio, Eloquentio, Memoria, Pronuntiatio. Inuentio est rerum verarum, aut verisimilium excogitatio, quæ quæstionem probabilem reddant. Dispositio rerum inuentarum in ordinem distributio. Eloquentio est idoneorum verborum, & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Memoria est firma orationis perceptio.

Pronuntiatio est corporis, & vocis ex rerum & verborum dignitate moderatio.

Eloquentia, quæ quinque supra dictis partibus constat, natura, arte, & exercitatione comparatur. Natura atque ingenium ad dicendum vim affert maximam.

Notatio naturæ peperit artem: habet autem ars, vti quæ sunt ortam in nobis, & procreata. educet atque confirmet.

In præstanti natura, quam ars expoliuit: exercitatio abolutionem, perfectionemque dicendi consummat.

DE INVENTIONE.

Quoniam primum oratoris munus est inuenire, dabit

SVMMA CAPITVM.

bit operam, vt inueniat. quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet persuadere: & quemadmodum motum eorum animis afferat. Fidem facit orator argumentis. monet incitando, aut ad voluptatē, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem. Lætia, & cupiditas ex opinione boni: egritudo, & metus ex malorum opinione nascuntur.

Argumentum est probabile inuentum ad faciendam fidem vel ratio rei dubiæ faciens fidem. Fides est firma opinio. Argumentatio, argumenti explicatio. Locus sedes argumenti. Argumenta partim in eo ipso, de quo agitur hærent: quo circa insita dicuntur, partim extrinsecus assumuntur, quæ remora vocantur.

Loci, vnde argumenta sumuntur, numero sunt sedes cim. Diffinitio, quæ id, quod definitur, explicat quid sit. Vt, Rhetorica est doctrina dicendi, utilis ergo.

Partium distributio, quæ sic est vtendum nullam partem relinquamus. vt si velis probare, calliditatem non esse virtutem, à virtutis partibus, quæ quatuor sunt, Prudentia, Fortitudo, Iustitia, Temperantia. probabis: ex nulla enim illarum est calliditas.

Notatio, Græcis etymologia, quæ verborum originem inquirat. Cicer. in Piso. Si consul est, qui consulit patriæ: non igitur Piso consul. qui eam euertit.

Coniugata, quæ sunt ex verbis generis eiusdem, vt, Aurea nunc vere sunt sæcula, plurimus auro venit homines.

Genus, quod duas vel plures partes sui ipsius communione similes amplectitur, quæ formæ dicuntur. Virtutis laus in actione consistit: Prudentiæ igitur laus omnis in actione consistit. Forma pars est generi subiecta, quod Iustitia est, vtique virtus est.

Similitudo, quæ traducit ad rem quā piā. aliquid

SVMMA CAPITVM.

Ex re dispari simile. Cic. Vt quidam inorbō, & sensas stupore suauitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, & auari veræ laudis gustum non habent.

Dissimilitudo, seu diff. si barbarorum est in diem viuere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.

Contrariorum genera quatuor, Aduersa. vt virtus vitium, sapientia stultitia. Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur. Priuantia, sunt habitus & eius priuatio Cicero Eius mortis sedetis ultores, cuius vitæ, si putetis per vos restiui posse, nolitis. Quæ inter se conferantur Cicero, Ex quo profecto intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria, Negantia, vt si hoc est illud non est.

Adiuncta, quæ cum re sunt coniuncta, vt locus, tempus, vt ea quæ rem circumstant. Latissime patent adiuncta, nam quæ in hominis sunt vel animo vel corpore, comprehendunt.

Antecedentia, quæ sic antecedunt consequentia, vt cum ipsis necessario cohæreant, vt Sol lucet ergo dies est. Consequentia, quæ rem necessario consequuntur, vt dies est, sol igitur lucet.

Repugnantia neque certa lege, neque numero inter se dissident, vt, Amat illum, non igitur insectatur conuiuijs.

Causarum genera quatuor. Finis, cuius gratia fit aliquid, vt belli finis pax, hominis. beata vitæ. Efficiens, a qua aliquid est, Cic. de Senect. Caret epulis, extructisq; mensis, & frequentib. poculis carer ergo vinolentia, cruditate infomnij. Forma, ratio rei, & nota per quam res est id. quod est, & a rebus alijs distinguitur. Animi hominem sunt immortales, ad immortalitatem ergo beatæ vitæ aspirare debet. Materia, ex qua, & in qua

SUMMA CAPITVM.

qua res sunt. Corpus hominis mortale est, ab eius ergo contagione animus seuocandus est. Ex hoc loco Regia Solis apud Ouid. & arma Aeneæ apud Virgilium laudantur.

Effecta, quæ sunt orta de causis, virtus facit laudē, sequenda igitur. Voluptas infamiam, fugienda ergo.

Locus a comparatione maiorum. Virg. O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem. Minorum, Quid. Vt corpus redimas, ferrom patieris & ignes: Vt valeas animo quidquam tolerare negabis? Parium, Si consilio iuuare ciues, & auxilio, a qua in laude ponendum est, pari gloria esse debent ij, qui consulunt, & qui defendunt.

Argumenta, siue remota, siue assumpta, non parit oratoris ars, sed ad se foris delata arte tamen tractat, hæc Cicer. in Topic. Testimonij nomine complectitur. Sed facilius si cum Quintil. in præiudicium rumorem, & famam, tormenta, tabulas, iusiurandum, & testes, ea diuidamus. Ex his locis, & ad faciendam fidem, & ad afferendum motum auditorum animis, materia petitur.

In affectibus mouendis maxima vis existit oratoris: quod amplificatione consequitur. Amplificatio grauior quædam est argumentatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem. Ea, & verborum genere conficitur, de qua in eloquutione: & rerum, quæ ex eisdem locis sumitur, quibus illa quæ dicta sunt ad fidem. Valent ergo maxime diffinitiones conglobatae, & consequentium frequentatio, & contrariorum, & dissimilium & inter se pugnantium rerum cōfictio, & causæ: & ea quæ sunt orta de causis: maximeque similitudines, & exempla, fictæ etiam personæ: mira deniq; loquantur.

Adhi-

SVMMA CAPITVM.

Adhibenda autem sunt ad amplificandum, quæ magna habentur, quorum duplex genas, alia sunt magna natura, alia vsu. Natura, vt cælestia, vt diuina, vt ea, quorum obscuræ causæ in terris, mundoque admirabilia. vsu, quæ videntur hominibus aut prodesse aut obesse vel euentius. In exornationis amplificatione ij loci tractandi sunt, qui mouere possunt expectationem, admirationem, & voluptatem.

In cortationibus, bonorum ac malorum enumerationes & exempla valent plurimū. In iudicijs accusatori fere quæ ad iracundiam, reo quæ ad miserationem pertinent.

DE PRAECEPTIS EXORNATIONIS.

Latum genus est, saneque varium: vt quod ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperandos suscipiatur ad aliorum etiam, vel animalium, vel carentiam anima laudem, vel vituperationem adhibetur. In hoc, animi motus leuiter tractantur, resque amplificantur, & ornantur.

Laus ergo hominum in tempus, quod ante eos fuit, quo ipsi vixerunt, in his qui vita functi, etiam quod est in sequutum. Ante hominem patria, parentes maioresque erunt: quorum, vel respondisse nobilitati, vel humiliter genus nobilitasse factis dicemus. Adde, quæ responsis, vel oraculis, vel signis ante ipsum futuram claritatem promisserant, vt, in D. Ioanne Baptista, multisque alijs viris sanctissimis. Ipsius laus hominis ex animo, & corpore, & extra politis peti debet. Externa, vt, educatio, opes, diuitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, cæteraque huiusmodi. In corpore, forma, vires, valetudo, & his similia, qui hæc habuerit laudabitur, quod bene illis sit vsus: si non habuerit

SVMMA CAPITVM.

buërit, quod sapienter caruerit. Si amiserit, quod moderate tulerit. Id quarum rerum vsu ac moderatione virtus cui vni vera laus deberi putatur, maxime cernitur.

Virtutis duplex vis; aut enim scientia cernitur virtus, aut actione. Sapientia, virtutum omnium princeps, est diuinarum humanarumque rerum scientia. Prudentia rerum expetendarum fugiendarumque scientia. Sapientię verò Dialectica, & Oratoria quasi ministræ sunt, & comites. studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.

Virtus, quæ in actione posita est habet Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiã, Iustitia est virtus, quæ in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique, & rerum contractarum fide versatur, Huius partes, Religio, Pietas, Fides, Lenitas, Amicitia. Fortitudo, considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio. cuius est liberalitas in vsu pecuniæ. Temperantia est rationis in libidine atque in alios non rectos impetus animum firma, & moderata dominatio. Custos virtutum omnium verecundia est.

In iustitia quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum huiusmodi aliquo officio is, qui laudabitur fecerit. In ceteris res gestæ ad cuiusque virtutis genus & vim & nomen accomodabuntur.

In tempore quod finem hominis insequitur, in sunt habiti post mortem honores, decreta virtutis præmia, res gestę iudicijs hominum comprobantur. Omnis ordo supra dictus in vituperatione constabit tantum in diuersum.

Vrbes similiter atque homines laudantur pro patiente, à conditore. vetustas auctoritatis affert plurimum, loci positio, ac munitio, ciues vt liberi.

De

SVMMA CAPITVM

DE DELIBERATIONE.

Exornationis præcepta multum ad sententiam dicendam valent: in deliberando, finis dignitas. Suntque insuadendo, dissuadendoque tr a spectanda. Quid sit, de quo deliberetur. Qui sint, qui deliberent. Quis sit qui suadeat.

Suadendi partes tres sunt. Prima, vt doceamus effici posse id, quod suademus. Secunda, quam sit honestum, tertia quam vtile. Nam si quid effici non potest, deliberatio tollitur, quamuis & honestum, & vtile sit. Videndum etiam quam facile. Nam. quæ per difficilia sunt, perinde habenda sunt ac si effici non possent. Si aliquid necessarium non videbitur, videndum, quam sit magnam. Nam, quod per magni interest, pro necessario habetur.

DE HIS QVI DELIBERANT.

Intuendi sunt mores eius, qui deliberat. Duo enim sunt hominum genera, alterum in doctum, & agreste, quod antefert semper vtilitatem honestati. Alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem autepo- nit.

DE HONESTATE.

Honesti apud honestos suadere, facillimum est. Si vero apud turpes recta obtinere conabimur ne videamur exprobrare diuersam vitæ sectam, cauendum est. Nec sola virtutis commendatione animus permouendus, sed laude vulgi opinione, & sequutura vtilitate. Obijciendo item metum, si diuersa fecerint, quippe malorum timor plus interdum valet quam spes bonorum. Sæpe etiam controuersia est in illo, Vtrum sit honestius.

SVMMA CAPITVM.

DE VTILITATE.

Facile, magnum, iocundum, sine periculo, ad utilitatis questionem pertinent. Suasor itaque vel omnia hæc, vel earum pleraque inesse in eo, quod suadet, ostendet. Contraria, qui dissuadet. Item duobus propriis utilibus, utrum utilius, controuersia est, Cum autem utilitatis species cum honestate certat, qui utilitatem defender, enumerabit res quarum fructum utilitate metimur, commoda pacis, opum, potentia, ver- & galium: & incommoda contrariorum. Qui vero ad dignitatem impellet, utilitatem ex laude nasci debere dicet, semperque eam coniunctam cum dignitate.

DE EO QUI SVADET.

Suadere aliquid, aut dissuadere, grauissimæ personæ. Videndum ergo est ne, quæ dicuntur, ab eo qui dicet, dissentiant.

Ad consilium de reipub. dandum, mores ciuitatis sunt cognoscendi: qui quia crebro mutantur, genus quoque orationis est sæpe mutandum, In senatu minori apparatu dicendum. Concio omnem vim orationis grauitatem, varietatemque desiderat: maximaque pars orationis adhuc banda est animorum motus, vis autem ad suadendum exemplorum est maxima. aut, recentium, quæ notiora sunt, aut veterum, quæ plus auctoritatis habent.

SVMMA GAPITVM
SECVNDI LIBRI
Tabula.

DE DISPOSITIONE:



Expositionis præcepta oratori perutilia & maxime necessaria sunt, cu us in infinita quæstione ordo est fere idem, qui expositus est locorum. In Definita adhibenda sunt etiam illa, quæ ad animorum morum pertinent. Atq, eò fit, vt utamur Exordio, Narratione, Confirmatione, & Epilogo: Quæ sunt orationis partes per quas inuenta distribuimus. Quarû duæ valent ad rem docendam, Narratio, & Confirmatio: ad per mouendos animos duæ, Principium, & Peroratio.

DE EXORDIO.

Exordium est oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem, id quod tribus maxime rebus fieri inter auctores plurimos constat, si beneuolam, attentam, docilem auditorem fecerimus, quorum primus locus est in personis nostris, auditorum, aduersariorum, è quibus initia beneuolentiæ comparantur, aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maxime liberalitatis, officij, iustitiæ, fidei: contrarijsque rebus in aduersarios conferendis, & cum auditoribus aliqua coniunctionis, aut spe significanda. Intelligentes vt audiamur, & attente, à rebus ipsis ordiendum est. Sed facile auditor intelliget si complectare ab initio genus, naturamque causæ. Si diffinias, si diuidas, Si neque prudentiâ eius

SVMMA CAPITVM.

impedias confusione partium, nec memoriam multitudine. Attente vt audiamur, trium rerum aliqua consequemur. Nam aut magna quædam proponemus, aut necessaria, aut coniuncta cum his ipsis apud quos agitur. Ex his vero, quæ sunt proposita, aliud atque aliud pro varietate causarum desiderari palam est.

Causarum genera sunt quinque. Honestum, quod ad conciliationem satis per se valet. Humile, in quo attentum parare debemus. Anceps seu dubium, in quo attentum parare debemus. Anceps seu dubium, in quo maxime beneuolum iudicem. Obscurum, in quo docilem reddemus. In admirabili, & turpi remedijs opus est. Vnde exordij duæ sunt partes, Principium, in quo recta beneuolentiæ; & attentionis postulatio est; & In sinuatio, quæ subrepat animis. Consilium ergo ex causis sumetur. Si causa laborauimus, persona subueniat. Si persona causa. Adde, In sinuatione vtendum, si aduersarij oratio auditorum animos occuparit, vel si dicendum, apud fatigatos quorum alterum promittendo nostras probationes, & aduersas eluendo, vitabimur. Alterum, & spe breuitatis, & ijs, quibus attentum fieri auditorem docuimus. Urbanitas etiam opportunum animos reficit.

Exordia debent esse apta verbis, & instructa sententiis ad alliciendum incitandumque auditorem: non tamen totos in exordio explicari motus oportebit, sed tantum impelli primo auditorem leniter, vt iam inclinato reliqua incumbat oratio.

Exordiorum septem sunt vitia. Vulgare, commune, commutabile, longum sedaratum, iranslatum, contra præcepta.

In genere iudicali ex ipsis causæ visceribus exordium sumendum, iudicem conciliando non solum laudare, sed ad utilitatem causæ laudem coniungendo. Nec

SVMMA CAPITVM

semper exordio vtendum, vt in honestis causis, in par-
tis atque frequentibus, sed ab ipsa re ordiuntur.

In demonstratio exordia maxime sunt libera, vt Ari-
stoteli placet. In deliberatione saepe nulla vel breuia.

DE NARRATIONE.

Narratio est rerum explicatio, & quaedam quasi se-
des, & fundamentum constituendae fidei.

Oportebit autem eam tres habere res, vt brevis, vt
aperta, vt probabilis sit. Erit brevis, si constet simpli-
cibus verbis; & si semel vnaqueque res dicatur, Deni-
que si resciderimus ea, quibus sublati, neque cogni-
tioni quicquam, neque utilitati detrahatur, non tamen
debet esse inornata.

Erit perspicua, si verbis vtitur, si ordine temporu
conseruato si non interrupto, narrabitur.

Probabilis erit, si personis, temporibus, locis, ea-
que narrabuntur, consentient, si cuiusque facti, &
euentus causa ponetur. Si testata dici videbuntur. Si
cum hominum opinione adueritate, si cum lege, cum
more, cum religione coniuncta, si narrantis probitas
significabitur, si orationis veritas, & vitae fides. Cicer-
o vehementer placet, vt si iucunda & suavis.

In iudicijs, si notares, nec dubium erat quid gestum
esset, non adhibebitur narratio, nec si aduersarius nar-
rauerat, nisi si refellebatur. In Exornatione narra-
tio nulla, quae consequatur exordium, nisi ea quae in-
cidit, cum aliquid eius, de quo loquimur, narrandum
est.

In deliberatione priuata narratio non erit, in con-
tentionibus saepe etiam est illa. quae ordinem rei docet,
necessaria.

SVMMA CAPITVM.

DE CONFIRMATIONE.

In confirmatione suggerenda sunt firmamenta causæ coniunctæ, & infirmandis contrarijs & nostris confirmandis.

Status est quæstio, quæ ex prima causarum conjunctione nascitur, dictus, vel ex eo quod ibi sit primus causæ congressus, vel quod in eo causa consistat.

Constitutiones tres sunt coniecturalis, in qua sit, nec ne, querimus, vt sit ne Clodius insidiatus Miloni. Nominis vel finitionis, cum quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum, inuestigamus. vt. sit ne, L. Cæs. rex an Tyrannus. Tertia in qua de utilitate, equitate, honestate disseritur, deque contrarijs. Recte ne fecerit Romulus cum fratrem interfecit. Huius duæ sunt partes, Absoluta & assumptiua.

Ex scripti interpretatione existit sæpe controuersia, cuius quatuor sunt genera.

Ambiguum, Discrepantia scripti & voluntati, Scriptura contraria, Ratiocinatio.

Ad constitutam iudicationem, quæ ex conjunctione rationis & firmamenti constituitur, omnes argumentationes coniiciendæ sunt Argumenta vero ita collocabit orator, vt firmissimum quodq; sit primum, dum ea quæ excellent, seruentur ad extremum. Si quæ erunt mediocria, (nam vitiosis nusquam erit locus) in mediam turbam coniiciantur.

Argumentatio est argumeti explicatio, conficitur, ex locis, aut certa, aut probabilia sumpseris.

Ratiocinatio constat propositione, per quam breuiter locus is exponitur, ex quo omnis vis ratiocinationis emanat. Prop. approbatione, per quâ quod expofitum est rationibus firmatur. Assumptione, per quam

SVMMA CAPITVM.

Id quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur. Assump. approbatione, per quam assumptum rationibus firmatur complexione per quam id quod conficitur ex omni argumentatione, breuiter exponitur.

Vitabimus similitudinem, quæ satieratis mater est, non semper ordientes à propositione, sed interdum ab assump. nonnunquam à complexione.

Euthymema Syllogismi pars: vt, Eloquentia est ars, Ergo expetenda. Quod fit expugnantibus, optimum Ci. eius mortis sedetis vltiores, cuius vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis?

Inductio, argumentatio quæ ex pluribus collationibus peruenit quo vult. Quod pomum generosissimum? puto quod optimum, & equus? qui velociss. & plura in eundem modum. Ita qui virtute excellit, generosissimus.

Exemplum, inductio est imperfecta, in quo ex vna te. singulari, alia inducitur.

Epichyrema breuiter comprehensa ratiocinatio, vt sine causa dominum seruus accusat.

Sorites contrà multas argumentationes conuoluit acervatim, fallax & captiosum argumentationis genus, vnde telam retexere, & seorsum singula considerare oportet.

Dilemma in quo vtrum concesseris, reprehenditur. Si implacabiles iræ, summa est acerbitas: sin exornabiles, summa lenitas.

DE REFVTATIONE.

Refutatio est reprehensio per quam argumentando aduersariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut eleuatur.

Curant

SVMMA CAPITVM.

Curandum, ne Syllogismorum, & Enthymematum turba sit conferta oratio, locuples enim & speciosa vult esse Eloquentia.

DE PERORATIONE.

Peroratio extrema pars orationis quæ in Amplificationem & Enumerationem diuisa est. hic, si vsquam, totos aperire eloquentiæ fontes licet. Enumeratio nonnunquam laudatori, suadori non sæpe, accusatori sæpius, quam reo est necessaria. Huius duo sunt tempora, si aut memoriæ diffidas eorum, apud quos agas. vel interuallo temporis, vel longitudine orationis. vel si frequentatis firmamenti vim est habitura causa maiorem. Quæ repetemus, quam breuissime dicenda sunt, & cum pondere aliquo aptis etiam excutienda sententijs, & figuris varianda.



SVMMA CAPITVM:

TABVLA LIB. III.



In eloquendo excellentem eum putat Cic. qui ita dicit, vt probet, quod necessitatis est, vt delectet, quod suauitatis, vt flectat, quod est victorię.

In Eloquutione spectanda, vt latine, vt planè, vt ornatè, vt ad id, quodcunque agetur, aptè congruenterque dicamus.

Volenti ornatè dicere, rerum sententiarumque sylua comparanda est.

Omnis orationis ornatus aut est in singulis verbis, aut in coniunctis. Verbis vtemur aut proprijs, aut his quę nouamus & facimus ipsi.

Verborum simplicium natura sunt alia consonantiora, grandiora, nitidiora, &c. hæc aurium iudicio sunt, ponderanda. Sed in verbo simplicia sunt, aut inusitata, aut nouatum, aut translatum.

Inusitata, prisca, & quę sunt poetarum. licentia liberiora, quę in oratione dignitatem habent, si raro & in loco adhibeantur.

Nouantur verba, aut similitudine, vt Syllaturit, aut imitatione, vt tinnio, aut inflexione, vt à bibo, bibosus, aut coniunctione verborum, vt versutiloquus. Quod periculosius finxisse videbimur, præmuniendum sic est, vt ita dicam, si licet dicere.

Tropus est verbi vel sermonis a propria significatione in aliam, cum virtute mutatio. vt, lætas segetes. sunt Tropi vndecim in vno verbo. 4. oratione.

Metaphora seu translatio, cum nomen aut verbum transfertur ex loco, in quo proprium est, aut translatum, proprio melius est, id facimus, aut quia necesse, aut quia significatiuis, aut quia decentius.

SVMMA CAPITVM

Synædoche tropus in quo ex parte totum, aut contra, aut ex antecedentibus, sequentia intelliguntur.

Metonymia est tropus in quo causas per effecta, vel effecta per causas, vel ex eo quod continet, id quod continetur, vel rem è signo intelligimus.

Antonomasia ponit aliquid pro nomine, vt, **Euerfor** Carthaginis, pro Scipione.

Onomatopœia fictio nominis. **Sibilus**, & **murmur**, Græ. inter maximas habita virtutes, latinis vix permittitur.

Carachresis, quæ abusu, non habentibus nomen suum, accommodat, quod in proximo est. Equum diuina Palladis arte edificant.

Metalepsis rarissimus tropus ex alio in aliud viam præstans. **Speluncis** abdidit atris.

Allegoria, aliud verbis, aliud sensu ostendit. Sed nos immensum spatijs cōfecimus æquor. si obscurior est, **Aenigma** dicitur. **Ironia**, quam illusionem vocant, quæ contrarium verbis ostendit. ea, aut pronuntiatio-
ne intelligitur, aut persona, aut rei natura. Cic. **Integritas** tua te purgavit, mihi crede. **Periphrasis** cum pluribus verbis, id quod vno, aut paucioribus dici potest, explicatur. **Tempus** erat, quo prima quies mortalibus ægris incipit. **Hyperbaton**, tropus solis poetis concessus. **Hyperbole** ementiens superiectio. **Fulminis**, ocyor alis. **Vix** ossibus hærent. hæc non debet esse ultra modum.

DE FIGVRIS.

Figura est conformatio quædam orationis, remota a communi & primum se offerente ratione. Differt a Tropo, quod figura proprijs verbis fieri potest. quod non cadit in tropos.

Figure versantur in sensu & in verbis. verborum

SVMMA CAPITVM

Exornatio est, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolitio.

Figure verborum tribus maxime sunt modis per adiectionem, detractionem, similitudinē. **FIGVRÆ** per adiect. sunt.

Repetitio. Græ. **Anaphora.** vel. **Epibole,** est eiusdē verbi crebra a primo repetitio. Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, &c. conuersio. g. **Epiphora.** vel **Antistrophe,** cum in idem verbum conijcitur sapius oratio. **Pœnos.** *Po.* **Ro.** iustitia vicit, armis vicit, liberalitate vicit.

Complexio. g. **simploche.** quæ repetitionem & conuersionem complectitur. **Quis legem tulit? Rullus. Quis maiorem P. R. partem suffragijs priuauit? Rullus.**

Conduplicatio. g. **Anadiplosis.** verborum geminatio est. **Viuis, & viuis** non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. **Traductio.** g. **ploche,** cum verba paululum immutata ponuntur. pleni sunt omnes libri, plenæ sapientium voces, plena exemplorum vestustas.

Synonimia est, cum verba idem significantia cōgregantur. **Abijt, excessit, erupit, euasit.** **Polisindetō,** schemata quod coniunctionibus abundat. **Testumque laudemque.** **Gradatio.** g. **climax.** est cum gradatim sursum versum reditur. **Africano** virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit.

Figure quæ per **Detract.** sunt. **Dissolutio.** g. **Dialyton,** vel **Afyndeton** cum demptis coniunctionibus, dissolute plura dicuntur. **Galia** huius virtuti, fidei, felicitati commendata est.

Adiunctio zeugma, in qua vnum ad verbum quod primum, medium aut postremum collocatur, plures
sen-

SVMMA CAPITVM.

sententiæ referuntur, vt vicit pudorem libido, timor
rem audacia, rationem amentia.

Disiunctio g. hypozeuxis, cum vnumquodq. certo
concluditur verbo. vt Homerum Colophonij suum
esse dicunt, Chij suum vendicant, Salaminij repetunt,
Aposiopesis verbum quod desiderat, aut incertum est,
aut certe longiori sermone explicandum. habetque
vehementiorem affectum, quam Eclipsis. Synichiosis
duas res diuersas colligat, vt, Tam deest auaro, quod
non habet, quam quod non habet.

Figuræ quæ aut similitudinē vocum, aut paribus,
aut contrarijs vertunt in se aures, & animos excitant.

Annominatio. g. paranomasia, cum paululum immu-
tata verba atque deflexa in oratione ponuntur. fit ad-
iectione. Emit morte immortalitatem. Detractione.
Non leno sed leo. Commutatione. Reprimi, non com-
primi perpetuo potest.

Similiter cadens. g. Homœoptoton cum in eosdem
casus verba cadūt, Egens virtutis, abūdans felicitatis.

Similiter desinens. g. Homoteoteleuton cum siue ca-
sus sint in verbis, siue non, similes tamen exitus sunt.
Audaſter territas. humiliter placas Similiter cadens
in nomine & in verbo fit, at simil. def. etiam in his quæ
declinari non possunt. Compar. g. Isocolon, habet ora-
tionis membra, quæ constant ex pari numero syllaba-
rum. extrema hyemē apparauit, ineūte vere suscepit,
media æstate confecit. de bel. Pirat. Contrapositum,
Contentio seu Antitheton, cum singula singulis oppo-
nuntur, vt, Vicit pudorem libido, timorem audacia. ra-
tionem amentia. Commutatio. g. Antimerabole, cum
dnæ sententiæ inter se discrepantes, ita efferuntur, vt
à priori posterior contraria proficiſcatur. Non vt edā
vivo, sed vt viuam edo.

SVMMA CAPITVM

Danda opera est, vt parce, & cum res poscēt verborum figuris vtamur. Deinde sciendum, quid quisq; in orando postulet locus, quid persona quid tempus, nam plerumque verborum cura derogat affectibus idem.

DE FIG. SENT.

Sententiarum exornatio est quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem. Interrogatio. g. Erotisis, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed istandi vt. Quousq; tandem abutere Catil. patientia nostra.

Responsio, cum aliud interroganti, ad aliud, quia sic utilius sit, occurritur, tum augendi criminis, tum declinandi gratia. Rogatus testis an a reo vapulasset? & quidē innocēs. Quæro an occiderit hominē? R. latronē.

Subiectio cum orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi, vei cum alium rogauerit, non expectat responsum. Apud quem hoc dico? Nempe apud eum, qui cum hoc sciret, &c. Occupatio. g. proleptis, cum id quod obijci potest occupamus, qualis illa Cic. præmunio in Diuinat. quod ad accusandum descendat qui semper defendērit. Correctio, quæ tollit sententia aliquam & eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat & corrigit, O virtutis comes inuidia, quæ bonos insequeris plerumq; atq; adeo insectaris. Dubitatio. g. Diaporesis cum quærimus vnde incipiendum, vbi desinendum. quid potissimum aut omnino dicendum sit. Quo me veritam?

Communicatio. g. Anachinosis cum aut ipsos aduersarios consulimus, aut cum iudicibus deliberamus. vt, Si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis? Prosopœia personarum ficta inductio, qua vrbes etiam & populi voces accipiunt. Formæ item rerum quæ corporis expertes sunt, vt fama, virtus. Apostrophe, auersus

SVMMMA CAPITVM

uersus a iudice sermo. at, Quid tuus ille Tubero in
acie Pharsalica gladius agebat?

Hypotyposis seu illustris explanatio rerum quasi ge-
rantur, sub aspectum subiectio. Cic. in Ver. inflamma-
tus scelere ac furore in forum venit, ardebant oculi,
roto ex ore crudelitas emicabat.

Ethopœia, imitatio vitæ ac morum alienorum.
Emphasis cum ex aliquo dicto, latens aliquid eruitur.
Iacuitq. per antrum. & loci spacio Cyclopi magnitu-
do intelligitur. Suspendatio g. Paradoxon, qua diu sus-
penduntur auditorum animi, atque aliquid deinde ex-
pectatū subiungitur, Quid deinde? quid censes? fur-
tum fortasse aut prædam aliquam? mox subiecit quod
erat improbius. Interdum id quod leue est, cum ali-
cuius rei grauissimæ expectationem concitari ora-
tor. Pretermisio g. Apophasis, cum dicimus nos præte-
rire, aut non scire, aut nolle dicere, id quod tunc ma-
xime dicimus. Ci. Non quæror diminutionem vesti-
galium, non flagitium huius iacturæ. Licentia g. Par-
rhisia, cum apud eos, quos aut vereri aut metuere
debet orator, tamē aliquid pro suo iure dicit, quod eos
minime offenda. Vide quā nō reformidē. Pro Liga.

Cōcessio, cū aliquid etiā iniquū videtur orator pa-
ti, atq. cōcedere, vt, quæ deinde dicturus est grauiora
videatur. Ci. in Ver. Leuia sunt hæc in hoc reo crimi-
na, & Ironia quæ sententiarū est, ab ea differt, quæ est
verberū, nāque verb. est, breuior est & apertior. hæc
vero totius est volūtatis fictio. Vt nouum crimen C.
Cæf. & ante hunc diē inauditū, &c. Pro Lig. Distribu-
tio g. Merismos, cū aliquid in partes plures distribui-
tur, quarū vniciq; ratio deinde sua subiungitur. Ale-
xandro neq; in deliberando consiliū, neq; in præliando
virtus deerat: nam in dubijs, apparebat sapientis, cum
confliendum esset cum hoste fortissimus.

Per

SVMMA CAPITVM.

Permissio, g. Epitrope, cum alicui rei vehemēter cōfidimus, & ostendimus nos eam tradere alicuius volun-
tati. Ego indices summum ac legitimum meæ causæ
ius omitto, vobis permitto.

Deprecatio, cum opem alicuius imploramus Cice.
Hoc nos metu. C. Cæs. per fidem & constantiam & cle-
mentiam tuam libera. Execratio, qua malum alicui
præcamur. Dij te perdant fugitiue Pro Deio.

Epiphonema, rei narratæ vel probatæ summa accla-
matio. Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Exclamatio, quæ conficit significationē doloris aut
indignationis, per hominis aut rei cuiuspiam compell-
lationem, O mores, ò tempora, ò miserum me. Sunt &
illa iucunda, quæ non præparatam ostendunt oratio-
nem, cum quærimus quid dicamus, cum velut ignoramus
aliqua, cum nos dicti pænitet. Dant enim oratio-
ni hæc omnia varios vultus.

DE COLLOCATIONE.

In collocatione necessaria sunt ordo, & iunctura, vt
oratio sit lenis, coherens & æquabiliter fluens.

Ordinis observatio est in singulis verbis, & in con-
textis. In singulis cauendum ne decrescat oratio, &
fort ori subiūgatur aliquid infirmius, vt sacrilegio, fui.
Verbo sensum claudere si compositio patiat, opti-
mū, quod si asperum erit, orationi consulendum.

DE IVNCTVRA.

Iunctura concinna & elegans erit, si verba extrema
cum consequentibus primis ita iungamus, vt ne v-
aspera concurrant, ne v- vastius diducantur, vt. Exer-
citus Xerxis. Ars. studiorum, viro optimo obtempe-
rare.

Verbi prioris vltimæ syllabæ,  sint primæ sequen-
tis.

SVMMA CAPITVM.

ēis. Res inuisæ & visæ sunt. Monosyllaba si multa sint, adde & dissyllaba, male continuabuntur.

Cadentia item similiter & desinentia vitiosa, si multa sint.

Breuium vërborum vitanda continuatio, nē minuta sit compositio atque concisa, & longorum etiam, quia afferunt tarditatem. Hæc diligentiam desiderant, et tamen lege, ne fiat operose, nam esset cum infinitus, tum puerilis labor.

Quia orator sic illigat sententiam verbis, vt nihil inane, nihil inconditum, nihil in oratione sit redundans, id quod oratorio numero fit, breuiter hoc quoque explicatur.

Inueniendi aptam & numerosam vërborum conclusionem princeps fuit Thrasimachus. Romani hæc Ciceronis tempore agnouerunt, cuius fuit sumus ipse artifex.

Aures, vel animus potius aurium nuntio quandam in se continet vocum omnium mansionem. cuius obseruatio numerosæ orationis artem peperit.

Huius vero natura vt intelligatur, nec esse est, quæ de incis, membris & periodis tractantur, tum etiam de pedibus, in memoriam reuocentur,

Oratio soluta suis pedibus constat. Sed in oratorio numero, quem græci Rhithmon appellant, pro Dactylo Anapæstus poni potest, cum eodem temporum spatium constet vterque: in versu, quod metrum vocant, poni non potest. Adde quod versus certis legibus astrictus est, in oratione nihil certum, nisi vt apte verbis sententia comprehendatur, adeo vt versum in oratione fieri vitiosum putetur, quam tamen numeros se cadere volumus.

Tota periodus numeosa sit, necesse est.

SVMMA CAPITM

Initia optime nascuntur a Dactylo, Cretico, Anapesto. Dochimus quouis loco aptus, dum semel ponatur.

In extremo tres sunt seruandi pedes, quos aut Choros aut spondeos, aut alternos esse oportebit. Arist. pœona vltimum, Dicero Creticum aptiorem putat.

Media periodo in humili oratione iambus erit frequentis. Pœon in ampliori, in vtraq; Dactylus, Creticus, dochimis, spondeis locus est.

In veris causis, nec assumenda omnino numerosa oratio, nec repudianda, in amplificanda re, numerose dicendum, hoc etiam orationis genus perorationes desiderant.

Variæ causæ varium dicendi genus efflagitant. Nā cum tria sint oratoris officia docere, mouere, delectare, Subtile in probando, Temperatum in delectando Vehemens inflectendo versatur.

MEMORIA.

Hæc cum alijs artibus sit communis, quæ artificiosa est, oratoris artis pars existimatur.

Constat locis & imaginibus. Loca sint speciosa, multa varietate signata; illustria, vt ædium magnificarum.

Imaginēs, vt nauigationis, anchora, rei militaris gladius. Si longior complectenda est oratio, proderit per partes ediscere, apponere aliquas notas, ediscere quibus scripseris chartis, si tamen quis vnā maximamque artem quærat, exercitatio est, multa ediscere, multa cogitare, & si fieri potest quotidie potentissimū est.

PRONVTIATIO.

A plerisque actio dicitur, sed prius nomē a voce, sequens a gestu, Huius duæ sunt partes, vox, & gestus.

Vocis mutationes totidem, quot animorum. Iracundia, acutum vocis genus desiderat, incitatum, crebro

SVMMA CAPITVM:

Incidens. Miseratio ac mœror, plenum flexibile, interramptum flebile. Metus demissum, hesitans, abiectum. Voluptas, effusum, tenerum, hilaratum.

Gestus vocem sequi debet. Status erit rectus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eaque rara: ceruicem nulla mollicia, nullæ argutiæ digitorum: trunco se toto magis moderabitur orator, & virili laterum flexione: brachij protectione in contentionibus, contractione in remissis, pedis suppositione in contentionibus incipientis aut finiendis. In ore, & præcipue in oculis maxima vis. Oris non est nimium mutanda species. Oculorum, qui animi sunt indices, tum intentione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorum significabimus

aptè cum genere ipso
orationis.

FINIS.



RECEIVED

PAID TO THE ORDER OF THE
TREASURER OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

FOR THE
SALARY OF THE
TREASURER OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

FOR THE
SALARY OF THE
TREASURER OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

FOR THE
SALARY OF THE
TREASURER OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

FOR THE
SALARY OF THE
TREASURER OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

FOR THE
SALARY OF THE
TREASURER OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

FOR THE
SALARY OF THE
TREASURER OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

FOR THE
SALARY OF THE
TREASURER OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

FOR THE
SALARY OF THE
TREASURER OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

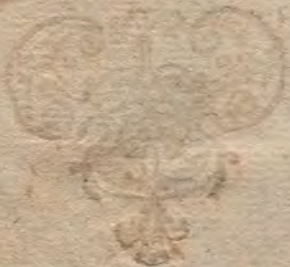
FOR THE
SALARY OF THE
TREASURER OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

FOR THE
SALARY OF THE
TREASURER OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

FOR THE
SALARY OF THE
TREASURER OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

Esda

1812



la
To
So
Tu
Ni
So
a

Alto

Quitor

Quichez

Aguliar

igos

inscribano

...